भूमे गाउँपालिकाको स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना

(२०८१/८२-२०८५/८६)

भूमे गाउँपालिका

खाबाङ्ग, रुकुम पूर्व

२०८२

सर्वाधिकार © भूमे गाउँपालिका, खाबाङ्ग, रुकुम पूर्व

योजनाको नामः स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना २०८१/८२-२०८५/८६

तयार गरिएको वर्षः २०८२

तयार गर्नेः भूमे गाउँपालिका

आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोगः IPAS Nepal

भूमे गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

खाबाङबगर, रुकुम (पूर्व)
लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

प.सं.:
च.नं.: मिति:

मन्तव्य

भूमे गाउँपालिका, लुम्बिनी प्रदेश, पूर्वी रुकुम जिल्ला मा रहेको छ । Vulnerability and Risk Assessment and Identifying Adaptation Options, 2021, MoFE प्रतिवेदन अनुसार पूर्वी रुकुम पूर्व जिल्ला, जलवायु परिवर्तनको सङ्कटासन्न सूचाङ्क को आधारमा अति उच्च सङ्कटासन्न जिल्ला मा पर्दछ । तसर्थ, यस जिल्लाको भूमे गाउँपालिका पनि जलवायु परिवर्तनको उच्च सङ्कटासन्न पालिका मा पर्दछ । जलवायुजन्य प्रकोपहरुले लगभग सबै क्षेत्रहरुलाई असर गर्दछ । कृषि, खाद्य सुरक्षा र जीविकोपार्जन, जलस्रोत तथा ऊर्जा, वन तथा जैविक विविधता, जनस्वास्थ्य, पूर्वाधार तथा विकास, क्षमता विकास र लैङ्गिक समानता एवं सामाजिक समावेशीकरण क्षेत्र बढी प्रभावित भएका छन् । यस गाउँपालिका खडेरी, बाढी, पहिरो, कृषिमा रोग किराको प्रकोप, आगलागी, हावाहुरी, असिना, मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व जस्ता बहुप्रकोपको जोखिममा रहेको छ । पछिल्लो दशकमा जलवायु परिवर्तनको प्रभावले समेत बेमौसमि अत्यधिक वर्षातका कारण बाढी तथा पहिरो जस्ता घट्नाहरु बढेर धेरै ठाउँहरुमा भौतिक पूर्वाधार तथा धनजनको क्षति भैरहेको अवस्था छ

यसै सन्दर्भमा भूमे गाउँपालिकाले पालिका मार्फत सञ्चालन हुने विकासका कार्यक्रमहरु जलवायु परिवर्तनसँग अनुकूलन हुँदै यसबाट सिर्जित असरहरुलाई न्यूनीकरण गर्ने कार्यक्रमको लागत योजना सहितको स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना निर्माण गरिएको छ । यस कार्ययोजनामा रहेका जलवायु अनुकूलन क्रियाकलापहरुको कार्यान्वयनबाट जोखिममा रहेका तथा संकटासन्न व्यक्ति, घरधुरी, समूह र समुदायको अनुकूलन क्षमतामा बढोत्तरी हुनेछ भनि विश्वासका साथ यसको कार्यान्वयनमा प्रतिबद्धता जाहेर गर्दछु । यस कार्ययोजना सहभागितामूलक विधिबाट तयार गरिएको हुनाले पनि यसको कार्यान्वयन सफल हुने विश्वास व्यक्त गर्दछु र यस कार्ययोजनाको निर्माणमा संलग्न उपाध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत ,वडा अध्यक्षहरु कार्यपालिका सदस्यहरु ,वडा सदस्यहरु कर्मचारी तथा स्थानीय व्यक्तिहरुलाई धन्यवाद व्यक्त गर्न चाहान्छु ।

अध्यक्ष
होम प्रकाश थेह

खाबाङबगर, रुकुम (पूर्व), लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल | सम्पर्क फोन नं. [illegible]
इमेल: info@bhumemun.gov.np, bhumemun@gmail.com, वेबसाइट: www.bhumemun.gov.np

भूमे गाउँपालिका

कार्यपालिकाको कार्यालय

खाबाङबगर शाखा

खाबाङबगर, रुकुम (पूर्व)
लुम्बिनी प्रदेश,नेपाल

मन्तव्य

IPAS नेपालको सहयोगमा तयार पारिएको स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाले यस क्षेत्रमा जलवायु परिवर्तनले उत्पन्न गरेका बहुआयामिक चुनौतीहरूलाई सम्बोधन गरेको देखिन्छ। यस कार्ययोजनालाई अझ विशेष बनाउन यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य र अधिकार(SRHR)को विचारशील समावेशीकरणको भूमिका रहेको छ, जुन सामुदायिक विकास र उत्थानशीलताको एउटा महत्वपूर्ण पक्ष हो। यौन तथा प्रजनन् स्वास्थ्य र अधिकारलाई स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनामा एकीकरण गरेर जलवायु अनुकूलन र जनस्वास्थ्यबीचको महत्वपूर्ण अन्तरसम्बन्धमाथि प्रकाश पारिएको छ। यस दृष्टिकोणले दिगो विकास हासिल गर्न स्वास्थ्यको महत्वपूर्ण भूमिकालाई मान्यता दिँदै हाम्रा रणनीतिहरू समग्र र समावेशी छन् भन्ने कुराको सुनिश्चितता गर्दछ। यौन तथा प्रजनन् स्वास्थ्यको समावेशीकरणले समुदाय र समूहहरू-विशेष गरी महिला, किशोरकिशोरी र सीमान्तकृत जनसंख्याका विशेष आवश्यकताहरूलाई सम्बोधन गर्न मद्दत गर्नेछ, जसले गर्दा थप समतामूलक र उत्थानशील समुदाय निर्माण गर्न सहयोग पुग्नेछ।

यस कार्यको प्रभाव कागजी प्रक्रिया भन्दा बाहिर फैलिएको छ, यसले हाम्रो समुदायलाई ज्ञानको साधनले सशक्त बनाउँछ, स्वामित्वको भावनालाई बढावा दिन्छ र दीर्घकालीन रूपमा यी पहलहरू कार्यान्वयन र दिगो बनाउन स्थानीय क्षमताको निर्माण गर्दछ। यस कार्ययोजनाले प्रदान गरेको मार्गदर्शनले भुमे गाउँपालिकाका जनसंख्याको स्वास्थ्य अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्दै जलवायु परिवर्तनका चुनौतीहरूको सामना गर्न अझ सक्षम हुनेमा हामी विश्वस्त छौं।

भुमे गाउँपालिकाको दिगो विकासमा Ipas Nepal र SMNF-Nepal ले गर्नुभएको असाधारण योगदानप्रति हामी हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछौं । हामी हाम्रो समुदायलाई उत्थान र सशक्तीकरण गर्ने कार्यमा सधैं तत्पर छौं।

सविना बुढा
उपाध्यक्ष
भुमे गाउँपालिका, रुकुम पूर्व

भूमे गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

खाबाङबगर, रुकुम (पूर्व)
लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

प.सं.:
च.नं.:

मिति:

मन्तव्य

जलवायु परिवर्तनलाई राष्ट्रिय योजना प्रक्रियामा समाहित गर्न नेपालले नयाँ जलवायु परिवर्तन नीति २०७६ लाई व्यापक नीतिगत औजारका रुपमा अघि सारेको छ । नेपाल सरकारले जलवायु संवेदनशीलता कम गर्न मध्यम र दीर्घकालीन अनुकूलन आवश्यकताहरूलाई सम्बोधन गर्न जलवायु परिवर्तन नीति २०१७६।, वातावरण संरक्षण ऐनपरिमार्जित स्थानीय अनुकूलन ,२०७६ , । योजनाको राष्ट्रिय संरचना(Revised LAPA Framework), २०७६ पारित गरी कार्यान्वयन भइरहेको छ ।

जलवायु परिवर्तनको प्रकोपको असर तथा विपदबाट विपन्न, महिला तथा बालबालिका, वृद्धवृद्धा तथा फरक क्षमता भएका समुदायहरु बढी प्रभावित हुने विभिन्न अध्ययनहरुले देखाएको छ । जलवायु परिवर्तनको कारण बाढी, पहिरो, खडेरी, डढेलो, हावाहुरी,मानव रोगको महामारी, असिना, चट्याङ, कृषिमा रोगकिरा र मिचाहा प्रजाती तीव्र विस्तार जस्ता प्रकोपहरुले स्थानीय स्तरमा प्रत्यक्ष रुपमा असर परेको महसुस गरेको पाइएको छ। जलवायु परिवर्तनको उच्च सङ्कटासन्न पालिका रहेको यस भूमे गाउँपालिकामा स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय संरचना र जलवायुजन्य प्रकोप तथा विपदहरुबाट परेको वा पर्नसक्ने प्रतिकुल प्रभावबाट स्थानीय स्तरमा अनुकूलन क्षमता वृद्धि गर्न स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको छ । स्थानीय समुदायको जलवायु परिवर्तनले विभिन्न क्षेत्रमा पारेको असरहरुसँग सामना गर्न सक्ने क्षमताको अभिवृद्धि गर्न स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने उद्देश्यका साथ पालिकाको संकटासन्नता, सम्मुखता र अनुकूलन क्षमताको विश्लेषणको आधारमा स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय संरचनाले निर्दिष्ट गरेका विधि, प्रक्रिया र चरणहरुलाई अवलम्बन गरी बहुसरोकारवाला निकायहरुको सक्रिय सहभागीतामा वडा स्तरबाट पहिचान भएको प्रकोप तथा अनुकुलनका प्रयासहरुलाई समेत समावेश गरी यो स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको छ ।

यस स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना कार्यान्वयनको चरणमा नियमित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिनेछ र कार्यान्वयनको चरणमा आउने समस्याहरूलाई समयसापेक्ष उपायहरूबाट निराकरण गर्दै व्यवस्थित गरिनेछ। यस कार्ययोजनाको कार्यान्वयनबाट यस गाउँपालिकाका स्थानीय समुदाय विशेषत ,विपन्न, महिला तथा बालबालिका, वृद्धवृद्धा तथ फरक क्षमता भएका समुदायहरुको जलवायु परिवर्तनले विभिन्न क्षेत्रमा पारेको असरहरुसँग सामना गर्न सक्ने क्षमताको अभिवृद्धि हुने विश्वास गर्दै यस कार्ययोजना निर्माणमा संलग्न , बहुसरोकारवाला निकायहरु गाउँपालिका, जनप्रतिनिधिहरु, विषयगत कार्यालयहरुको प्रतिनिधि, स्थानीय गैरसरकारी संघसंस्थाहरुको प्रतिनिधि, जलवायु परिवर्तन क्षेत्रमा कार्यरत संघसंस्थाहरुलाई धन्यवाद प्रकट गर्दछु ।

....
देविलाल वि.क.
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

खाबाङबगर, रुकुम (पूर्व), लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल | सम्पर्क फोन नं. +९७७-९८०१३३३३८३, ९८७४५८६८९, ९८०१३३३३३३
इमेल: info@bhumemun.gov.np, bhumemun@gmail.com, वेबसाइट: www.bhumemun.gov.np

विषय सूची

विषय सूची vi

तालिकाहरुको सूची ix

चित्रहरुको सूची x

संक्षिप्त शब्दहरुको सुची xi

शब्दावली xiii

स्थानीय अनुकूलन योजनाको सारांश xvii

परिच्छेद १: स्थानिय अनुकुलन कार्ययोजनाको परिचय २१

१.१ पृष्ठभूमि २१

१.२ स्थानीय अनुकूलन योजनाको औचीत्य (भुमिका) २४

१.३ स्थानीय अनुकूलन कार्य योजनाको मान्यता एवं निर्देशक सिद्धान्तहरु २५

१.४ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना र विपद् जोखिम व्यवस्थापन बीच अन्तरसम्बन्ध........ २६

परिच्छेद २: भूमे गाउँपालिकाको परिचय २८

२.१ अवस्थिति २८

२.२ सामाजिक अवस्था २९

२.३ मानवीय अवस्था ३०

२.४ आर्थिक अवस्था ३१

२.५ शैक्षिक अवस्था ३१

२.६ इन्धन तथा ऊर्जाको अवस्था ३२

२.७ खानेपानी तथा सरसफाईको अवस्था ३२

२.८ प्राकृतिक स्रोतको अवस्था ३२

२.८.१ वन सम्बन्धी विवरण ३२

२.८.२ जलस्रोत विवरण ३३

२.८.३ भूउपयोग विवरण ३३

२.९ भौतिक पूर्वाधारको अवस्था ३४

२.१० गाउँपालिकामा रहेका स्वास्थ्य संस्था ३४

२.११ गाउँपालिकामा उप्लब्ध यौन र प्रजनन स्वास्थ्य र अधिकार सेवा........ ३५

२.१२ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको अवस्था ३५
२.१३ संघसंस्थाहरुको अवस्था.. ३५
२.१४ भूमे गाउँपालिकामा सुशासनको अवस्था ३९
परिच्छेद ३ : स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको विधि र प्रक्रिया.................................. ४०
३.१ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको तर्जुमा विधि र प्रक्रिया ४०
परिच्छेद ४ : स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तर्जुमाका चरणहरु.................................. ४२
४.१ जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सचेतना तथा क्षमता अभिवृद्धि ४२
४.२ तापक्रम र वर्षाका तथ्यांकहरुको विश्लेषण ४२
४.२.१ तापक्रमको विवरण ४४
४.२.२ वर्षातको विवरण ४५
४.३ संकटासन्नता, जोखिम विश्लेषण तथा वस्तुगत विवरणको तयारी ४६
४.३.१ सामाजिक स्रोत तथा क्षमता विश्लेषण... ४७
४.३.२. प्रकोपको ऐतिहासिक समयरेखा... ४८
४.३.३ प्रकोप तथा मौसमी पात्रो ४९
४.३.४ बाली पात्रो ५१
३.५ भूमे गाउँपालिकामा घटेका जलवायुजन्य प्रकोपको पहिचान.................................. ५२
४.३.६ भूमे गाउँपालिकाको प्रकोप स्तरीकरण... ५४
४.३.७ जोखिमको रुपरेखा.. ५५
४.३.८ प्रकोप तथा जोखिम विश्लेषण.. ५८
४.३.९ संकटासन्न वर्ग तथा समुदाय पहिचान.. ६१
४.३.१० वडा संकटासन्नता स्तर निर्धारण, वडाभित्रको जोखिम बस्तीहरूको पहिचान ६२
४.३.११ पारिस्थितिकीय प्रणालीको संकटासन्नता चित्रण तथा विश्लेषण......................... ६३
परिच्छेद ५: विषयगत क्षेत्र तथा जीविकोपार्जनका स्रोतमा पारेको प्रभाव, अनुकूलन कार्यहरुको विश्लेषण.. ६८
५.१ विषयगत क्षेत्रमा पारेको प्रभाव... ६८
५.२ जीविकोपार्जनका स्रोतहरू माथिको प्रभाव विश्लेषण ७९
५.३ कार्यबोझ विश्लेषण ८३
५.४ यौन तथा प्रजनन् स्वास्थ्य अधिकारको विश्लेषण.. ८५

५.५ अनुकूलन कार्यहरूको परिकल्पना, पहिचान तथा प्राथमिकीकरण ९२
५.५.२ जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन कार्यहरूको पहिचान९२
परिच्छेद ६: जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन योजना ९७
परिच्छेद ७: जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण मुलप्रवाहिकरण.... १२५
७.१ आवधिक योजना तथा विकासका नीतिहरुमा मूलप्रवाहीकरण............................ १२५
७.२ स्थानीय तहको वार्षिक योजना, बजेट तर्जुमा र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रियामा मूलप्रवाहीकरण.. १२६
७.२.१ तत्काल गर्नुपर्ने.. १२६
७.२.२ योजना तर्जुमा प्रक्रियाको समयमा समायोजन गर्नुपर्ने............................... १२७
परिच्छेद ८: अनुकूलन कार्यहरुको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना १२८
८.१ योजना प्रक्रियामा स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको समायोजन १२८
८.२ अनुकूलन कार्यहरुको तर्जुमा र कार्यान्वयन... १२८
८.३ अनुकूलन योजना अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना १२९
सन्दर्भ समगीहरु १३२
अनुसूचीहरु.. १३४
अनुसूची १: प्रकोपको ऐतिहासिक समयरेखा १३४
अनुसूची २: स्थानीय विपद व्यवस्थापन समितिको पदाधिकारीहरुको नामावली............. १६३
अनुसूची ३ : भूमे गाउँपालीका स्तरीय सथानीय अनुकूलन कार्ययोजना निर्माण अन्तगत परिचय तथा अभिमुखिकरण कार्यक्रम (२०८१/०५/२०)... १६३
अनुसूची ४: भूमे गाउँपालीका स्तरीय स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना मस्यौदाको छलफल तथा अन्तक्रिया गोष्ठी (२०८१/०९/२५)... १६४
अनुसूची ५: फोटोहरु.. १६६
.... १६६

तालिकाहरुको सूची

तालिका १: भूमे गाउँपालिकाको संक्षिप्त विवरण र अनुकूलन योजनाको सारांश..................xvii
तालिका २: स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको विषयगत क्षेत्रमा वार्षिक अनुमानित बजेट........ xx
तालिका ३: भूमे गाउँपालिकाको वडा अनुसार मुख्य वस्तीहरु २८
तालिका ४: भूमे गाउँपालिकाको वडागत जनसङ्ख्या विवरण ३०
तालिका ५: क्षेत्रगत आर्थिक क्रियाकलापमा संलग्न दस वर्ष भन्दा माथिको जनसङ्ख्या (%) ३१
तालिका ६: गाउँपालिका भित्र रहेका शैक्षिक संस्थाहरु ३१
तालिका ७: गाउँपालिका भित्र रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरुको विवरण................................ ३४
तालिका ८: भूमे गाउँपालिकामा कार्यरत सङ्घसंस्था तथा तिनीहरुले प्रदान गर्ने सेवा............ ३६
तालिका ९: भूमे गाउँपालिकाको सुशासनको अवस्था ३९
तालिका १०: भूमे गाउँपालिकाको प्रकोप तथा मौसमी पात्रो.. ४९
तालिका ११: भूमे गाउँपालिकाको बाली पात्रो ५१
तालिका १२: भूमे गाउँपालिकामा घटेका जलवायुजन्य प्रकोपहरुको पहिचान ५२
तालिका १३: गाउँपालिकामा रहेको जलवायुजन्य प्रकोपको जोडागत स्तरीकरण ५४
तालिका १४: भूमे गाउँपालिकाको वडागत मुख्य प्रकोपहरुको प्राथमिकीकरण ५५
तालिका १५: भूमे गाउँपालिकाको जोखिमको रुपरेखा.. ५५
तालिका १६: प्रकोप तथा जोखिम विश्लेषण ५९
तालिका १७: प्रकोपको संकटासन्न वर्ग तथा समुदाय पहिचान....................................... ६१
तालिका १८: भूमे गाउँपालिकाको बाढी तथा पहिरो जोखिम बस्तिहरु ६२
तालिका १९: पारिस्थितिकीय प्रणालीमा परेको जोखिमहरुको विश्लेषण............................ ६४
तालिका २०: पारिस्थितिकीय प्रणालीहरुको तुलनात्मक जोखिम विश्लेषण ६६
तालिका २१: विषयगत क्षेत्रमा परेको प्रभाव तथा भविष्य अनुमान................................. ६८
तालिका २२: जीविकोपार्जनका स्रोतहरुका प्रभाव विश्लेषण... ७९
तालिका २३: कार्यबोझ विश्लेषण ८३
तालिका २४: यौन तथा प्रजनन् स्वास्थ्य अधिकारको विश्लेषण...................................... ८५
तालिका २५: प्रकोपले प्रभाव परेको जीविकोपार्जनको स्रोत र अनुकूलन उपायहरुको विश्लेषण ९४
तालिका २६: स्थानिय अनुकुलन क्रियाकलापहरु... ९७
तालिका २७: योजना तर्जुमा प्रक्रियाको समयमा समायोजन गर्नुपर्ने.............................. १२७
तालिका २८: अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना १३०
तालिका २९: अनुकूलन क्रियाकलापको अनुगमन ढाँचा १३१
तालिका ३०: अनुकूलन क्रियाकलापको मूल्याङ्कन ढाँचा १३१

चित्रहरुको सूची

चित्र १ : जलवायु परिवर्तन र विपद् जोखिम व्यवस्थापन बीच अन्तर्सम्बन्ध २७
चित्र २: भूमे गाउँपालिकाको अवस्थिति नक्सा २९
चित्र ३: भूमे गाउँपालिकाको भूउपयोग नक्सा.. ३३
चित्र ४: स्थानिय अनुकुलन कार्ययोजना निर्माण बिधि... ४०
चित्र ५: स्थानिय अनुकुलन कार्ययोजना निर्माण प्रक्रिया.. ४१
चित्र ६: भूमे गाउँपालिकाको जलबायु अवस्था ४३
चित्र ७: वार्षिक अधिकतम तापक्रमको अवस्था... ४४
चित्र ८: वार्षिक न्यूनतम तापक्रमको अवस्था ४५
चित्र ९: सन् १९९५ देखि २०२४ सम्मको वर्षाको प्रवृत्ति.. ४६
चित्र १०: सन् १९९५ देखि २०२४ सम्मको रितु अनुसारको वर्षाको प्रवृत्ति ४६
चित्र ११: भूमे गाउँपालिकाको सामाजिक श्रोत नक्सा... ४८
चित्र १२: लापा तयारीको सुरुवाती तथा अन्तिम मस्यौदा छलफल गोष्ठी...................... १६६
चित्र १३: लापा तयारीको वडा स्तरीय गोष्ठी तथा छलफल १६७

संक्षिप्त शब्दहरुको सुची

संक्षेपिकरण	अंग्रेजी पुरा रूप	नेपाली पुरा रूप
°	Degree	डिग्री
'	Minute	मिनेट
''	Second	सेकेन्ड
%	Percentage	प्रतिशत
℃	Degree Celsius	डिग्री सेल्सियस
CanESM	Canadian Earth System Model	
CSDs	Climate Sensitive Diseases	जलवायु संवेदनशील रोगहरू
DEM	Digital Elevation Model	
GESI	Gender and Social Inclusion	लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण
GFDL_ESM2M	Geophysical Fluid Dynamics Laboratory Earth System Model	
H-NAP	Health National Adaptation Plan	स्वास्थ्य राष्ट्रिय अनुकूलन योजना
ICE	Information, Communication and Education	सूचना, संचार तथा शिक्षा
MCB	Miniature Circuit Breaker	
MODIS	Moderate Resolution Imaging Spectroradiometer	
MoFE	Ministry of Forests and Environment	वन तथा वातावरण मन्त्रालय
MoHP	Ministry of Health and Population	स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालय
NDVI	Normalized Difference Vegetation Index	
OpenLISEM	Open LImburg Soil Erosion Model	
PCC	Plain Cement Concrete	
RCC	Reinforced Cement Concrete	रड, सिमेन्ट र गिट्टी
RCP	Representative Concentration Pathways	
VBDs	Vector Borne Diseases	किराबाट संक्रमण फैलने रोगहरू
VRA	Vulnerability and Risk Assessment	सङ्कटासन्नता तथा जोखिम मूल्याङ्कन
WFP	World Food Programme	विश्व खाद्य कार्यक्रम
आ.वि.	Basic School	आधारभूत विद्यालय
एल.पी.जी.	Liquid Petroleum Gas	सिलिन्डर ग्याँस
एस.इ.इ.	Secondary Education Examination	माध्यमिक शिक्षा परीक्षा
कि.मि.	Kilometer	किलोमिटर

कि.वा.	Kilowatt	किलोवाट
गा.वि.स.	Village Development Committee	गाउँ विकास समिति
जि.आइ.एस.	Geographic Information System	भौगोलिक सूचना प्रणाली
जे.टि.ए.	Junior Technical Assistant	कृषि/पशु प्राविधिक
ने.रु.	Nepali Rupees	नेपाली रुपैयाँ
नं	Number	नम्बर
मि.मि.	Millimeter	मिलि मिटर
पी.पी.आर.	Peste des Petits Ruminants	भेडा बाख्रामा लाग्ने महामारी रोग
मा.वि.	Secondary School	माध्यमिक विद्यालय
सा.व.	Community Forest	सामुदायिक वन

शब्दावली

१. मौसम

पृथ्वीको वायुमण्डलमा हरेक दिन परिवर्तन भई रहने तापक्रम, वर्षा, वायुको चाप, आद्रता आदिको अवस्थालाई मौसम भनिन्छ । यो प्रत्येक दिन, हप्ता र महिनामा परिवर्तन भईरहन्छ ।

२. जलवायु वा हावापानी

लामो अवधिको (करिव ३० वर्ष) मौसमको सरदर अवस्थालाई जलवायु भनिन्छ । सामान्यतया जलवायु स्थान, ऋतु विशेष अनुसार स्थिर रहन्छ ।

३.जलवायु परिवर्तन

लामो समयको अन्तराल एवं दीर्घकालिन अवधिमा जलवायुका विभिन्न तत्वहरुमा भएको औसत परिवर्तनलाई जलवायु परिवर्तन भनिन्छ । पृथ्वीको सन्तुलन खल्वलिने गरी हजारौ वर्ष देखि मानवले महशुस गदर्ैु भोग्दै र बुझ्दै आएको जलवायुमा हुने फरक तथा बदलावलाई नै जलवायु परिवर्तन भनिन्छ ।

४. हरितगृह ग्याँसहरु

वायुमण्डलमा विश्वव्यापी रुपमा तापक्रम उष्णीकरण र जलवायु परिवर्तनको लागि जिम्मेवार रहेका ग्याँसहरुलाई हरितगृह ग्याँस भनिन्छ । क्योटो अभिसन्धि १९९७ को अनुसूची १ अनुसार हरितगृह ग्याँस अन्तर्गत कार्वनडाईअक्साईड ९ऋइद्द०, मिथेन ९ऋज्द्द०, नाईट्रस अक्साइड ९ल्द्दइ०, हाईड्रोफ्लोरो कार्वन ९ज्ँऋ०, परफ्लोरो कार्वन ९एभचायिचय ऋबचदयलक), सल्फर हेक्जाफ्लोराईड ९क्गउिजगच ज्भहबायिचष्मभ० गरी ६ किसिमका ग्याँसहरु पर्दछन्ृ । कतारको दोहामा सम्पन्न पक्ष राष्ट्रहरुको सम्मेलन (ऋइए० ले नाइट्रोजन ट्राईफ्लोराईड ९ल्ँघ० लाई थप गरेकोले हरितगृह ग्याँसको संख्या ७ पुगेको छ ।

५.जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसंघीय प्रारुप महासन्धि

सन् १९९२ मा ब्राजिलको रियो दि जेनेरियामा भएको पृथ्वी सम्मेलनबाट स्थापना भएको संयन्त्र हो । विश्वका विभिन्न राष्ट्रहरुले विश्वमा जलवायु परिवर्तन भइरहेको महशुस गरेर त्यसलाई सम्वोधन गर्न यो महासन्धि पारित गरिएको हो । यसलाई १९६ देशहरुले अनुमोदन ९च्बतषथ० गरेका छन्ृ भने सन् १९९४ देखि यो कार्यान्वयनमा आईरहेको छ । यस महासन्धिको मुख्य उद्देश्य वायुमण्डलमा रहेका हरितगृह ग्याँसहरुलाई प्रतिवद्धता अनुसारको मात्रामा निश्चित समयभित्र स्थिर राख्नु रहेको छ ।

६. पक्ष राष्ट्रहरुको सम्मेलन

पक्ष (सदस्य) राष्ट्रहरुको सम्मेलन भन्नाले ग्लँ्ऋऋऋ का पक्ष देशहरुको सम्मेलनलाई जनाउँछ । यो ग्लँ्ऋऋऋ को सबैभन्दा शक्तिशाली निकाय हो र यो सम्मेलन प्रत्येक वर्षको अन्ततिर नोभेम्बर डिसेम्बर महिनाहरुमा हुने गर्दछ । सन् १९९७ मा जापानको क्योटोमा भएको ऋइए(घ, सन् २००७ मा ईन्डोनेसियाको बालीमा भएको ऋइए(ज्ञघ, सन् २००९ मा डेन्मार्कको कोपेन्हेगनमा भएको ऋइए(ज्ञछ र फ्रान्सको पेरिसमा सन् २०१५ मा भएको ऋइए(द्गज्ञ सम्मेलनहरु विशेष चर्चामा र महत्वपूर्ण रहे । सन् २०१८ को डिसेम्बरमा पोल्याण्डमा ऋइए(द्गद्ध अर्थात चौबिसौं सम्मेलन सम्पन्न भयो जस्मा पेरिस सम्झौता सम्बन्धी महत्वपूर्ण निर्णयहरु भएका छन्ः । ऋइए(द्गड संयुक्त अरब इमिरेटसमा भएको थियो जहाँ ीइक्क् बलम म्बmबनभ ागलम को स्थापना भयो । साथै पहिलो पटक ज्भबतिज मबथ मनाइएको थियो र १८० भन्दा बढी राष्ट्रले ज्भबतिज म्भअबिचबतष्यल लाई अपन्त्व लिएका छन् । ऋइए(घण् ब्राजीलमा २०२५ मा हुनेछ ।

७. अनुकूलन

जलवायु परिवर्तनका विद्यमान र सम्भावित असरहरुसँग जुध्न गरिने उपायहरु नै अनुकूलन हो । जस्तो गर्मी ठाँउहरुमा घरमा बढी र ठूला झ्यालहरु बनाउनुु, बाढी आउँछ भनेर घरको जग अग्लो बनाउनु । यो परिवर्तित वातावरणमा आफ्नो अस्तित्वलाई निरन्तरता दिन गरिने प्रक्रिया हो । मानव सन्दर्भमा अनुकूलन अन्तर्गत परिवर्तित वातावरणमा अनुकूलित हुन सकिने क्रियाकलापहरु पर्दछन्ः ।

८.न्यूनीकरण

हरितगृह ग्यास उत्सर्जनमा कटौति गरी वा वायुमण्डलमा भएको अधिक कार्बनलाई अवशोषण सञ्चिति क्षमतामा अभिवृद्धि गराई वायुमण्डलमा थप हरितगृह ग्याँस थुप्रन रोक्ने कार्यहरुलाई नै उत्सर्जन न्यूनीकरण भन्ने गरिन्छ ।

९. स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय खाका

राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रम (नापा) ले पहिचान गरेको कार्यक्रमहरुलाई समुदाय तहसम्म पु¥याउनका लागि नेपाल सरकार वातावरण मन्त्रालयले यो स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय खाका तयार गरेको हो । यो वि.सं. २०६८ मा अनुमोदन भई कार्यान्वयनमा रहेको यो खाकालाई विद्यमान शासकिय संरचना अनुकूल बनाउन वि.सं. २०७६ मा समिक्षा गर्दै परिमार्जन गरिएको छ । स्थानीय स्तरमा विकास निर्माण र स्रोत व्यवस्थापनको समग्र प्रकृयामा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनलाई मूलप्रवाहीकरण गर्न स्थानीय सरकार तथा अन्य सरोकारवालाहरुलाई दिशा निर्देश गर्नु यो लापा खाकाको मुख्य उद्देश्य रहेको छ ।

यसै खाका अनुसार तयार गरिएको स्थानीय स्तरको अनुकूलन कार्ययोजनालाई लापा ९ीब्एब्० भनिन्छ ।

१०. जोखिम

जलवायु परिवर्तनका कारण हुन सक्ने हानी, नोक्सानी वा प्रकोपको सम्भावना नै जोखिम हो ।

११.प्रकोप

कुनै समुदायमा पर्ने गम्भीर व्यवधान नै प्रकोप हो । प्रकोपले मानव समुदाय र भौतिक वस्तुहरूमा आर्थिक एवं वातावरणीय क्षति तथा प्रभाव पार्दछ जुन कुरा समुदाय वा समाजको आफ्नो श्रोत प्रयोग गरी पुनः स्थापित हुने क्षमता भन्दा बढी हुन्छ ।

१२.सङ्कटासन्नता

कुनैपनि प्रणाली जलवायु परिवर्तनको असरबाट संकटमा पर्न सक्ने र प्रभाव वहन गर्न नसक्ने अवस्थामा पुग्ने स्थितिलाई संकटासन्नता भनिन्छ ।

१३. संवेदनशीलता

जलवायु परिवर्तनको कारणले कुनै पनि प्रणालीलाई सकारात्मक वा नकारात्मक रुपमा पार्ने प्रभावको परिणाम वा अवस्थालाई संवेदनशीलता भनिन्छ ।

१४.अनुकूलन क्षमता

जलवायु परिवर्तन वा अन्य वातावरणीय समस्याहरुसँग अनुकूलन हुन सक्ने क्षमतालाई अनुकूलन क्षमता भनिन्छ । अनुकूलन क्षमता समुदायको आर्थिक स्रोतहरु, प्रविधिहरुमा पहुँच, जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सूचनाहरुमा पहुँच, सूचनाहरुको उपयोग गर्न सक्ने क्षमता, संस्था र स्रोतको न्यायोचित वितरणसँग सम्बन्धीत हुन्छ । अनुकूलन क्षमता विकाससँग पनि सम्बन्धी त हुन्छ, जस्तै जति बढी राष्ट्र वा समुदाय विकसित हुन्छ अनुकूलन क्षमता पनि उत्ति नै बढी हुन्छ ।

१५.जोखिम न्यूनीकरण

जलवायु परिवर्तन र मौसमसँग सम्वन्धित विषम घटना ९भ्हतचझभ ध्खभलतक० का कारण हुन सक्ने हानी नोक्सानी र जोखिमलाई कम गर्न अपनाइने कृयाकलापहरुलाई जोखिम न्यूनीकरण भनिन्छ ।

१६.जलवायु उत्थानशीलता

जलवायु परिवर्तनले पारेका असरलाई कम गरी जीविकोपार्जन, वातावरण र पारिस्थितिकीय प्रणालीलाई साविकको प्राकृतिक अवस्था वा सो भन्दा सवल अवस्थामा लैजान गरिने कार्यलाई उत्थानशीलता भनिन्छ ।

१७.जलवायुमैत्री विकास

जलवायु परिवर्तन कम गर्न र विकास निर्माण कार्य गर्दा हरित गृह ग्याँस उत्सर्जन न्यून गर्दै गरिने विकास कार्यलाई जलवायु मैत्री विकास भनिन्छ ।

स्थानीय अनुकूलन योजनाको सारांश

जलवायु परिवर्तन र यसका प्रतिकूल प्रभावहरू समग्र विश्वकै लागि साझा चुनौतीका रूपमा अगाडि आइरहेको वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा रुकुम पूर्व जिल्लाको भूमे गाउँपालिका पनि यसबाट सिर्जित तथा भविष्यमा सिर्जना हुन सक्ने प्रतिकूल प्रभावहरूसँग अनुकूलित हुने क्षमताको अभिवृद्धि गर्न परिमार्जित स्थानीय अनुकूलन योजनाको कार्य ढाँचा २०७६ ले निर्दिष्ट गरेका विधि, प्रक्रिया र चरणहरूलाई अवलम्बन गरी बहुसरोकारवाला (गाउँपालिका, वडाका जनप्रतिनिधिहरू, विषयगत शाखा प्रमुख, स्थानीय गैरसरकारी सङ्घसंस्थाहरूको प्रतिनिधि, जलवायु परिवर्तन क्षेत्रमा कार्यरत सङ्घसंस्थाहरू, महिला, वन उपभोक्ता समिति, खानेपानी उपभोक्ता समिति, सिँचाई समिति, जोखिम तथा सङ्कटासन्न समुदायका प्रतिनिधि, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा अन्य सरोकारवाला) निकायहरूको सक्रिय सहभागितामा वडा तथा बस्ती स्तरबाट पहिचान भएको प्रकोप तथा अनुकूलनका प्रयासहरूलाई समेत समावेश गरी आ.व. २०८१/८२ देखि ०८५/८६ सम्मका लागि स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरेको छ। यस कार्ययोजनाको सारांश तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका १ः भूमे गाउँपालिकाको संक्षिप्त विवरण र अनुकूलन योजनाको सारांश

शीर्षक	विवरण
गाउँपालिकाको सिमाना	पूर्वः बागलुङ जिल्ला पश्चिमः सिस्ने गाउँपालिका र मुसिकोट नगरपालिका उत्तरः पुथा उत्तरगंगा गाउँपालिका दक्षिणः रोल्पा जिल्ला
वडा संख्या	९
साविकका गा.वि.स.	महत, काँक्री, मोराबाङ, काँडा, चुनबाङ र साविक रुकुमकोट गाविसको वडा न ४
क्षेत्रफल	२७३.६७ वर्ग किलोमिटर
कुल जनसंख्या	१९,८२९ जनसंख्या (१०,४०९ महिला र ९,४२० पुरुष)
हावापानी	उपोष्ण, समशीतोष्ण तथा शीतोष्ण
मुख्य जातजाती	मगर, दलित, क्षेत्री, ब्राह्मण, नेवार, गुरुङ
समुन्द्र सतह देखि उचाई	१०४७ देखि ३६५३ मिटर
धर्म	हिन्दु
भाषा	नेपाली, मगर, खाम, गुरुङ,
मुख्य पेशा	कृषि, पशुपालन, ज्याला/मजदुरी, वैदेशिक रोजगारी र व्यापार व्यवसाय

प्रमुख प्रकोपको अवस्था	तुलनात्मक असर तथा प्रभावको आधारमा भूमे गाउँपालिकाको प्रमुख जलवायुजन्य प्रकोपहरूमा क्रमशः खडेरी, कृषि रोग, पशु रोग, बाढी, डढेलो, असिनापानी, हावाहुरी, चट्याङ्ग, बन्यजन्तु आतंक रहेको छ।
जलवायु परिवर्तनका प्रभाव तथा असरहरू	• खडेरी, पहिरो, बाढी, जस्ता जलवायुजन्य प्रकोपबाट कृषि बाली, पशुपंक्षी तथा मानवमा नयाँ रोगको प्रकोप बढेको, नयाँ मिचाहा प्रजातिहरू देखिएको, स्थानीय रैथाने बालीको उत्पादन घटेको छ। • खानेपानीको उपलब्धतामा कमी आउनका साथै मुहानहरूमा पानीको मात्रा घटेको तथा केही मुहानहरू हिउँदमा सुक्ने गरेको छ। • पहिरोको कारण बस्ती जोखिम तथा स्थानान्तरण गर्नुपर्ने अवस्था रहेको छ भने सडक, पुल लगायतको संरचना बगाउने गरेको छ। • बाढी र पहिरोले गाउँपालिकाका सबै वडाका खोला नजिक रहेको बस्ती तथा खेतिबाली बगाउने तथा जग्गा जमिन बगाउने र पुर्ने समस्या रहेको छ।
कार्ययोजनाको प्राथमिकतामा परेका मुख्य अनुकूलनका कार्यहरू	• सिँचाई कुलो निर्माण, मर्मत तथा स्तरोन्नति, थोपा/फिरफिरे सिँचाई प्रविधि प्रवर्द्धन, टनेल खेती, पुनर्भरण पोखरी निर्माण, पानीका मुहान संरक्षण, खानेपानी ट्यांकी निर्माण, सिँचाइको लागि आकाशे पानी सङ्कलन पोखरी निर्माण, उन्नत जातको बीउ बिजन तथा नश्ल सुधारको लागि उन्नत जातको बोका/राँगा वितरण, बाख्राको खोर सुधार, पशुपालन सम्बन्धी तालिम, पशु स्वास्थ्य शिविर, पशु बिमा, माटो परीक्षण • नदि कटान तथा पहिरो नियन्त्रणका लागि वृक्षारोपण, तटबन्ध निर्माण, ग्याबियन पर्खाल निर्माण तथा बायो-इन्जिनियरिङ • वन तथा पर्ती बाँझो जग्गामा वृक्षारोपण तथा अग्नि नियन्त्रण तालिम तथा उपकरण प्रदान • खोज तथा उद्धार तालिम, बाटो छेउ भल निकास, गोरेटो बाटाको निर्माण तथा स्तरोन्नति, सडकको स्तरोन्नति, विपद कोषको स्थापना, कुटानी पिसानी मिल, मसला पिस्ने उद्योग तथा साबुन उद्योग स्थापना • फोहोरमैला व्यवस्थापन, सरसफाई तथा पोषण सम्बन्धी तालिम, डम्पिंग स्थल निर्माण, स्वास्थ्य चौकीको सबलीकरण, स्वास्थ्य सामग्री व्यवस्थापन

	• जीविकोपार्जन तथा महिला लक्षित तालिम (बाख्रापालन, अचार बनाउने, जुस बनाउने, होमस्टे संचालन, मौरीपालन, आधुनिक कृषि तालिम) • जलवायु सचेतना तथा अभिमुखीकरण तथा जलवायु शिक्षा सम्बन्धी पाठ्यक्रम निर्माण
स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना समायोजन, मुलप्रवाहीकरण तथा अनुगमन तथा मुल्यांकन	यस अनुकूलन कार्ययोजनालाई नेपाल सरकारको स्थानीय तहको वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा प्रक्रियाका ७ चरणहरू अन्तर्गत वडा स्तरीय योजना प्राथमिकिकरण बैठक, बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समिति, एकीकृत योजना तर्जुमा प्रणालीबाट कार्यपालिकाको बैठक हुँदै गाउँ सभाको बैठकबाट अनुमोदन गरिनेछ। त्यसैगरी अन्य सम्बद्ध सरकारी तथा गैह सरकारी निकायहरूको वार्षिक तथा आवधिक योजनाहरूमा यस कार्ययोजना कार्यान्वयनको लागि समायोजन गरी मुलप्रवाहीकरण गरिनेछ। प्राकृतिक तथा मानव सिर्जित विपद्ले गर्दा मानविय तथा पारिस्थितिकीय प्रणालीमा देखिएको नकारात्मक असरहरुलाई सम्बोधन गर्नको लागि तर्जुमा गरिएको स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना निर्माण प्रकिया तथा कार्यान्वयनमा गर्भवती महिला, बालवालिका, विपन्न वर्ग, दलित, महिला तथा पिछडा वर्गहरुको पहुँच तथा नियन्त्रणको अवस्था सुनिश्चित्ता गरिनेछ। समुदाय तहमा लाभान्वित समुदाय छनौटको प्रक्रिया लगायत क्रियाकलाप संचालनार्थ हरेक समयमा वडा तहमा प्रक्रिया र प्रगतिहरू र गाउँपालिका तथा जिल्ला तहमा नतिजा तथा उपलब्धिहरूको विभिन्न वार्षिक समीक्षा, अर्ध वार्षिक समीक्षा, फिल्ड अनुगमन आदिको माध्यमबाट लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धि सूचकहरुको आधारमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिनेछ।

कार्ययोजना कार्यान्वयनको लागि अनुमानित बजेट

भूमे गाउँपालिकाको सम्पूर्ण वडाको बासिन्दा खासगरी लक्षित विपन्न, महिला तथा दलित वर्गहरूको अनुकूलन क्षमता अभिवृद्धि गर्ने गरि कार्ययोजनाको कार्यान्वयन गर्नको लागि जम्मा ने.रु. १८,८२,७५,०००/- (अठार करोड बयासी लाख पचहत्तर हजार) बराबरको विस्तृत स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको छ।

तालिका २: स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको विषयगत क्षेत्रमा वार्षिक अनुमानित बजेट

आर्थिक बर्ष	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	०८५/८६	जम्मा
कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	१६४७०	१६०८०	१६९००	१७२००	१६३६०	८३०१०
वन, जैविक विविधता तथा जलाधार संरक्षण	२३८५	३४१०	१९८५	३२८५	३१६०	१४२२५
जलस्रोत तथा उर्जा	११००	१०००	६००	६००	६००	९४००
स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाई	४५१०	४५००	४५६०	४६३०	४८००	२३०००
स्थानीय ग्रामीण बस्ती	१४००	१०५०	१०००	१४००	१६५०	६५००
जलवायुजन्य प्रकोप न्यूनीकरण तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन	७५००	६४५०	७०००	७०००	७०००	३४९५०
उद्योग, यातायात तथा भौतिक पूर्वाधार	१३००	११००	६००	८००	८००	४६००
पर्यटन, प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक सम्पदा	९५०	१०५०	८५०	८००	१०५०	४७००
लैगिंक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण	८५०	१०५०	११००	१३५०	८००	५१५०
जलवायु परिवर्तन सचेतना, क्षमता अभिवृद्धि	४७०	४००	७००	७००	४७०	२७४०
जम्मा	**३६९३५**	**३६०९०**	**३५२९५**	**३७७६५**	**३६६९०**	**१८८२७५**

परिच्छेद १: स्थानिय अनुकुलन कार्ययोजनाको परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

जलवायु परिवर्तन विश्वव्यापी रुपमा भईरहेको नियमित प्राकृतिक प्रक्रिया हो जुन केहि दशक यता बढ्दो मानव जन्य क्रियाकलापहरुबाट सृजित उच्च हरितगृह ग्याँसको मात्राको कारणले थप जटिल भईरहेको छ । जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि अन्तरसरकारी प्यानल (IPCC) तथा वैज्ञानिकहरुले जलवायु परिवर्तन तिव्र गतिमा भैरहेको र विश्वव्यापी रुपमा यसको असर परिरहेको कुरा प्रमाणित गरिसकेको छ । वन विनाश, बढ्दो औद्योगिकिरण, यातायात क्षेत्रमा पारम्परिक खनिज इन्धनको व्यापक प्रयोग र अव्यवस्थित शहरीकरणले हरितगृह ग्याँसको चिन्ताजनक उत्सर्जनबाट जलवायु परिवर्तनमा तिव्रता आएको छ । IPCC को छैटौं संस्करणको प्रतिवेदन अनुसार मानव सृजित हरितगृह ग्याँसले गर्दा पृथ्वी तात्दै गएको र यसले गर्दा मौसम तथा जलवायुका सूचकहरुमा उल्लेख्यि परिवर्तन आएको कुरा प्रमाणित भएको छ । त्यसै गरी विश्वव्यापी उष्णता औद्योगिकिरण समय पूर्व भन्दा सन् २०३० देखि २०५२ को बिचमा १.५ डिग्री सेल्सियसले बढ्ने प्रक्षेपण गरिएको छ । दक्षिण एशियामा मनसुनमा हुने वर्षा सन् २०४१ साल पछि बढ्ने र जसले गर्दा बाढीका घटना बढ्ने प्रक्षेपण गरिएको छ ।

विश्वव्यापी उष्णीकरण सँगै नेपालको सबै क्षेत्रमा तापक्रम वृद्दि भएको पाइएको छ । जल तथा मौसम विभागको सन् २०१७ को प्रतिवेदन अनुसार नेपालमा १९७१ देखि २०१४ सम्ममा अधिकतम तापमानमा प्रत्येक वर्ष ०.०५६ डिग्री सेल्सियसको दरले वृद्दि भएको छ भने न्युनतम तापक्रममा ०.००२ डिग्री सेल्सियसको दरले वृद्दि भएको पाइएको छ । नेपालको उच्च हिमाली क्षेत्रमा सबैभन्दा उच्च दरले तापक्रम वृद्दि भएको छ जस अनुसार मनाङ जिल्लामा अधिकतम तापक्रम ०.१२ डिग्री सेल्सियससम्म प्रति वर्ष सम्म वृद्दि भएको छ । त्यसै गरी वर्षाको स्वरुपमा पनि विभिन्न ऋतुमा मौसममा फरक फरक तरिकाले परिवर्तन भईरहेको छ । उत्तर पश्चिम क्षेत्रका जिल्लाहरुमा पानी पर्ने दिनहरुको संख्यामा वृद्दि तथा वर्षाका चरम घटना ठाउँ अनुसार विविध तरिकाले परिवर्तन आएको छ । वन तथा वातावरण मन्त्रालयको २०२१ को प्रतिवेदन अनुसार सन २०४५ सम्म औसत तापक्रम ०.९२ देखि १.०७ डिग्री सेल्सियसको दरले वृद्दि हुने प्रक्षेपण गरिएको छ ।

जलवायु परिवर्तनको प्रभावबाट धनी र विकसित राष्ट्रहरुको तुलनामा गरिब र विकासोन्मुख राष्ट्रहरु बढी प्रभावित भएका देखिन्छन् । नेपालको हरितगृह ग्याँस उत्सर्जनमा न्यून योगदान (०.००२७५) भएतापनि जलवायु परिवर्तनको असर तथा प्रभावहरु उल्लेख्य मात्रामा भएको पाइन्छ (MOFE, २०२१) । ग्लोबल रिस्क ईन्डेक्स्, २०२१ ले सन् २०००-२०१९ सम्मको तथ्यांक विश्लेषणका आधारमा नेपाल जलवायु परिवर्तनको जोखिमका हिसाबले विश्वको १० औं स्थानमा रहेको छ भने Eckstein et al., 2021 का अनुसार जलवायु परिवर्तनका हिसाबले नेपाल अति संवेदनशील रहेको पाइन्छ । वन तथा वातावरण मन्त्रालयले सन् १९७१-२०१९ सम्मका घटनाहरुलाई विश्लेषण

गरेको अध्ययन अनुसार जलवायुजन्य विपदका कारणबाट प्रति वर्ष ६ सय ४७ जनाको मृत्यु हुने गरेको पाइन्छ (MOFE, २०२१ आ) ।

त्यस्तै स्वच्छ हावा, सुरक्षित पिउने पानी, पर्याप्त खाना र सुरक्षित आश्रय जस्ता स्वास्थ्यका सामाजिक र वातावरणीय निर्धारकहरूलाई जलवायु परिवर्तनले असर गर्छ । सन् २०३० र २०५० को बीचमा, जलवायु परिवर्तनका कारणले निम्त्याउने कुपोषण, मलेरिया, पखाला र गर्मीबाट प्रति वर्ष लगभग २,५०,००० थप मृत्यु हुने अपेक्षा गरिएको छ (विश्व स्वास्थ्य संगठन २०२२) । सन् २०३० सम्मको अवधिमा स्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष क्षतिको लागत (कृषि र पानी र सरसफाई जस्ता स्वास्थ्य निर्धारण क्षेत्रहरूमा लागतहरू बाहेक) २-४ बिलियन अमेरिकि डलर प्रति वर्षको बीचमा हुने अनुमान गरिएको छ । कमजोर स्वास्थ्य पूर्वाधार भएका विकासोन्मुख देशहरू पुर्वतयारी र प्रतिकार्यको लागि सहायता बिना जलवायुजन्य जोखिम सामना गर्न नसक्ने अवस्थामा रहेका छन् । राम्रो यातायात, खाना र ऊर्जा उपयोग विकल्पहरू मार्फत हरितगृह ग्याँसहरूको उत्सर्जन कम गर्नाले स्वास्थ्यमा सुधार ल्याउन सकिन्छ ।

जलवायु परिवर्तनका कारणले खासगरी महिलाहरु लु, अतिवृष्टी, अनावृष्टी, पानीबाट सर्ने रोगहरु, प्रदुषित हावा तथा पानी, खाद्य असुरक्षा आदिले बढी प्रभाव परेको तथ्यहरु आएका छन् (Sorensen et al., 2018)। बढ्दो जलवायु परिवर्तनका असरका कारणले खासगरी नेपाल जस्ता विकान्सोमुख देशहरुमा लैंगिक विभेद तथा हिंसा बढने देखिन्छ (Ipas, २०२२)। त्यसै गरी जलवायुजन्य जोखिम जस्तै बाढी, पहिरो, खडेरी, लुका कारणले महिलाहरुको प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धि अधिकारहरु पनि जोखिममा परिरहेको विभिन्न अध्ययनहरुले देखाएको छ । नेपालका विभिन्न क्षेत्रमा स्वास्थ्य सम्बन्धि सेवा लिन स्थानीय स्वास्थ्य चौकीहरुको प्रयोग गर्ने चलन भए पनि जनताले आवश्यकता अनुसारको सुविधा लिन सकेका छैनन् । नेपालको सन्दर्भमा अहिलेसम्म जलवायु परिवर्तन र प्रजनन स्वास्थ्य अन्तरसम्बन्ध सम्बन्धि अध्ययन न्यून रहेको छ । यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धि सेवा सुविधाहरु प्रर्याप्त नभएको र जनताले समस्या झेल्नुपर्ने बाध्यताका कारण जलवायुजन्य प्रकोपहरुले अझ जोखिम बढ्ने देखिन्छ ।

लुम्बिनी प्रदेशका मुख्य जोखिहरु महामारी, आगलागी, बाढी, वन डढेलो, पहिरो रहेका छन् (Climate change and disaster risk and vulnerability context of Province-5) । सोहि प्रतिवेदन अनुसार भुकम्पले १३ जनाको मृत्यु र १३६ जना घाइते (१९९०-२०१५), आगलागीले ३०७ जनाको मृत्यु र ३८६ जना घाइते (१९७०-२०१५), बाढीले ७३ जनाको मृत्यु र ४३३ जना घाइते (१९९०-२०१८), महामारीले ४१६१ जनाको मृत्यु र ६१४३ जना घाइते (१९७०-२०१८), पहिरोले १३ जनाको मृत्यु र १३६ जना घाइते (१९९०-२०१८) भएको छ । साथै सामाजीक तथा आर्थीक क्षेत्रमा जलवायु परिवर्तन र विपदले भेक्टर तथा पानीजन्य रोगमा वृद्दि, पर्यावरणिय स्वास्थ्य तथा सेवाको ह्रास, उत्पादनमा ह्रास र खाद्य सुरक्षामा असर गरेको छ । वन तथा वातावरण मन्त्रालयको प्रतिवेदन अनुसार पूर्वी रुकुम जिल्ला अति उच्च संकटासन्न जिल्ला हो र पूर्वी रुकुम जिल्ला पहिरोको लागी हटस्पट पनी हो । त्यस्तै उक्त प्रतिवेदन (MoFE. (2021

Vulnerability and Risk Assessment and Identifying Adaptation Options) अनुसार भूमे गाउँपालिका उच्च जोखिममा रहेको छ भने सम्मुखता, संवेदनशिलता, अनुकूलन क्षमता र संकटासन्नता क्रमश ०.३९५, ०.५९१, ०.५२२, ०.६९७ रहेको छ । यही अवस्थालाई ध्यानमा राखी यस भूमे गाउँपालिकाको स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरीएको हो । यस स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना निर्माण गर्दा भूमे गाउँपालिका भित्र रहेका वडाका जन प्रतिनिधीहरु, प्रमुख दलका प्रतिनिधिहरु, स्थानीय विषयगत कार्यालयहरुका कर्मचारीहरु, सा.व.उ.स., कृषि समूह, आमा समूहका प्रतिनिधीहरु, महिला स्वास्थ्य स्वंयसेविका, गरीब, महिला, दलित, जनजाति तथा पछाडी पारिएका वर्ग-समुदायको सहभागिता रहेको छ । यस योजना निर्माणका लागि २०८१ भाद्र २० गते भूमे गाउँपालिकामा पालिका स्तरीय स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयारी गोष्ठी आयोजना गरिएको थियो । यसका साथै, विभिन्न समय र चरणमा वडा तथा समुह स्तरमा विभिन्न व्यक्ति, समुदाय, भिन्न भुगोल, समुह छलफल, तथ्याङ्क संकलन तथा विश्लेषण आदी गरि यो स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको छ ।

नीतिगत व्यवस्था

जलवायु परिवर्तनको कारणबाट श्रृजित समस्याहरुको सामना गर्न नेपाल सरकारले जलवायु परिवर्तन राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रम (NAPA) २०६७, जलवायु परिवर्तन नीति २०६७ र स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय संरचना (National Framework on LAPA) २०६७ का साथसाथै विभिन्न स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाहरु (LAPAS) समेत तयार गरी सफलतापूर्वक कार्यान्वयन गर्दै आएको छ । सँगसँगै जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सम्बन्धी आवश्यकताहरू पहिचान तथा प्राथमिकीकरण गर्ने र सोही आधारमा मध्यकालीन (सन् २०३० सम्म) र दिर्घकालीन (सन् २०५० सम्म) समयका लागि वन तथा वातावरण मन्त्रालयको समन्वयमा राष्ट्रिय अनुकूलन योजना (National Adaptation Plan–NAP) तथा Nationally Determined Contribution (NDC 3.०) तयारी भएको छ । यस्ता योजनाहरु संसार भरि नै UNFCCC सम्बन्धन प्राप्त राष्ट्रहरुमा प्राय लागु भैरहेका छन् जसले जलवायु परिवर्तनका नकारात्मक असरहरु न्यूनीकरण गर्न अत्यन्त सहयोगी भुमिका निर्वाह गरेको छ (NAP Global Network & Women Deliver, 2020)। विगतका अनुभव, अन्तराष्ट्रिय सन्दर्भ र नेपालमा भएको राज्य पूर्नसंरचना अनुकूल हुने गरी नेपाल सरकारले स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७४, वातावरण संरक्षण ऐन २०७६ र राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति २०७६, जारी गरिसकेको छ भने स्थानीय स्तरमा विकास निर्माणको समग्र प्रक्रियामा जलवायु अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनलाई मूलप्रवाहीकरण गर्नुपर्दछ भन्ने सैद्धान्तिक अवधारणामा आधारित रही परीमार्जीत स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको खाका (Revised LAPA Framework- 2076 पारीत भएको छ । यो परिमार्जित खाकाले स्थानीय सरकारहरूलाई स्थानीय स्तरमा जलवायु परिवर्तनका असरहरु व्यवस्थापन गर्न र दीर्घकालिन जलवायुमैत्री विकासका योजनाहरु पहिचान तथा कार्यान्वयन गर्न सहयोग गर्नेछ । यसले स्थानीय स्तरमा विभिन्न सरोकारवालाहरु बीच नियमित सहकार्य तथा सम्वाद मार्फत् स्थानीय

क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयनमा सहमति निर्माण गरी जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन र दिगो विकाससँग सम्बन्धित अन्तरराष्ट्रिय प्रतिवद्धताहरुको कार्यान्वयन गर्न समेत मद्दत गर्नेछ । त्यसैगरी स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले जलवायु परिवर्तनसँग जुध्न स्वास्थ्य क्षेत्रको लागि रणनीति तथा कार्ययोजना (२०१६-२०२१) निर्माण गरी कार्यन्वयन पनी गरीसकेको छ र दोस्रो कार्ययोजना (२०२३-२०३०) तयार भएको छ ।

यसै सन्दर्भमा किड्स नेपाल तथा आइपास नेपालले भूमे गाउँपालिकामा जलवायु उत्थानशील स्वास्थ्य प्रणाली निर्माण गर्न जलवायु अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरि प्रजनन तथा यौन स्वास्थ्य तथा अधिकारका कार्यक्रमलाई स्थानीय योजनामा समावेश तथा मुलप्रवाहीकरण गर्न विशेष सहयोग हुने अपेक्षा गरेको छ ।

१.२ स्थानीय अनुकूलन योजनाको औचीत्य (भुमिका)

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाले स्थानीय समुदायको जानकारी, समर्थन, र सहभागिता लिन सक्छ । स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको सफलताका लागि समुदायको जानकारी र विस्वशनियता अत्यावश्यक छ । स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाले सामाजिक, सांस्कृतिक, तथा पर्यावरणीय सङ्कटहरूको ध्यान राख्दछ र उक्त विषयहरुलाई हल गर्न सक्दछ । कार्ययोजनाले स्थानीय जनता, समुदाय र संस्थाहरुको आवश्यकताहरु र विकास लक्ष्यहरुलाई ध्यानमा राख्दै स्थानीय स्तरमा विकास निर्माणका कार्यक्रम संचालन गर्न मद्दत गर्दछ । स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाले स्थानीय लोकतान्त्रिक प्रणालीको अवलम्वन गर्दछ, जसले विकासको समर्थन साथै समाजको सांस्कृतिक विविधताको रक्षा गर्दछ ।

यसै सन्दर्भमा स्थानीय समुदायको जलवायु परिवर्तनले विभिन्न क्षेत्रमा पारेको असरहरुसँग सामना गर्न सक्ने क्षमताको अभिवृद्धि गर्न स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना (लापा) को आवश्यकता पर्दछ । यस अन्तर्गत स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय संरचनाले निर्दिष्ट गरेका विधि, प्रक्रिया र चरणहरुलाई अवलम्बन गरी बहुसरोकारवाला निकायहरु, गाउँपालिकाका जनप्रतिनिधिहरु, विषयगत शाखा प्रमुख, स्थानीय गैरसरकारी संघसंस्थाहरुको प्रतिनिधि, जलवायु परिवर्तन क्षेत्रमा कार्यरत संघसंस्थाहरु, महिला तथा अन्य सरोकारवाला निकायहरुको सक्रिय सहभागीतामा वडा तथा वस्ती स्तरबाट पहिचान भएको प्रकोप तथा अनुकूलनका प्रयासहरुलाई समेत समावेश गरेको हुन्छ । स्थानीय निकायको संकटासन्नता, सम्मुखता, सम्वेदनशिलता र अनुकूलन क्षमताको विश्लेषणको आधारमा जोखिम मुल्याँङकन, संकटासन्नमा आधारित भई स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गर्नु पर्ने हुन्छ । स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाका उदेश्यहरु निम्न बमोजिम रहेका छन् ।

- स्थानीय स्तरमा जलवायु परिवर्तनबाट सृजित जोखिम र संकटासन्नाताको पहिचान, अभिलेखीकरण र प्राथमिकिकरण गर्न,
- जोखिममा रहेका तथा संकटासन्न व्यक्ति, घरधुरी, समुह, र समुदायको अनुकूलन क्षमतामा बढोत्तरी गर्न र जलवायु उत्थानशील क्रियाकलापहरु पहिचान गरि कार्यन्वयन गर्ने,

- स्थानीय तहको योजना तर्जुमा प्रक्रियामा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको विषयलाई एकिकृत गर्दै जलवायु उत्थानशील योजनाहरुको कार्यन्वयन गर्न,
- स्थानीय स्तरमा गरिने विकासका पुर्वाधारहरुका साथै शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी र स्थानीय प्रविधिलाई जलवायु उत्थानशील बनाउन,
- स्थानीय समुदायले आफ्ना आवश्यकताबारे आफैंले निर्णय गर्न सहज तरिका प्रयोग गर्न सक्ने गरी अनुकूलन कार्यहरूको पहिचान तथा प्राथमिकीकरण गर्न,
- स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गर्न र स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन बमोजिम सो कार्ययोजनालाई स्थानीय तथा राष्ट्रिय स्तरका योजनामा समेत समायोजन गर्न,
- सेवा प्रदायक निकायले समयमै प्रभावकारी ढंङ्गले स्रोत परिचालन गरी अनुकूलन कार्य क्रमबद्ध रूपमा अपनाउन-कार्यान्वयन गर्न,
- कार्ययोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन सुनिश्चित गर्दै कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्न र
- स्थानीय तथा राष्ट्रिय योजनालाई लागतको आधारमा अनुकूलनका प्रभावकारी विकल्प पहिचान गर्न ।

माथि उल्लेखित विभिन्न आवश्यकता साथै नेपाल जस्तो विकासशील देशमा जलवायु परिवर्तनका कारणले हुने प्रभावले समग्र स्वास्थ्य संस्थाहरु लगायत महिलाको प्रजनन स्वास्थ्यमा विभिन्न खालका जटिलता आउने कुरालाई न्यूनीकरण गर्न स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनामा विशेष प्राथमिकता दिईनेछ ।

१.३ स्थानीय अनुकूलन कार्य योजनाको मान्यता एवं निर्देशक सिद्धान्तहरु

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाका निर्दिष्ट सिद्धान्तहरू (समावेशी, उध्वगामी, लचिलो, तत्परता) लाई आधार विन्दु मानिएको छ। स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना कार्यान्वयन पश्चात् भूमे गाउँपालिका अन्तर्गत पर्ने सम्पूर्ण वडाहरू, वस्ती, टोल तथा समुदायको अनुकूलन क्षमता अभिवृद्धि भई जीविकोपार्जनमा सुधार ल्याएको हुनेछ। यस योजनाका औचित्यहरु निम्नानुसार रहेका छन्ः

- अति जलवायु सङ्कटासन्न वडा, टोल, बस्ती तथा समुदाय र तिनका अनुकूलन चुनौती तथा अवसर पहिचान गर्न,
- स्थानीय समुदायले आफ्ना आवश्यकताबारे आफैले निर्णय गर्न सहज तरिका प्रयोग गर्न सक्ने गरी अनुकूलन कार्यहरूको पहिचान तथा प्राथमिकीकरण गर्न,
- स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गर्न र स्थानीय सरकार संचालन ऐन बमोजिम सो कार्ययोजनालाई स्थानीय तथा राष्ट्रिय स्तरका योजनामा समेत समायोजन गर्न,
- सेवा प्रदायक निकायले समयमै प्रभावकारी ढंङ्गले स्रोत परिचालन गरी अनुकूलन कार्य क्रमबद्ध रूपमा अपनाउन/कार्यान्वयन गर्न,

- कार्ययोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन सुनिश्चित गर्दै कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्न

मान्यताहरू

- स्थानीय जलवायु अनुकूलन कार्ययोजना स्थान बिशेष अनुसार फरक फरक हुने भएकोले लक्षित क्षेत्र, वर्ग तथा समुदायको पहिचान गरी जलवायु परिवर्तनको असरसँग सामना गर्न अनुकूलनका उपायहरुको प्राथमिकिकरण गरी तयार गरिएको छ।
- पालिका स्तरीय अनुकूलन योजनाले लक्षित क्षेत्र, वर्ग तथा समुदायलाई समेटी जोखिम क्षेत्रको पहिचान गरी कार्यक्रमहरुको तय गरेको हुँदा यो कार्ययोजना प्रभावकारी रुपले संचालन गर्न सकिन्छ।
- स्थानीय निकायमा निर्वाचित जनप्रतिनिधि भएको हुँदा कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि अनुकूल वातावरणको सिर्जना हुनेछ।
- कार्ययोजना निर्माण गर्दा गाउँपालिकामा रहेको सम्पूर्ण सरोकारवालाहरुलाई समावेश गरिएकाले योजनालाई प्राथमिकताका साथ कार्य गर्न उपयुक्त वातावरण सिर्जना हुनेछ।
- स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय संरचनाको निर्देशित सिद्धान्तमा आधारित भई स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको छ।
- राष्ट्रिय अनुकूलन योजनाले पहिचान गरेका क्षेत्रमा आधारित भई जलवायु परिवर्तनले असर गर्ने सबै विषयगत क्षेत्र समेटि बिभिन्न सरकोकारवाला निकायहरुको सहभागितामा स्थानीय विपद् व्यवस्थापनका पक्षहरुलाई पनि विशेष ध्यान दिई कार्ययोजना तयार गरिएको छ।

१.४ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना र विपद् जोखिम व्यवस्थापन बीच अन्तरसम्बन्ध

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना र विपद् तथा जलवायु उत्थानशील योजना छुट्टाछुट्टै मन्त्रालयबाट लागु गरिएको भएता पनि यसको उद्देश्य, आशय, योजना तर्जुमा, प्रक्रिया र विधिमा खासै भिन्नता देखिदैंनन्। दुबै योजनाको मुख्य उद्देश्य नेपालले भोगीरहनु पर्ने र दोहोरिरहने बाढी, पहिरो, महामारी, आगलागी, शीतलहर जस्ता विनाशकारी समस्या तथा जोखिमसँग जुध्न उत्थानशील समुदायको निर्माण गर्नु रहेको छ। स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाले जलवायु परिवर्तनबाट सिर्जित जलवायुजन्य प्रकोपहरूमा केन्द्रित भई सङ्कटासन्न समुदायको अनुकूलित क्षमतामा अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यका साथ योजना तयार गरेको र स्थानीय विपद् तथा जलवायु उत्थानशील योजनाले जलवायुजन्य तथा अन्य प्रकोपहरूलाई समेटी विपद् व्यवस्थापनका पक्षलाई केन्द्रित गरी योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने भएकाले स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना र स्थानीय विपद् तथा जलवायु उत्थानशील योजना समायोजन गर्नु पर्ने आवश्यकता देखिएकोले विपद् व्यवस्थापन योजनामा समावेश भए गरेका विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी योजनाहरू पनि स्थानीय अनुकूलन योजनामा समावेश गरी कार्यान्वयन गर्दा अझ बढी प्रभावकारी हुने देखिएकोले यस योजनामा दुवै योजनाका समान रहेका पक्षहरूलाई समावेश गर्ने प्रयास गरिएको छ।

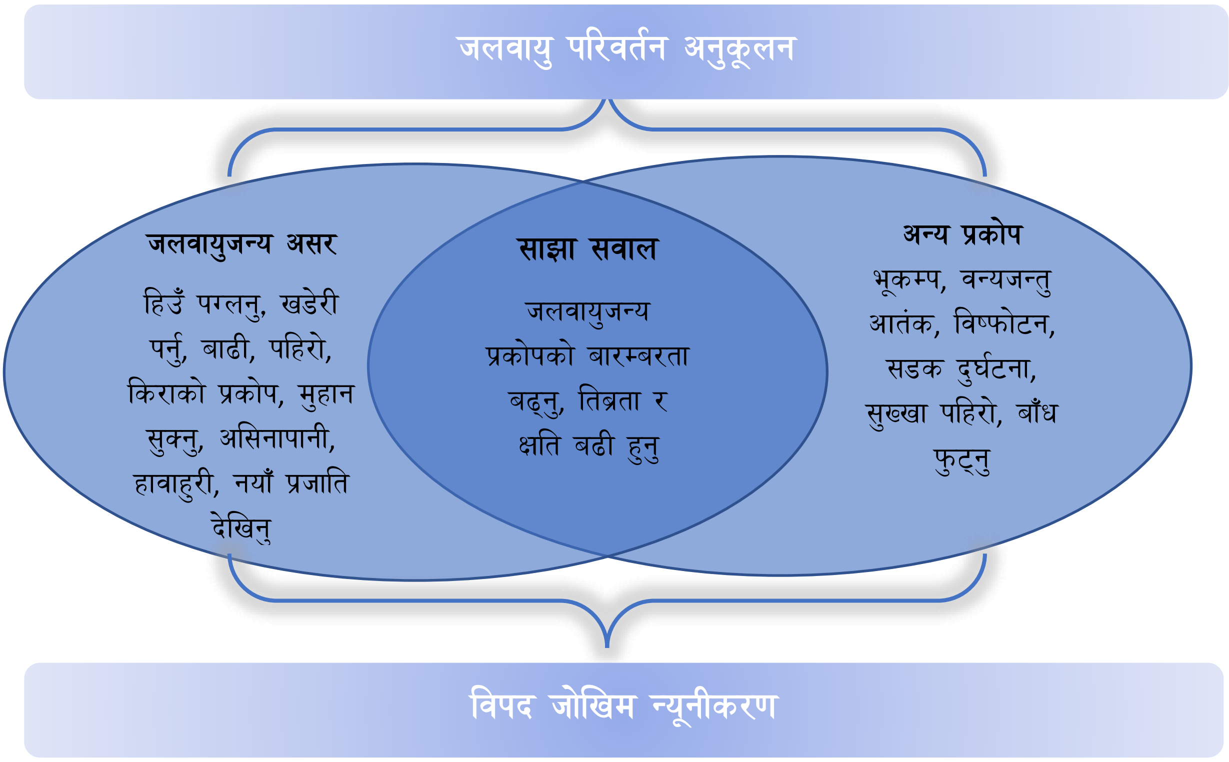

चित्र १ : जलवायु परिवर्तन र विपद् जोखिम व्यवस्थापन बीच अन्तर्सम्बन्ध

परिच्छेद २: भूमे गाउँपालिकाको परिचय

रुकुम पूर्व जिल्लाको भूमे गाउँपालिका साविकको महत, काँक्री, मोराबाङ, काँडा, चुनबाङ र साविक रुकुमकोट गाविसको वडा न ४ मिलेर बनेको छ जस अन्तर्गत नौ वटा वडा विभाजन गरिएको छ। अधिकांश मगर समुदायको बाहुल्यता रहेको यस गाउँपालिकाको नामाकरण पनि स्थानीय मगर संस्कृति अनुसार प्रत्येक वर्षको असार १ गतेका दिन भूमिलाई पूजा गरिन्छ । भूम्या पूजाको दिन गाउँमा वर्षभरिको आयव्ययको प्रस्तुत गरी गाउँको मुख्य प्रतिनिधि र संबाहक (मिझार) परिवर्तन गर्ने तथा भूमिमा अझै उत्पादन बढोस् भनेर गाउँटोल अनुसार ३ देखि ७ दिनसम्म विशेष रुपमा मनाइने पर्व भएकाले सोही पर्वको नाम भूम्याबाट यस गाउँपालिकाको नामाकरण गरिएको हो । यो गाउँपालिकाको पूर्वमा बागलुङ जिल्ला, पश्चिममा सिस्ने गाउँपालिका र मुसिकोट नगरपालिका, उत्तरमा पुथा उत्तरगंगा गाउँपालिका तथा दक्षिणमा रोल्पा जिल्ला रहेका छन् । यस गाउँपालिकाको कार्यालय खाबाङमा रहेको छ।

क्षेत्रफलको हिसाबले २७३.६७ वर्गकिलोमिटर रहेको यस पालिकामा १९,८२९ जना व्यक्तिको बसोबास रहेको छ (राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय, २०७९) । समुन्द्री सतहबाट १८०० मिटर देखि ३०९५.९७ मिटरको उचाईसम्म फैलिएको यस गाउँपालिकामा उष्ण, समशीतोष्ण तथा शीतोष्ण प्रदेशीय हावापानी पाइन्छ। यस गाउँपालिकाको मुख्य नदि तथा खोलानालामा लुकुम, कोर्जा, जीत, तुन्बाङ्ग, रैसल, छिसमेरी, थवाङ, रुजी, कुचीबाङ्ग पर्दछन ।

तालिका ३:भूमे गाउँपालिकाको वडा अनुसार मुख्य वस्तीहरु

वडा नं	मुख्य बस्ती तथा टोलहरू
१	लहरीखोला, लुकुम, गर्बाङ्ग, बालुवा, रुजिखोला, पन्चासे, खुइम
२	काँक्री, त्रिबेणी, दबाङ्ग, खबाङ्ग, गबाङ्ग
३	मोराबाङ्ग, सिमा, झुम्लाबाङ्ग, क्याङ्गसी,
४	काँडा, साकिम, काँडा बगर
५	सेराबाङ्ग, डालीबाङ्ग, बालुवा
६	महत, तामारी, रुन्ची, नाखे खम्दाई, गतींङ्गजा, मैने, नैमक्याङ्ग, स्यालासर्पा
७	धर्मशाला, गुनाम, लाबाङ्ग, भित्रिबन
८	पोखरापाटा, पाछावाङ, कुदर, चोरकाटे, रालखोला, लेकखोला, मैगडा, झिमका
९	चुनबाङ्ग, गैरीगाउँ, सिमलबोट, दुवाचौर, डाँडागाउँ, भेरीडाँडा

स्रोतः वडा लापा तयारी गोष्ठी २०८१ तथा जि.आइ.एस. तथ्याङ्क

२.१ अवस्थिति

भूमे गाउँपालिका नेपालको मानचित्रमा हेर्दा ६४४,०५३.७८ अक्षांश देखि ३,१८०,४५३.७० उत्तरसम्म र २८.७४ देशान्तरदेखि ८२.७४ पूर्वसम्म फैलिएको छ । समुद्रीसतहबाट १८०० मि. देखि ३०९५.९७ मि. उचाईसम्म फैलिएको भूमे गाउँपालिकाले २७३.६७ वर्ग कि.मि.

क्षेत्रफल ओगटेको छ । यस गाउँपालिका प्राकृतिक हिसाबले पहाड, लेक र हिमाल गरी तीन भौगोलिक स्वरुपमा विभाजित छ ।

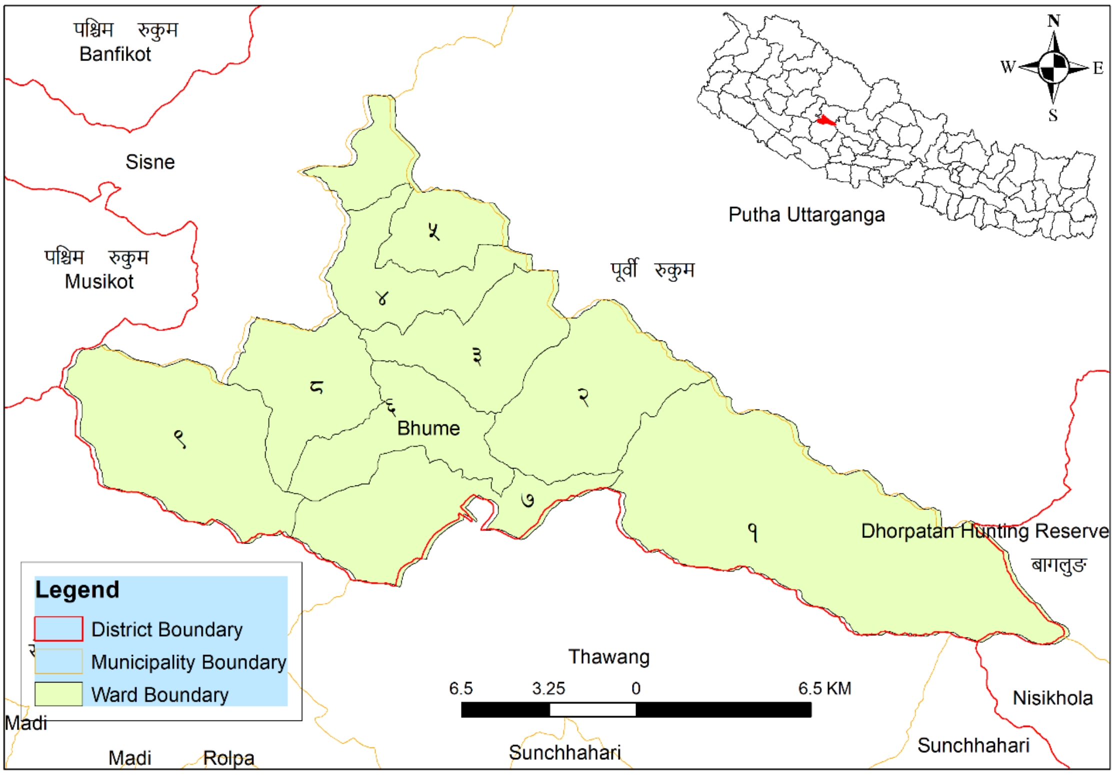

चित्र २: भूमे गाउँपालिकाको अवस्थिति नक्सा

२.२ सामाजिक अवस्था

भूमे गाउँपालिकामा धार्मिक तथा ऐतिहासिक मनोरम स्थलहरू उल्लेखनीय मात्रामा रहेका भएता पनि ती स्थलहरूको प्रचार प्रसार हुन नसकेका कारण सबैको जानकारीमा आउन सकेको छैन। यस पालिकामा बराह दह, धानसिङ्ग तथा घोसोखोर झरना, जस्ता धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्र रहेको छ। मगर, दलित, क्षेत्री, ब्राह्मण, नेवार, गुरुङ जातिको मिश्रित बसोबास रहेको यस पालिकामा मुख्य कामकाजी भाषा नेपाली भएता पनि स्थानीय मौलिक मगर खाम तथा मगर धुत भाषा बढी मात्रामा बोलीचालीमा रहेको पाइन्छ। धार्मिक रूपमा हिन्दु धर्मावलम्बीहरूको उच्च बाहुल्य रहेको छ भने प्रकृति, क्रिस्चियन तथा बुद्धिस्ट धर्मालम्बी पनि रहेका छन । यो क्षेत्रमा मनाइने चाडपर्वहरूमा दशैं, तिहार, माघे संक्रान्ति, चैते दशैं, कृष्ण जन्माष्टमी, होली, शिवरात्री आदि रहेका छन्। धार्मिक तथा भाषिक रूपमा करिब एकरूपता रहेको यो क्षेत्रमा चाडपर्वका समयमा गरिने विभिन्न क्रियाकलापहरूले यहाँको सामाजिक र साँस्कृतिक उत्कृष्टता झल्काउने गर्दछन्। भेषभुषाका रूपमा पुरुषहरूले मुख्य रूपमा दौरा सुरुवाल, ढाका टोपी तथा कोट तथा धामीले पगडी बाँध्ने र महिलाले गुन्यू चोली र पटुकी बाँध्ने गर्दछन्।

नेपालको अन्य पश्चिम भागमा जस्तै छाउपडी प्रथा अझै पनि केही रूपमा यहाँ पनि रहेको पाइन्छ। छाउ भएको समयमा छुट्टै छाप्रोमा बस्ने चलन केही रहेको तथा पूजाआजा गर्न नदिने, धार्मिक कार्यमा भाग लिन नदिने, दूध, दही नछुने, त्यसो गरे अपसगुन हुन्छ/भगवान रिसाउँछन् भन्ने परम्परागत धारणा अझै पनि विद्यमान छ। महिलाहरूको प्रजनन स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित प्राकृतिक प्रकृयालाई समाजले अहिले पनि कलङ्कको रुपमा हेर्ने गरेको छ। स्वयम् महिलाहरूले पनि प्रजनन शिक्षाको कमीले गर्दा यसलाई सजिलो रुपमा लिन सकेका छैनन्।

२.३ मानवीय अवस्था

जनसङ्ख्या

भूमे गाउँपालिकामा कुल ४,२११ घरधुरी रहेका छन् जहाँ १९,८२९ जनसङ्ख्या बसोबास गर्दछन् जसमध्ये १०,४०९ महिला र ९,४२० पुरुष रहेका छन्।

तालिका ४: भूमे गाउँपालिकाको वडागत जनसङ्ख्या विवरण

वडा नं	घरधुरी	जनसङ्ख्या			औसत परिवार संख्या	लैङ्गिक अनुपात
		जम्मा	पुरुष	महिला		
१	५८४	२७११	१२८८	१४२५	४.६५	९०.३९
२	४८६	२२८८	१०९४	११९४	४.७१	९१.६२
३	५५६	२३२५	१०९३	१२३२	४.१८	८८.७२
४	३२८	१४३४	६८८	७४६	४.३७	९२.२३
५	३२९	१४३२	६५९	७७३	४.३५	८५.२५
६	४१५	१८०८	८८५	९५३	४.३६	८९.७२
७	३४९	१५३९	७८४	७५५	४.४१	१०३.८४
८	५१२	२६३३	१२१९	१४१४	५.१४	८६.२१
९	६५२	३६५७	१७४०	१९१७	५.६१	९०.७७
जम्मा	४२११	१९,८२९	९४२०	१०४०९	४.७१	९०.५०

स्रोतः राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय, २०७९

धर्म तथा भाषा

भूमे गाउँपालिकामा मुख्य रूपमा हिन्दु धर्म मान्ने समुदाय रहेको छ भने यहाँका लगभग ७७.८% समुदाय हिन्दु धर्मसँग सम्बन्धित चालचलन, रीतिरिवाज तथा संस्कृति मान्ने गरेका छन् भने प्रकृति धर्म मान्ने (१९.१%), क्रिस्चियन धर्म मान्ने (२.६%) तथा बौद्ध धर्म मान्ने ०.५% रहेका छन् (स्रोतः राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय, २०७९)। त्यस्तै यस पालिकामा मातृभाषाको रूपमा सबैभन्दा बढी नेपाली (४७.१%), मगर खाम (४५.०%) तथा मगर धुत (६.६%) रहेका छन् (स्रोतः राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय, २०७९)।

जातजाति

भूमे गाउँपालिकामा विशेष गरी क्षेत्री, ब्राह्मण तथा दलित जातजातिको बसोबास रहेको पाइन्छ। यस पालिकामा सबैभन्दा धेरै मगर (६६.७%), विश्वकर्मा (१६.१%), क्षेत्री (८.५%), परियार (४.१%), गुरुङ (२.०%), नेवार (१.४%), ठकुरी (०.५%), सन्यासी/दसनामी (०.४%), पहाडी ब्राह्मण (०.१%) र अन्य (०.२%) जातजातिको बसोबास रहेको छ (स्रोतः राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय, २०७९)।

२.४ आर्थिक अवस्था

भूमे गाउँपालिकाको ६६.८% जनसङ्ख्या आर्थिक रूपमा सक्रिय रहेका छन् जसमा ६९.९% पुरुष तथा ६४.५% महिला रहेको देखिन्छ। यहाँको मुख्य पेशा कृषि रहेता पनि होटेल, पसल, सिलाई कटाइ, गाडी/ट्र्याक्टर/मोटरसाइकल बनाउने ग्यारेज, कुटानी पिसानी मिल, कुखुरा तथा बुंगुरपालन, तारजाली बुन्ने तथा घरेलु चाउमिन उद्योगहरु आर्थिक उपार्जन हुने स्रोतको रूपमा रहेका छन्। यस बाहेक दैनिक ज्याला मजदुरी, गिट्टी कुट्ने, ढुङ्गा/तारजाली पर्खाल लगाउने, सामान लोड/अनलोड गर्ने गरेर पनि स्थानियहरुले आर्थिक उपार्जन गर्दै आएका छन् ।

तालिका ५: क्षेत्रगत आर्थिक क्रियाकलापमा संलग्न दस वर्ष भन्दा माथिको जनसङ्ख्या (%)

क्षेत्र	जम्मा	पुरुष	महिला
कृषि	५७.३	५०.६	६४.८
थोक तथा खुद्रा व्यापार, गाडी तथा मोटरसाइकल मर्मत	१२.५	१२.१	१३.०
निर्माण क्षेत्र	८.१	१०.५	५.४
अन्य	३.९	३.१	४.७
शिक्षा	२.९	३.०	२.८
उत्पादनमुलक	३.८	५.१	२.४
शिक्षा	२.९	३.०	२.८
स्वास्थ्य तथा सामाजिक कार्यहरु	१.१	१.०२	१.३
ढुवानी तथा भण्डारण	२.२	४.१	०.२
बास तथा अन्य खाना सम्बन्धि क्रियाकलाप	१.७	१.९	१.४

स्रोतः राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय, २०७९

२.५ शैक्षिक अवस्था

भूमे गाउँपालिकामा समग्र साक्षरता दर ७०.६% रहेको छ जसमा पुरुष साक्षरता दर ७९.६% छ भने महिला साक्षरता दर ६२.५% रहेको छ। यस पालिकामा प्राथमिक तहसम्मको शिक्षा हासिल गर्ने ३८.१%, माध्यमिक तह पढ्ने ३६.५%, एस.इ.इ. उत्तीर्ण गर्ने ६.१% छन् भने उच्च शिक्षा हासिल गर्ने १.७% रहेको छ (स्रोतः राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय, २०७९)।

तालिका ६: गाउँपालिका भित्र रहेका शैक्षिक संस्थाहरु

क्र.सं.	विद्यालय	संख्या

१	मा.वि.(+२)-	४
२	मा.वि. (१-१०)	३
३	आ.वि (१-८)	६
४	आ.वि (१-७)	३
५	आ.वि. (१-५)	१७
६	संस्थागत विद्यालय (१-५)	१
	जम्मा विद्यालय संख्या	३४
१	बालविकास केन्द्र संख्या	२९
२	सामुदायिक सिकाई केन्द्र संख्या	४

२.६ इन्धन तथा ऊर्जाको अवस्था

भूमे गाउँपालिकामा प्रायजसो सबै घरधुरी (९७.५%) ले खाना पकाउनको लागि दाउराको प्रयोग गर्छन् भने २.३% घर धुरीले एल.पी.जी. को प्रयोग गर्ने गरेको छन्। त्यस्तै, बत्ती बाल्ने ऊर्जाको स्रोतको रूपमा विद्युत प्रयोग गर्ने घरधुरी ८९.५% तथा सोलार प्रयोग गर्ने घरधुरी ८.८% रहेको छ (स्रोतः राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय, २०७९)।

२.७ खानेपानी तथा सरसफाईको अवस्था

भूमे गाउँपालिकामा ५०.२% घरमा आफ्नै आँगनमा धारा रहेको छ भने ४४.५% घरधुरीले सार्वजनिक धारा मार्फत खानेपानी उपयोग गर्छन । त्यस्तै ४.६% ले मुहानबाट पानी ल्याएर खानेपानीको जोहो गर्ने गरेका छन्। गाउँपालिकाको ६२.१% घरमा खाडल शौचालय रहेको छ भने ३१.४% घरमा सेप्टी ट्यांक सहितको शौचालय छ । ४.७% घरधुरीमा सेप्टी ट्यांक नभएको शौचालय छ भने १.५% घरमा अझैपनि शौचालयको व्यवस्था रहेको छैन (स्रोतः राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय, २०७९)।

२.८ प्राकृतिक स्रोतको अवस्था

२.८.१ वन सम्बन्धी विवरण

भूमे गाउँपालिका भित्र सबै गरेर ४८ ओटा सामुदायिक वनहरू छन भने ७ ओटा कबुलियती वनहरू छन । रहेका वन तथा मुख्य रूपमा बाँझ, उतिस, सल्ला, काफल, टुनी, ओखर आदि विरुवाहरु पाइन्छन्। गैर काष्ठ वन पैदावरमा अमला, रीठा, सतुवा, कटुकी, लालीगुराँस, ओखर, झुलो, लोक्ता, च्याउ प्रचुर मात्रामा पाइन्छन् भने अतीस, अल्लो, आरु, ओखर, आँप, अमला, असुरो, उन्यू, ऐँसेलु, ऐंजेरु, कपास, काप्रो, कोइरालो, काली निउरो, खिरो, खैर, खोटे सल्लो, गुर्जो, गुराँस, चुत्रो, टिम्मुर, तितेपाती, तुलसी, टुकी फूल, ताराचुक, तेजपात, देवदार, बाघबेली, पिपल, भिडाइती, पैयुँ, पाँगर, बाँस, बकाइनो, बोझो आदि पाइन्छन्।

यस क्षेत्रमा चितुवा, रतुवा, स्याल, बाँदर, लङ्गुर, घोरल, मृग, मलसाँप्रो, न्याउरीमुसो, कस्तुरी मृग, भालु, बँदेल, फयाउरो आदि स्तनधारी जन्तुहरू पाइन्छन्। त्यसैगरी, डाँफे, मुनाल, चिल, कालो

गिद्ध, सेतो गिद्ध, भ्याकुर, ढुकुर, कालिज, च्याखुरो, वन कुखुरा, काफल पाक्यो, आदि चराहरू पाइन्छन् ।

२.८.२ जलस्रोत विवरण

भूमे गाउँपालिकाको मुख्य उप-जलाधारमा सानीभेरी, रुकुमगाड, उत्तरी लुकुम खोला, चुनबाङ्ग खोला, तुबाङ्ग खोला, थबाङ्ग खोला पर्दछन। गाउँपालिकामा रहेका मुख्य अन्य जल भण्डारणमा कोर्जा खोला, जीत खोला, रैसल खोला, छिसमेरी खोला, रुजी खोला र कुचीबाङ्ग खोलाहरु पर्दछन् । यि खोलाहरूको छेउछाउमा पर्ने बस्तिहरु पहिरो तथा बाढीको जोखिममा रहेका छन्। खोला तथा खोल्सीहरुको पानी खानेपानी, सिँचाई तथा लघु जलविद्युतको लागि प्रयोग गरिएको छ।

२.८.३ भूउपयोग विवरण

भूमे गाउँपालिकाको मुख्य भूउपयोगमा खेतीयोग्य जमिन, वन जङ्गल, बाँझो जमिन, पानीले ढाकेको क्षेत्र, बगर, बुट्यान तथा घाँस भएको जमिन रहेको छ। गाउँपालिकाको भूउपयोग विवरण तालिका १० मा दिइएको छ। गाउँपालिकामा ६२.३८% वनजङ्गल, खाली जमिन ०.०१%, खति जमिन ०.१५%, बुट्यान,घाँसे मैदान, चरिचरण क्षेत्र ३७.०५%, खोलानाला/पानीले ढाकेको क्षेत्र तथा बगर ०.७% तथा बस्ती ०.३५% रहेको छ (स्रोतः Forest Research and Training Centre, २०२२)।

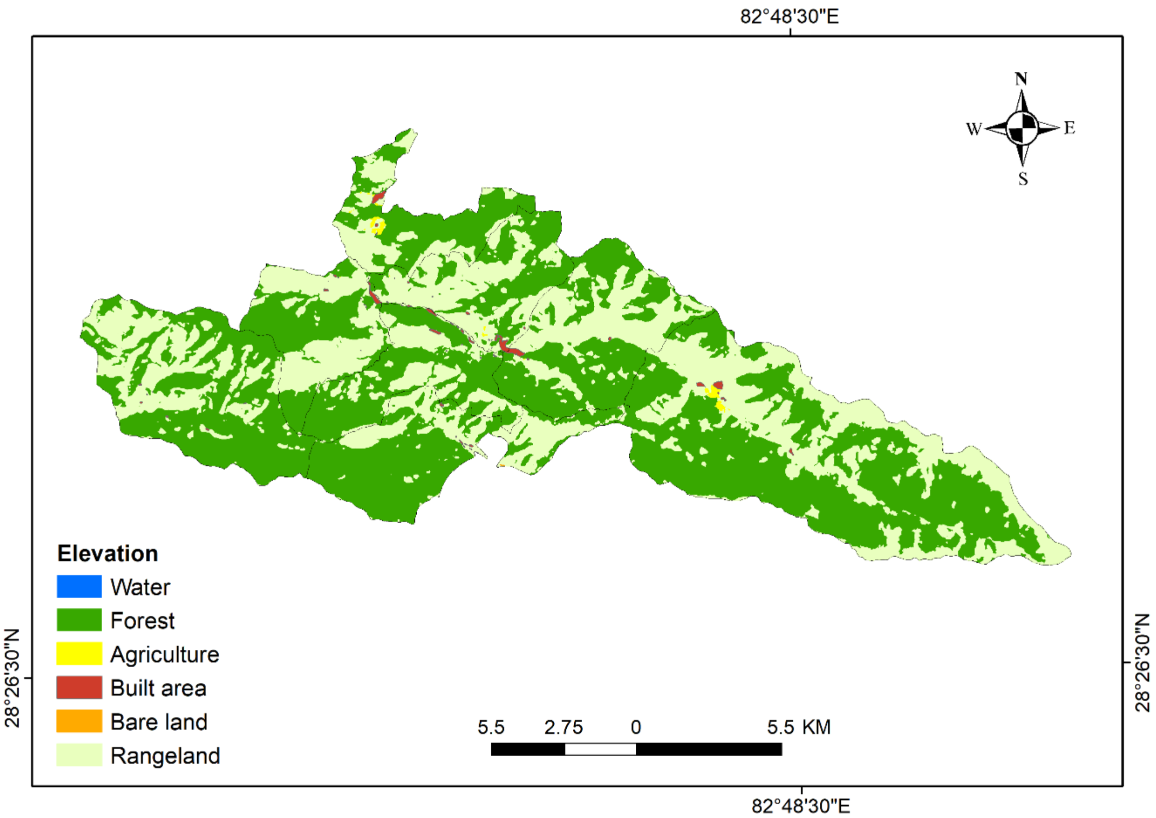

चित्र ३: भूमे गाउँपालिकाको भूउपयोग नक्सा

स्रोतः Forest Research and Training Centre, २०२२ (Dataset)

२.९ भौतिक पूर्वाधारको अवस्था

भूमे गाउँपालिकाको कार्यालय वडा नं. २ खबाङ्ग बगरमा रहेको छ। विभिन्न स्थानीय क्षेत्र जोड्ने ग्रामीण सडकहरु जस्तै कोल तक्सेरा सडक (२७.३ कि.मि.) तथा रुकुम गाड, दोमाई दोभान, धर्मशाला, रुतुवामारे, जागेधारा, काँक्री त्रिबेणीघाट, लुकुम, महत जीत खोला, दोमाई ट्रस, धौलापहिरा, सिमलबोट चुनबाङ्ग, कुडहर, खोलाचाल बुढागाउँ जस्ता झुलुंगे पुल रहेका छन । (श्रोतः- जिल्ला यातायात गुरुयोजना, जिल्ला प्रविधिक कार्यालय, रुकुम २०७०)

यस गाउँपालिकामा ७ वटा लघुजलविद्युत आयोजनाहरू लुकुम खोला (काँक्री, ८५ कि.वा.), क्याङ्सी खोला (मोराबाङ्, ६१ कि.वा.), चुनबाङ्ग खोला (चुनबाङ्ग, २२.५ कि.वा.), काँक्री खोला (काँक्री, ४५ कि.वा.), जीत खोला (जीतखोला, १०५ कि.वा.), धर्मशाला (धर्मशाला, १० कि.वा.) रहेका छन।

भूमे गाउँपालिकामा रहेको ५५.०% घर ढुङ्गा तथा स्लेटले छाएको छ भने ३८.४% घर जस्ता/टिनले छाएको छ। त्यस्तै, अझैपनि पराल, खर तथा काठको फलेकले छाएको घर क्रमस ३.४% र १.३% रहेको छ भने जम्मा १.२% पक्की ढलान गरेको रहेको छ (स्रोतः राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय, २०७९)।

यस क्षेत्रका अधिकांश घरहरू कतिपय सरकारी भवन बाहेक स्थानीय निर्माण सामाग्रीद्वारा निर्मित एवं परम्परागत छन्। हाल सडकको सुविधा भएका कारण सडकका छेउछाउका स्थान र अन्य ठाउँमा समेत आधुनिक प्रकारका तयार हुने गरेका छन्। यद्यपि भुकम्प प्रतिरोधी र भवनको मापदण्ड र नक्सा बमोजिम घर बनाउने प्रचलन भने पाईँदैन। हाल स्लेटको अभाव र बाहिरबाट निर्माण सामाग्री खरिद गर्न नसकिने हुनाले कर्कटपाताको छाना भएका घरहरूको सङ्ख्या बढ्दै गएको छ।

२.१० गाउँपालिकामा रहेका स्वास्थ्य संस्था

भूमे गाउँपालिकाबासी स्वास्थ्य सम्बन्धि सेवा लिन जिल्ला सदरमुकाम जाने गरेको देखिन्छ भने कुनै पनि स्वास्थ्य संस्था पूर्ण प्रसुती घोषणा भएका छैनन् । गाउँपालिकामा ५ वटा स्वास्थ्य चौकी र ३ स्थानमा सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई हरु छन।सम्पूर्ण वडाहरु पूर्ण खोप र खुला दिशामुक्त घोषणा भएका छन् ।

तालिका ७ः गाउँपालिका भित्र रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरुको विवरण

वडा न.	स्वास्थ्य संस्थाको नाम	ठेगाना	कार्यरत कर्मचारी
२	स्वास्थ्य चौकी काँक्री	काँक्री	हे.अ.(५), अ.हे.ब.(९), अ.न.मि. (१३), क.स..(३)
३	स्वास्थ्य चौकी सिमा	सिमा	
४	स्वास्थ्य चौकी काँडा	काँडा	
६	स्वास्थ्य चौकी महत	महत	

९	स्वास्थ्य चौकी चुनबाङ्ग	चुनबाङ्ग	

२.११ गाउँपालिकामा उप्लब्ध यौन र प्रजनन स्वास्थ्य र अधिकार सेवा

गाउँघर क्लिनिक बाट सुरक्षित मातृत्व, परिवार नियोजन, प्राथमिक उपचार, पोषण लगायतका सेवाहरु दिइन्छ । भूमे गाउँपालिका स्वास्थ्य क्षेत्रको पाशर्व चित्र (वस्तु स्थिती बिश्लेषण प्रतिवेदन) २०७९-०८० अनुसार यस गाँउपालिकाको ९ वटै वडाहरुमा बालविवाह उत्तिकै समस्याको रुपमा देखिन्छ । यस गाँउपालिकामा नियमित बसोबास गर्ने ५५२९ जना विवाहित जोडीमा १८९ वटा बालविवाह हुनु (करिब ४ प्रतिशत भनेको एउटा गम्भिर समस्या हो। बालविवाहलाई रोकथाम तथा न्युनिकरण गर्नु सबैको दायित्व हो र यसलाई रोकथाम तथा न्युनिकरण गर्न विषेश योजना ल्याउनु आवश्यक देखिन्छ । साथै यस गाउँपालिकामा संचालित आमा सुरक्षा तथा परिवार नियोजन कार्यक्रम अन्तगत सुरक्षित मातृत्व गर्ने कार्यक्रम रहेको पाईन्छ । यस अन्तर्गत गर्भधारण भन्दा पूर्व, प्रशुती समय र तत्पश्चातको सेवाहरुलाई समावेश गरि सेवा प्रवाह भईरहेको छ । साथै सुरक्षित मातृत्व तथा सुखमय दामपत्य जिवनकालागि आवश्यक परामर्श तथा सुविधा उपलब्ध रहेको छ तर सुरक्षित गर्भपतन संग सम्बन्धित सेवा प्रवाहको सुविधा नभएको देखिन्छ ।

२.१२ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको अवस्था

समूहगत छलफल तथा अवलोकनबाट प्राप्त जानकारीको आधारमा भूमे गाउँपालिकामा जागिर, व्यापार जस्ता उत्पादनशील कार्यहरूमा पुरुषको सहभागीता महिलाको तुलनामा धेरै पाइएको छ भने खेतीपाती, घाँस दाउरा, पानी, भान्सा, केटाकेटीको रेखदेख जस्ता पुर्नउत्पादनशील तथा हेरचाह मूलक कार्यहरूमा महिलाहरूको सहभागिता धेरै पाइएको छ। त्यसैगरी सामाजिक तथा राजनैतिक क्रियाकलापहरूमा पनि महिलाहरूको संलग्नता पुरुषहरूको तुलनामा निकै कम छ।

त्यस्तै, समान कामको लागि पनि पुरुषलाई भन्दा महिलालाई कम ज्याला प्रदान गर्ने प्रचलन यहाँ पनि विद्यमान छ। नीतिगत तहमा आएका महिलामूखि नीतिहरू तथा विभिन्न निकायहरूबाट सञ्चालन भइरहेका सशक्तिकरणका क्रियाकलापहरूले गर्दा महिलाहरूको सचेतना स्तर बढ्दै गएता पनि समग्र समाजको महिलाहरु प्रतिको दृष्टिकोणमा खासै परिबर्तन आउन नसकेको र महिलाहरुको सामाजिक भूमिका परिबर्तन हुने गरि जनचेतनाका कार्यक्रमहरु संचालन खासै नभैराखेको हालको सन्दर्भमा भविष्यमा उत्पादनशील, सामाजिक तथा राजनैतिक क्रियाकलापहरुमा महिलाहरूको संलग्नता बढ्न सक्ने देखियता पनि महिलाहरुको कार्यबोझ घट्ने र महिला नेतृत्वले हालको अवस्थामा भोगिरहेको समस्याहरुमा खासै परिबर्तन आउने देखिदैन ।

२.१३ संघसंस्थाहरुको अवस्था

यस गाउँपालिकामा सहभागीतात्मक विकासका लागी रुकुमेली समाज केन्द्र, संघिय विकास केन्द्र नेपाल, बहुउद्देशीय समाज विकास केन्द्र, IPAS Nepal, UMN Nepal तथा सेभ द चिल्ड्रेन नेपाल जस्ता सङ्घसंस्थाहरूले जलवायु अनुकूलन, प्रकोप न्यूनिकरण, जीवनस्तर सुधार, खानेपानी तथा

सरसफाइ तथा स्वच्छता, बालपोषण, लैङ्गिक समानता तथा सुशासन, महिला यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य, महिला सशक्तीकरण जस्ता क्षेत्रहरूमा कार्य गर्दै आएका छन्।

तालिका ८: भूमे गाउँपालिकामा कार्यरत सङ्घसंस्था तथा तिनीहरुले प्रदान गर्ने सेवा

सङ्घसंस्था	ठेगाना	विपद सँग सम्बन्धित सेवा प्रदान गर्ने सेवा	सेवा प्रदान गर्ने समय		
			विपद पूर्व	विपद समयमा	विपद पछि
भूमे गाउँपालिका	खाबाङ्ग बगर +९७७-९७६२५२७११०, ९८०१३३२३३३ इमेल: ito.bhumemun@gmail.com	बहुप्रकोप नक्साङ्कन, विपद कोष, विपद सामग्री,, तथ्याङ्क तथा सूचना सङ्कलन अन्य निकायसँग समन्वय, पुन:स्थापनाको लागि राहत वितरण, पुन:निर्माण	√	√	√
वडा कार्यालयहरू	लुकुम, काँक्री, मोराबाङ्ग, काँडा, सेराबाङ्ग, महत, धर्मशाला, पोखरापाटा, चुनबाङ्ग	विपद सामग्री, तथ्याङ्क सङ्कलन अन्य निकायसँगै समन्वय, पुन: स्थापनाको लागि राहत वितरण पंजिकरण, सिफारिस दिने, जनचेतना र जीविकोपार्जन गर्ने कार्यक्रमहरू, सूचना प्रदान	√	√	√
स्वास्थ्य चौकी	सबै वडा	आवश्यक स्वास्थ्य सामग्रीको व्यवस्थापन, स्वास्थ्य सेवा प्रदान, विपद क्षेत्रमा स्वास्थ्य स्वयम् सेवक परिचालन, विपदको समयमा सुत्केरी तथा गर्भवती महिलाका लागि विशेष सेवा सञ्चालन		√	√
खोप केन्द्रहरू	सबै वडा	बच्चाहरूलाई नियमित खोप सेवा	√	√	√

सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिहरू	सबै वडा	पहिरो सम्भावित क्षेत्रमा सोको रोकथामको लागि उपयुक्त प्रजातिहरुको वृक्षारोपण, पुनः स्थापनाको लागि काठ तथा दाउराको व्यवस्थापन, विपतमा परेका विपन्न वर्गलाई सा.व.को खाली जग्गामा आयमुलक कार्यको लागि कबुलियती वनको व्यवस्था, डढेलो व्यवस्थापन	√	√	√
विद्यालयहरू	सबै वडा	विद्यार्थीलाई प्रकोप सम्बन्धी शिक्षा प्रदान, प्रभावित समुदायलाई आपत्कालिन बसोबास	√	√	√
आमा/महिला/ किशोरी समुह तथा युवा/बाल क्लब/संजाल	सबै वडा	आकस्मिक बसोबासको लागि सेल्टर निर्माणमा सहयोग, स्वयंसेवा, खोज तथा उद्धार, स्वास्थ्य शिविरमा सहयोग, राहत वितरणमा सहजीकरण, विपदको समयमा महिला तथा किशोरी लक्षित राहत सामाग्री वितरण	√	√	√
जिल्ला प्रशासन कार्यालय	रुकुमकोट, रुकुम पूर्व	प्रकोप नक्साकन, विपद कोष सरकारी तथा गैर सरकारी संस्थालाई परिचालन, राहत वितरण	√	√	√
नेपाल प्रहरी	प्रहरी चौकी’	सूचना प्रवाह गर्ने, खोज तथा उद्दारमा		√	√

		सहयोग गर्ने, आकस्किम बसोबास तथा सेल्टरमा हुनसक्ने सम्भावित यौनजन्य दुरर्व्यवहार रोक्न विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने			
बैक तथा वित्तीय संस्था	पालिका	पुनः स्थापनाको लागि ऋण सहयोग (महिला तथा विपन्न वर्गको लागि विशेष प्याकेजको घोषणा), विपदको समयमा आर्थिक सहयोग		√	√
संचार माध्यम/ रेडियो	नेपाल	चेतनामुलक कार्यक्रम, सूचना प्रवाह, मौसम सम्बन्धि जानकारी प्रदान	√	√	√
IPAS Nepal	ज्ञानेश्वर, काठमाडौं	यौन तथा महिला प्रजनन, जलबायु परिवर्तन अनुकुलन, महिला सशक्तिकरण	√	√	√
UMN Nepal			√	√	√
सेभ द चिल्ड्रेन नेपाल	काठमाडौं	बालबालिका	√	√	√
रुकुमेली समाज केन्द्र,	पूर्वी रुकुम	सामाजिक विकास	√	√	√
संघिय विकास केन्द्र नेपाल,	पूर्वी रुकुम	सामाजिक विकास	√	√	√
बहुउद्देशीय समाज विकास केन्द्र,	पूर्वी रुकुम	सामाजिक विकास	√	√	√
KIDS	पूर्वी रुकुम	सामाजिक विकास	√	√	√

स्रोतः भूमे गाउँपालिका लापा तयारी गोष्ठी, २०८१

२.१४ भूमे गाउँपालिकामा सुशासनको अवस्था

नेपाल सरकारको राष्ट्रिय नीति अनुसार सन् २०२० सम्म विद्युतीय सुशासन प्रणालीमा प्रवेश गरी सक्ने मूल मन्त्रका साथ यस भूमे गाउँपालिकाले Sub-National Treasury Regulatory Application (SuTRA) प्रणालीबाट लेखा स्रेस्ता राख्ने सुरुवात भएको छ। सूचना प्रविधिले सबैलाई सहज सेवा पुर्याउन वेबसाइट मार्फत सूचना उपलब्ध गराउने र अद्यावधिक गर्ने गरिएको छ। साथसाथै इन्टरनेट मार्फत सूचना तथा संचारको कार्यहरू अघि बढाउने लक्ष्य राखिएको छ। आर्थिक प्रशासनको पारदर्शिताका र जवाफदेहिताका लागि हरेक योजनाहरूमा नगरले सार्वजनिक सुनुवाई लाई प्राथमिकतामा राखेको छ भने बिस्तारै प्रत्येक वडाहरू र गाउँपालिकाले हरेक वर्ष सामाजिक लेखा परीक्षण तथा सार्वजनिक सुनुवाई कार्य पनि गर्दै आएको छ। स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तर्जुमा विधि गोष्ठीमा पालिकाका जनप्रतिनिधि, पालिकाको सूचना शाखा र कर्मचारीहरूसँग छलफलबाट गाउँपालिकाको सुशासनको अवस्था तलको तालिका अनुसार रहेको पाइयो।

तालिका ९: भूमे गाउँपालिकाको सुशासनको अवस्था

क्र.सं.	सस्थागत संरचना	विवरण
१	कार्यविभाजन र नीतिगत व्यवस्था	मन्त्रालयको परिपत्र अनुसार कर्मचारीको व्यवस्था भएको
२	पारदर्शिता/सूचनाको पहुँच	सूचना शाखा स्थापना गरिएको
३	योजना, कार्यन्वयन र अनुगमन संयन्त्र	योजना, कार्यान्वयन र अनुगमन संयन्त्र रहेको
४	प्रभावकारिता, मितव्ययीता	योजना कार्यान्वयन र अनुगमन संयन्त्र र आर्थिक प्रशासन शाखा रहेको
५	जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि बजेट विनियोजन (आन्तरिक श्रोत)	केहि मात्रामा गरिएको
६	वित्तीय संयन्त्र	आर्थिक प्रशासन शाखा रहेको सो अन्तर्गत लेखा, प्रशासन, राजश्व र आन्तरिक लेखा परिक्षण शाखा रहेको
७	वातावरण, जलवायु परिवर्तन तथा विपद जोखिम व्यवस्थापन सम्बन्धि कार्यहरु	जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि क्षमता विकास तालिमहरु गरिएको, वातावरण संरक्षण तथा विपद व्यवस्थापनको लागि छुट्टै इकाई रहेको
८	विषयगत क्षेत्रमा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि योजनाहरुको समायोजन	केहि मात्रामा गरिएको

परिच्छेद ३ : स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको विधि र प्रक्रिया

३.१ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको तर्जुमा विधि र प्रक्रिया

स्थानीय जलवायु परिवर्तन अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय संरचनाका चार निर्देशक सिद्धान्तहरू (उध्वगामि, तत्परता, लचकता र समावेशी) र ६ चरण अन्तर्गत विभिन्न सहभागितामूलक विधि तथा औजारहरूको प्रयोग गरी यो कार्ययोजना तर्जुमा गरिएको छ। साथै स्वास्थ्य मन्त्रालयले तयार गरेको स्वास्थ्य राष्ट्रिय अनुकूलन योजना (H-NAP) सन् २०१६-२०२० लाई पनि अनुकूलन कार्ययोजना तयारीको क्रममा आधार मानिएको छ जसले निकट भविष्यमा जनस्वास्थ्यमा जलवायु परिवर्तनको प्रतिकूल प्रभावबाट बच्न वा रोक्नको लागि देशको स्वास्थ्य प्रणालीलाई सुदृढ बनाउन प्रारम्भिक योजना र सुदृढीकरणका लागि उपयुक्त रणनीतिको साथ कार्ययोजना तयार गरिएको छ।

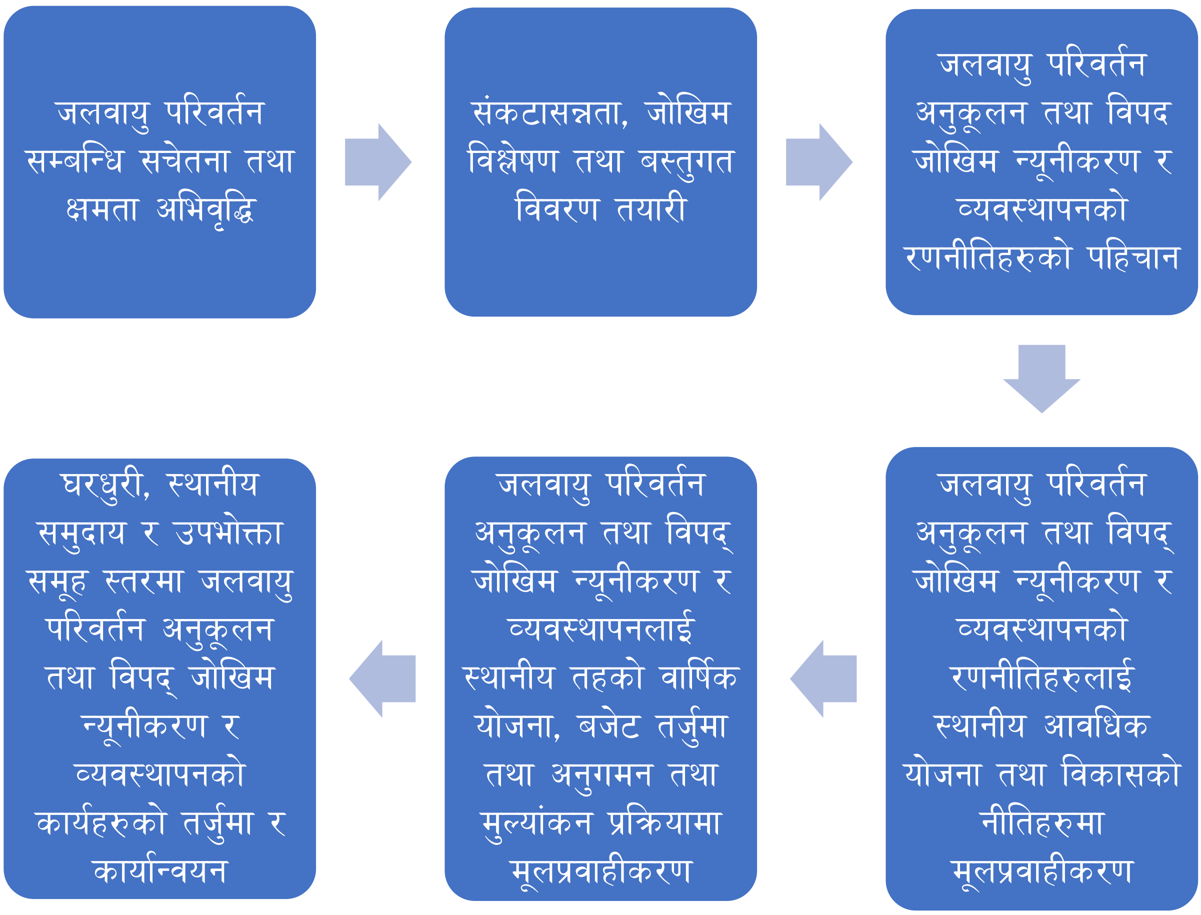

चित्र ४: स्थानिय अनुकुलन कार्ययोजना निर्माण बिधि

स्थानिय अनुकूलन कार्ययोजना तर्जुमा विधि गोष्ठि भूमे गाउँपालिकामा मिति २०८१ भाद्र २० गतेका दिन जनप्रतिनिधीहरु र पालिका स्तरिय सरोकारवालाहरुलाई जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सचेतिकरण गरेर शुरुवात गरिएको थियो । सो गोष्ठिमा गाउँपालिकाको क्षेत्रमा रहेका मुख्य मुख्य प्रकोपहरुको पहिचान साथै जोखिमहरुको विश्लेषण गरिएको थियो । त्यसैगरी वडा स्तरमा

जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सचेतिकरण, प्रकोपको पहिचान र वस्तिहरु छनौट पश्चात् वस्तिहरुमा संकटासन्नता लेखाजोखा र अनुकूलनका क्रियाकलापहरुको पहिचान गरिएको थियो । वडामा संकटासन्ता dलेखाजोखा, प्रकोप श्रोत नक्सांकन समेत तय गरी अनुकूलनका क्रियकलापहरु पहिचान गरिएको थियो । प्रत्येक क्रियाकलापहरुलाई विभिन्न सुचकको आधारमा प्राथामिकिकरण गरिएको थियो । प्रत्येक वडाबाट आएका सूचनाहरुलाई पुन गाउँपालिकामा मिति पौष २५, २०८१ गतेका दिन प्रस्तुत गरिएको थियो । वडाहरुको स्तरीकरण, श्रोत नक्सांकन, गाउँपालिकाको जोखिम विश्लेषण, गाउँपालिका स्तरिय अनुकूलनका क्रियाकलापहरु पहिचान साथै वर्गिकरण गरिएको थियो ।

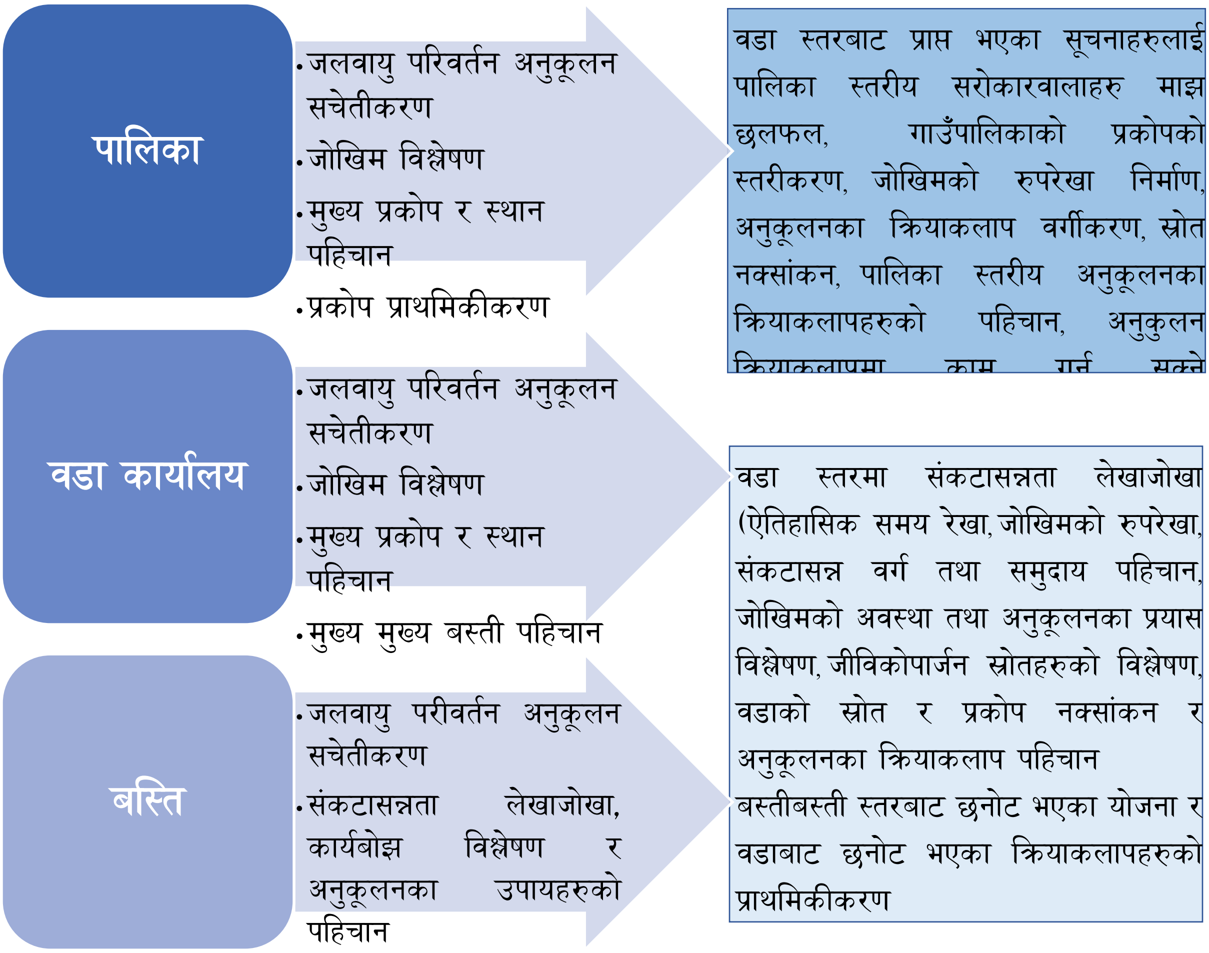

चित्र ५: स्थानिय अनुकुलन कार्ययोजना निर्माण प्रक्रिया

परिच्छेद ४ : स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तर्जुमाका चरणहरु

४.१ जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सचेतना तथा क्षमता अभिवृद्धि

जलवायु परिवर्तनले पार्ने असर तथा प्रभावलाई सम्बोधन गर्नका लागि प्रभावकारी स्थानिय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गर्न जलवायुले के कस्तो असर पारेको छ, के कस्तो प्रभाव पार्न सक्दछ, अनुकूलनका विद्यमान अवसर वा चुनौती के के छन् र त्यसको सामना गर्नका लागि आवश्यक स्रोत र साधन कसरी जुटाउने आदि सूचना स्थानिय स्तरमा जानकारी गराउन समुदाय, वडा तथा वस्ती र गाउँपालिका स्तरमा दुई वटा सचेतना तथा अभिमुखीकरण क्रियाकलाप संचालन गरिएको थियो । सो क्रियाकलाप बाट प्रत्यक्ष रुपमा .... व्यक्ति लाभांवीत भएका छन् ।

सचेतना कार्यक्रममा सङ्कटासन्न समुदाय, स्थानीय निकाय, राजनीतिक दल, शैक्षिक एवं सेवा प्रदायक संघ-संस्था, विज्ञ, दलित, जनजाति, किसान, युवा र सर्वसाधारणलाई सहभागी गरिएको थियो । सचेतना अभिवृद्धि कार्यक्रमको लागि जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी प्रस्तुति, फ्लेक्स चार्ट, सामुहिक छलफल, लक्षित वर्ग छलफल, सामुहिक कार्य आदिको प्रयोग गरिएको थियो ।

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयारी प्रक्रियामा संलग्न सहभागीहरुको विवरण								
मिति	क्रियाकलाप	पुरुष	महिला	दलित	जनजाती	मधेशी	बा.क्षे.	जम्मा
भाद्र २०, २०८१	परिचय तथा अभिमुखीकरण गोष्ठी	२०	५	५	११	३	६	२५
पौष २५, २०८१	मस्यौदा छलफल तथा अन्तरक्रिया गोष्ठी	२६	३	३	१३	२	८	२६
आश्विन १८ देखि पौष ४, २०८१	वडा स्तरीय	१४४	९९	७१	१४५		२७	२४३
जम्मा		१९०	१०७	७९	१६९	५	४१	२९४

४.२ तापक्रम र वर्षाका तथ्यांकहरुको विश्लेषण

भूमे गाउँपालिकाको जलवायु तथा मौसमको अवस्था विश्लेषण गर्न तापमानको तथ्यांक ERA5 बाट प्राप्त गरेको थियो भने वर्षाको तथ्यांक CHIRPS बाट प्राप्त गरिएको थियो । ERA5 को १९९५

देखि २०२४ सम्मको तापमानको तथ्यांकको अनुसार सालाखाला ११.०४ डिग्री सेल्सियस रहेको छ । जस अनुसार तातो महिनाहरु, जुलाई, अगस्ट र जुन र रहेका छन् जहाँ औसत तापमान १६.७२, १६.४७ र १६.४३ डिग्री सेल्सियस रहेको छ । त्यसैगरी सबैभन्दा चिसो महिनाहरु जनयूरी, फेब्रुअरी र डिसिम्बर रहेका छन् जहाँ औसत तापामन क्रमशः ३.२३, ४.५३ र ५.४७ डिग्री सेल्सियस रहेको छ ।

CHIRPS को सन् १९९५ देखि २०२४ सम्मको वर्षाको तथ्यांक अनुसार वार्षिक औसत वर्षा ४.६ मि.मि. रहेको छ, जहाँ सबैभन्दा बढी जुलाई महिनामा १५.३ मि.मि. तथा सबैभन्दा कम नोभेम्बरमा ०.३ मि.मि. हुने गरेको छ । तापमान तथा वर्षाको विवरण चित्र मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

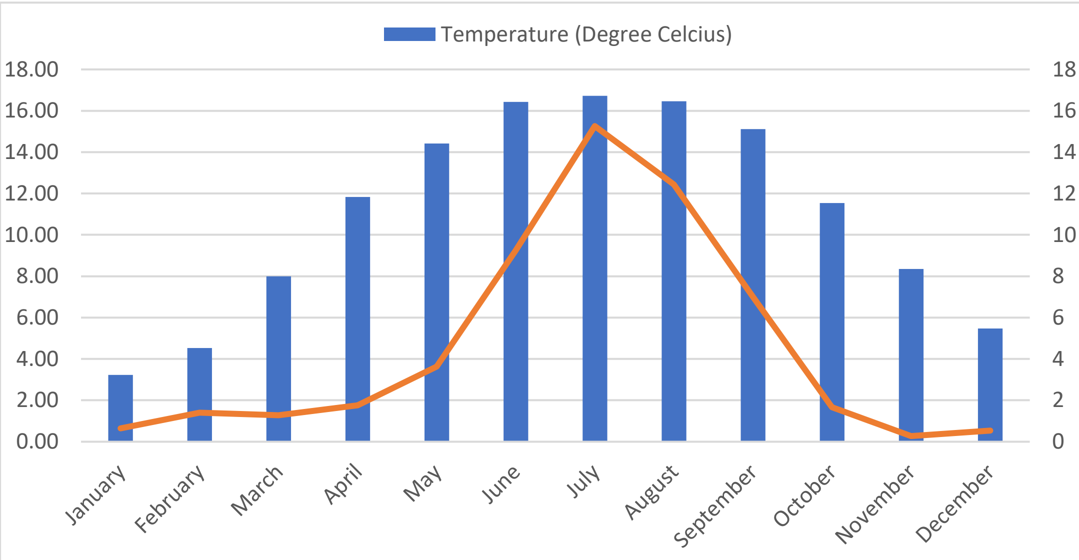

चित्र ६: भूमे गाउँपालिकाको जलबायु अवस्था

४.२.१ तापक्रमको विवरण

भूमे गाउँपालिकाकाको १९९५ देखि २०२४ साल सम्म (३० वर्ष) को तापमानको विश्लेषण गर्दा गाउँपालिकामा वार्षिक औसत तापक्रम ०.०२५५ डिग्रि सेल्सियस प्रति वर्षको दरले बढिरुहेको

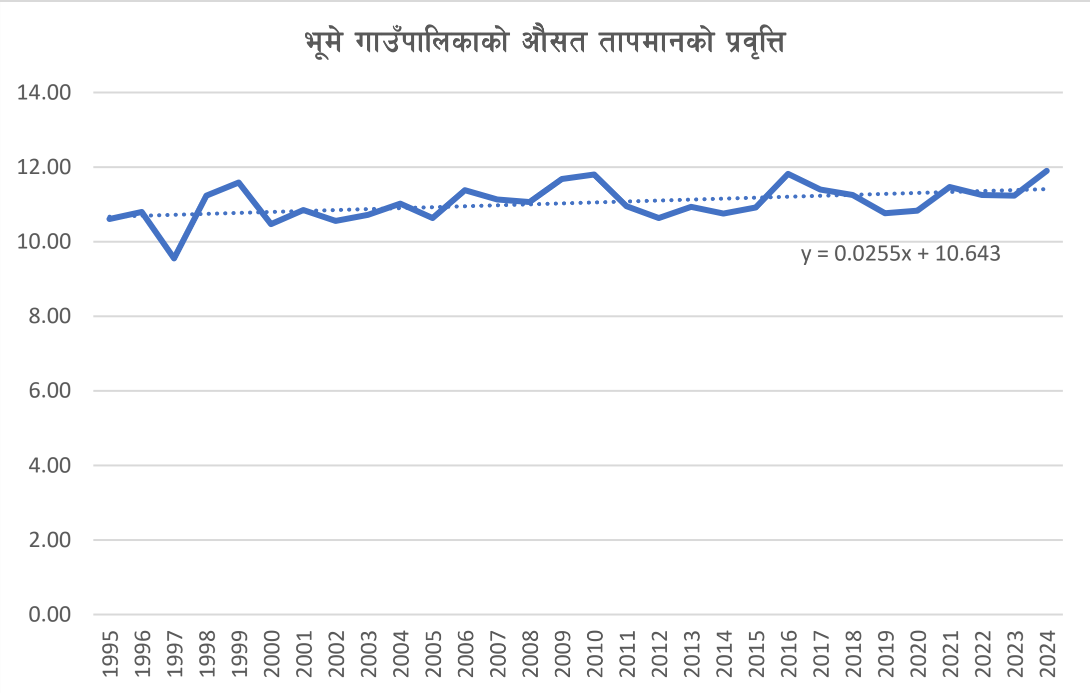

चित्र ७: वार्षिक अधिकतम तापक्रमको अवस्था

पाइएको छ (चित्र) । रितु अनुसारको औषत तापक्रमको प्रवृत्ति अर्थात ढाँचा हेर्दा सबै सिजन बढिरहेको देखिएको छ (चित्र) । सबैभन्दा बढी ०.०३६ डिग्री सेल्सियस प्रति वर्षका दरले हिँउदको समयमा बढिरहेको छ भने सबैभन्दा कम प्रि मनसुन सिजनमा ०.००६९ डिग्री सेल्सियस प्रति वर्षका दरले बढिरहेको छ ।

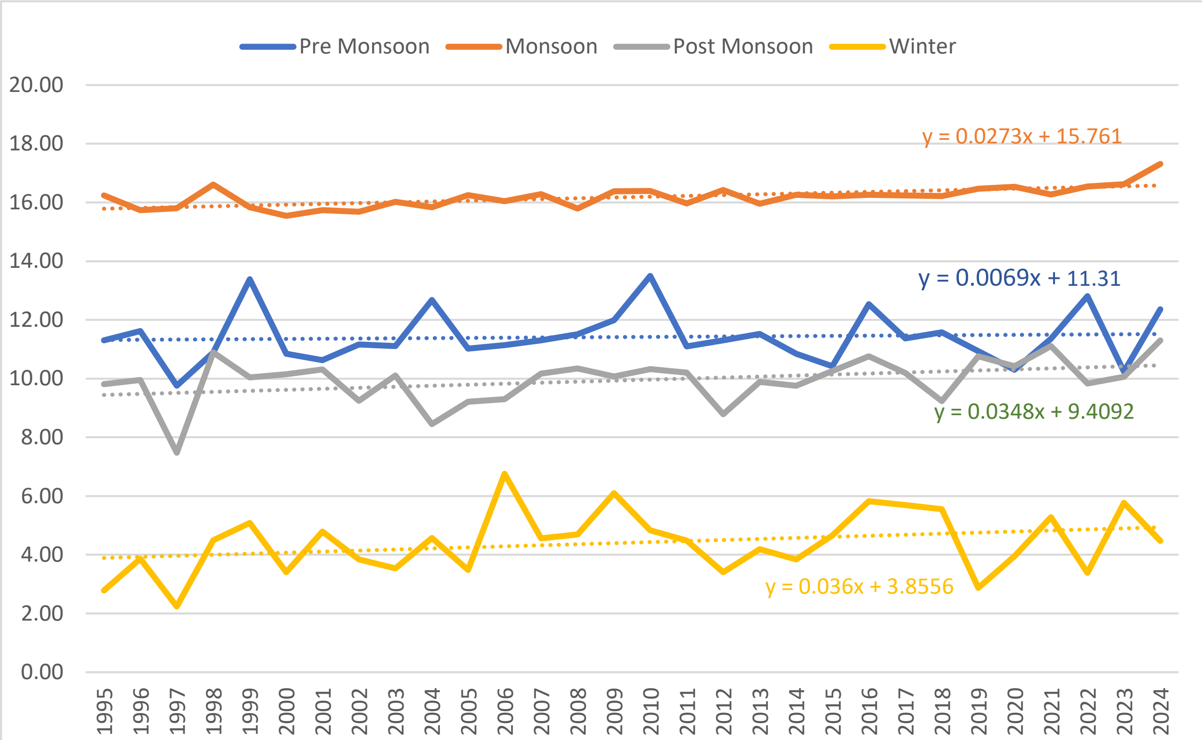

चित्र ८: वार्षिक न्यूनतम तापक्रमको अवस्था

४.२.२ वर्षातको विवरण

तथ्यांक अनुसार वर्षा ४.०७ मि.मि. प्रति वर्षका दरले बढिरहेको पाइएको छ । वर्षाको प्रवृत्ति चित्र मा प्रस्तुत गरिएको छ । त्यसैगरी रितु अनुसारको वर्षाको प्रवृत्ति हेर्दा मनसुन, मनसुन पूर्व तथा मनसुन पश्चातका महिनाहरुमा बढिरहेको छ भने हिँउदमा घटिरहेको छ । सबैभन्दा बढी मनसुन सिजनमा १.८७ मि.मि. को दरले बढीरहेको छ भने हिँउदमा ०.४५ मि.मि. प्रति वर्षका दरले घटिरहेको छ । सिजन अनुसार वर्षाको प्रवृत्ति चित्र मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

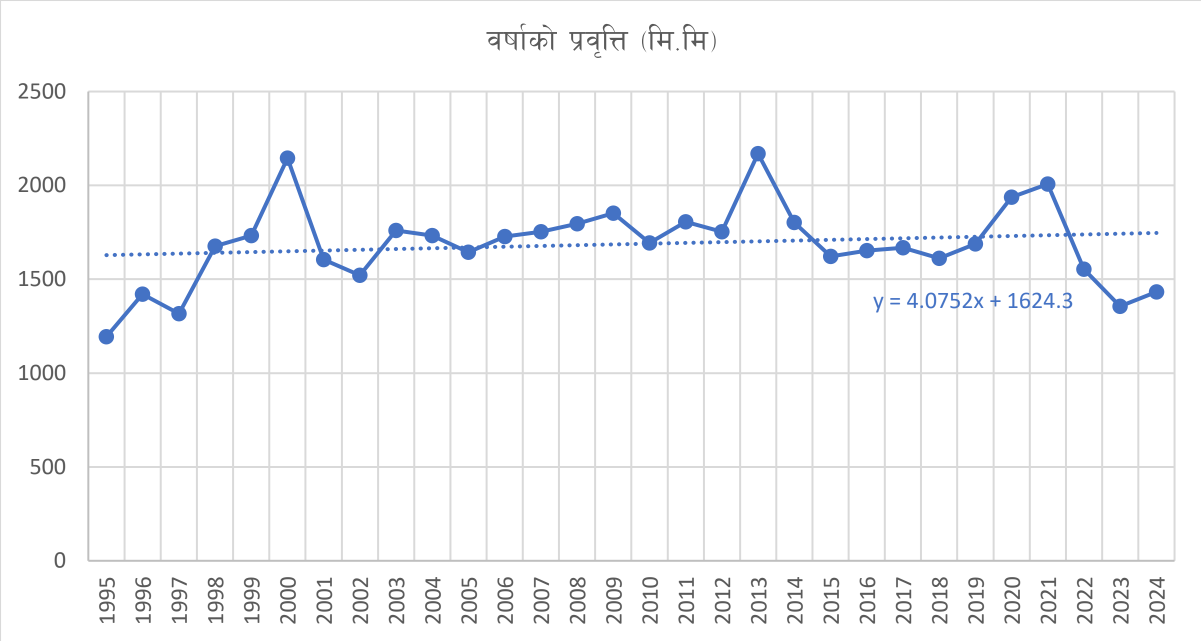

चित्र ९: सन् १९९५ देखि २०२४ सम्मको वर्षाको प्रवृत्ति

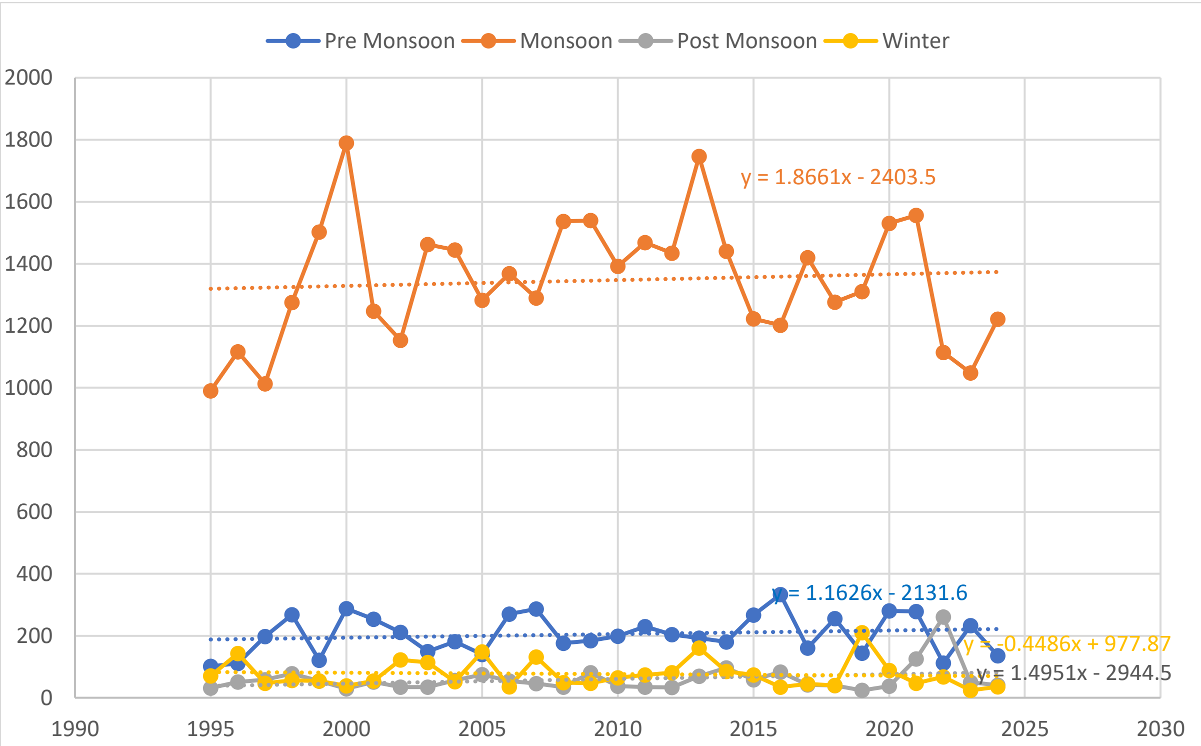

चित्र १०: सन् १९९५ देखि २०२४ सम्मको रितु अनुसारको वर्षाको प्रवृत्ति

४.३ संकटासन्नता, जोखिम विश्लेषण तथा वस्तुगत विवरणको तयारी

यस प्रक्रिया मार्फत सङ्कटासन्न व्यक्ति तथा समुदायहरू र जीविकोपार्जन तथा पर्यावरणीय प्रणालीको विवरण तयार गरी सो बमोजिम अनुकूलन र जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनका कार्यक्रमहरू तयार गर्न मद्दत पुगेको छ। सङ्कटासन्नता तथा अनुकूलन मूल्याङ्कन तथा लेखाजोखाका लागि

मौसमी पात्रो, बाली पात्रो, ऐतिहासिक समय रेखा, सङ्कटासन्नता तथा स्रोत नक्साङ्कन, जलवायु परिवर्तनको क्षेत्रगत प्रभाव, फरक प्रभाव विश्लेषण, पारिस्थितिकीय प्रणालीमा परेका प्रभाव, जीविकोपार्जनका स्रोत र प्रकोप बीच अन्तरसम्बन्ध, जोखिम तथा अनुकूलनको विश्लेषण, अनुकूलनका उपायहरूको प्राथमिकीकरण र सेवा प्रदायक/संस्थागत विश्लेषण जस्ता सहभागितामूलक अभ्यास तथा विश्लेषण गरि सोबाट आएका नतिजाहरू विश्लेषण गरिएको छ।

४.३.१ सामाजिक स्रोत तथा क्षमता विश्लेषण

भूमे गाउँपालिकाको स्रोत तथा क्षमताको विश्लेषण गर्नको लागि पालिका भित्र रहेको विभिन्न प्राकृतिक स्रोत, भौतिक स्रोत तथा संरचनाहरू, आर्थिक उपार्जन हुने स्रोत, सङ्घसंस्था तथा समूहहरू, दक्ष तथा तालिम प्राप्त जनशक्तिहरू तथा मानवीय स्रोत, सामाजिक समूहहरू, सङ्घसंस्थाको पहिचान गरिएको छ। यस्ता स्रोतहरू भविष्यमा जलवायु परिवर्तनबाट परिरहेको प्रभाव तथा जलवायुजन्य प्रकोपबाट हुन सक्ने क्षति न्यूनीकरण तथा क्षति भए पश्चात् पुनरुत्थान गर्नको लागि सहयोगी हुनेछ। त्यस्तै, जलवायु परिवर्तन तथा यसबाट सिर्जित प्रकोपबाट प्रभावित स्रोत तथा यससँग जुध्न सक्ने क्षमता विश्लेषण गर्नको लागि पनि गाउँपालिकामा रहेको भौतिक, आर्थिक, प्राकृतिक, मानवीय तथा सामाजिक स्रोतको पहिचान महत्वपूर्ण रहेको छ। यस पालिकामा जलवायुजन्य प्रकोपसँग जुध्नको लागि भौतिक स्रोतहरू तुलनात्मक रूपमा कमी रहेको देखियो। भौतिक स्रोतहरूमा सबै वडामा कच्ची सडक सञ्जाल रहेको भएता पनि खोला तथा खोल्सामा पक्की पुल नहुनाले बाढी आएको समयमा आवातजावतमा समस्या हुने गरेको छ। कुलो लाग्ने धेरै ठाउँमा सिँचाई कुलो पुगेको भएपनि पक्की सिँचाई नहर पर्याप्त नरहेको तथा मुहान संरक्षण नभएको अवस्था छ। त्यस्तै, सामुदायिक भवन, विद्यालय भवन, स्वास्थ्य चौकी भवन रहेको छ भने पक्की भवनको सङ्ख्या कम रहेको छ।

प्राकृतिक स्रोत अन्तर्गत वन, खोलानाला तथा मुहानहरू पर्याप्त रहेको df xfn भने मुहानमा पानीको मात्रा कमी हुँदै गएको छ। तर नदीजन्य निर्माण सामग्री भने पर्याप्त मात्रामा रहेको छ। यसका साथै वनमा जडीबुटीको मात्रा पनि घटेको छ। आर्थिक स्रोत अन्तर्गत कृषि तथा पशुपालन प्रमुख स्रोतको रूपमा रहेकोमा यस क्षेत्रलाइ जलवायुजन्य प्रकोपको प्रभावले धेरै असर गरेको छ। यस बाहेक लघुजलविद्युत, कुटानी पिसानी मिल, चाउमिन लगायत घरेलु उद्योग, वैदेशिक रोजगारबाट भित्रिने रेमिट्यान्स यस क्षेत्रकाप्रमुख आर्थिक स्रोतहरू रहेका छन् ।

पालिकामा रहेका मानवीय स्रोतहरूमा शिक्षक, स्वास्थ्यकर्मी, सुरक्षाकर्मी, कृषि तथा पशु प्राविधिक, ओभरसियर/इन्जिनियर, सिकर्मी, डकर्मी, पक्की संरचना बनाउने मिस्त्री, ड्राइभर, डोजर अपरेटर, जलविद्युत अपरेटरहरू रहेका छन्। मानवीय स्रोतमा विपद् जोखिम उद्धार तालिम प्राप्त, डढेलो नियन्त्रण तथा आपतकालीन उद्धार सम्बन्धी तालिम लिएका जनशक्तिको कमी रहेको छ। त्यस्तै,

सामाजिक स्रोत अन्तर्गत समूहहरू, युवा क्लब, किशोरी संजाल, महिला/आमा समूह, बाल क्लब, कृषि समूहहरू रहेका छन्। तर सामाजिक स्रोतको रूपमा पर्याप्त मात्रामा राहत तथा उद्धार सामग्री, राहत कोष, विपद् कोषहरू भने छैनन्।

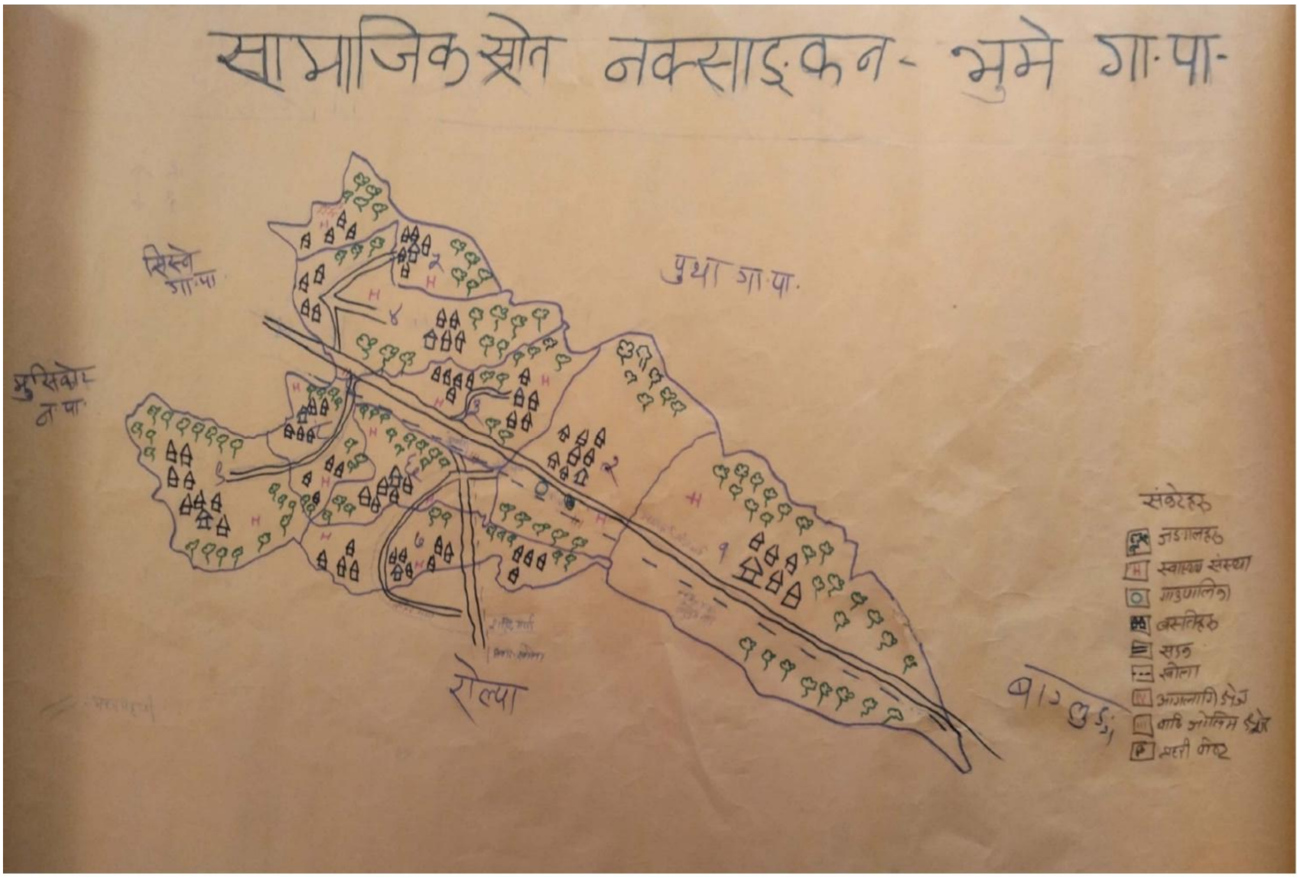

चित्र ११ः भूमे गाउँपालिकाको सामाजिक श्रोत नक्सा

४.३.२. प्रकोपको ऐतिहासिक समयरेखा

भूमे गाउँपालिकामा विगतमा भएका विभिन्न जलवायुजन्य प्रकोपका घटनाक्रमहरूको प्रकृति र प्रभाव विश्लेषण गर्न विगत ३० वर्षदेखि हालसम्मको जलवायुजन्य प्रकोप, प्रभाव, प्रभावित समुदाय र त्यससँग जुध्न समुदाय तथा सङ्घसंस्थाले गरेका प्रयासहरूका साथै सो प्रकोपको असरहरूको भविष्यको परिदृष्यको बारेमा वडा स्तरमा जनप्रतिनिधिहरू, जेष्ठ नागरिक, बुद्धिजीवी तथा जानिफकारहरूको उपस्थितिमा समग्र विश्लेषण गरी सङ्कटासन्नताको समग्र अवस्था **अनुसूची १** मा उल्लेख गरिएको छ।

यस विश्लेषणबाट यहाँका समुदाय सबैभन्दा धेरै बाढी, पहिरो, खडेरी, कृषि रोग, पशु रोग, डढेलो, हावाहुरी, असिनापानी प्रभावित भएको देखिन्छ भने मानवमा रोग र चट्याङ्ग जस्ता प्रकोपहरु पटक पटक दोहोरिरहेको र यी प्रकोपहरुले सबै वडाहरुमा क्षति पुऱ्याएको देखिन्छ। प्रकोपहरु र यिनका असर तथा प्रभावहरुसँग जुध्न स्थानीय समुदायले समुदाय स्तरमा तथा स्थानीय सघ संस्थाहरुको सहयोगमा केही प्रयासहरु गर्ने गरेको देखिए पनि ती प्रयासहरु अपर्याप्त रहको देखिन्छ।

४.३.३ प्रकोप तथा मौसमी पात्रो

स्थानीय मौसम र मौसमी अवस्था तथा प्रकोपमा आएको परिवर्तन बारे जानकारी हासिल गर्न परिवर्तित प्रकोप तथा मौसमी पात्रो निर्माण गरिएको थियो। गाउँपालिका स्तरीय भेलामा जनप्रतिनिधिहरू, ज्येष्ठ नागरिक, बुद्धिजीवीहरू तथा विषयगत शाखा प्रमुखहरूसँगको छलफलबाट भएको जलवायु सम्बन्धी जानकारी विवरणका आधारमा तापक्रम, वर्षाको स्वरूप, बिरुवाको व्यवहार, प्रकोपको स्वरूप आदिमा आधारित प्रकोप तथा मौसमी पात्रो तयार गरिएको थियो। मौसमी पात्रो सम्बन्धी जानकारी हासिल गर्न विगतको करिब ३० वर्ष पहिले र हालको बारे तुलनात्मक अध्ययन गरी प्रकोप, तापक्रम, बाली आदि हुने समयमा परिवर्तन आए/नआएको चित्रण गरिएको थियो। यसै विधिको प्रयोग गरी समुदाय स्तरमा जलवायु परिवर्तनको कारणले बाली चक्र, वनस्पति प्रजातिहरूको जीवनचक्र/व्यवहार, प्रकोपको स्वरूप लगायत अन्य विभिन्न क्षेत्रहरूमा आएका/देखिएका परिवर्तनहरूको जानकारी समेत प्राप्त गरिएको थियो। भूमे गाउँपालिकामा तयार पारिएको परिवर्तित प्रकोप तथा मौसमी पात्रो तालिका १० मा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका १०: भूमे गाउँपालिकाको प्रकोप तथा मौसमी पात्रो

सम्मुखताको क्षेत्र	सूचकहरू	समय	वैशाख	जेठ	असार	साउन	भदौ	असोज	कार्तिक	मंसिर	पुष	माघ	फाल्गुन	चैत्र
तापक्रम	गर्मीको दिन	प												
		ह												
	जाडोको दिन	प												
		ह												
वर्षा	मौसमी वर्षा	प												
		ह												
	हिउँदे वर्षा	प												
		ह												
	हिमपात	प												
		ह												

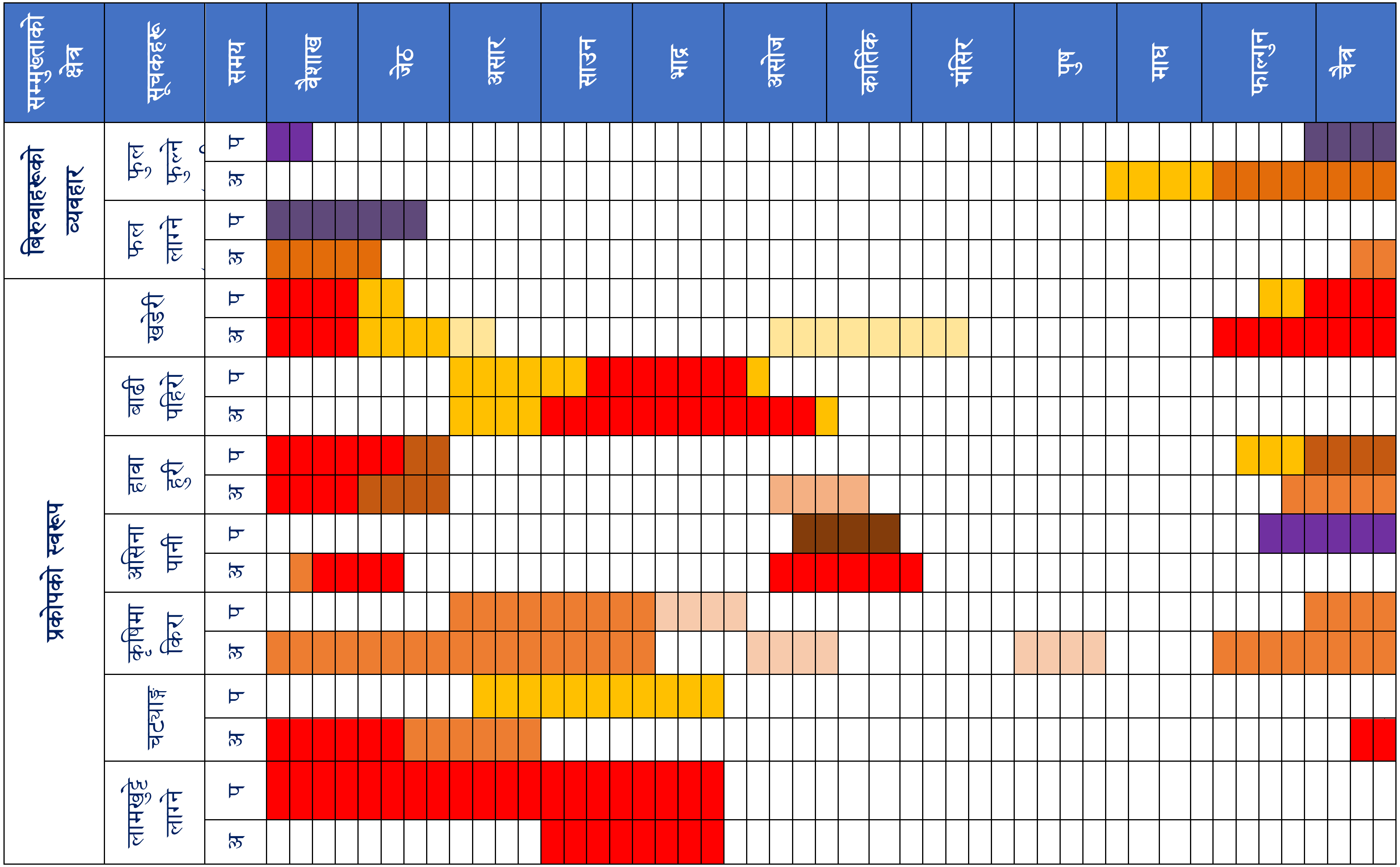

स्रोतः पालिका स्तरीय लापा तयारी गोष्ठी, २०८१ (प=पहिले, अ=अहिले)

४.३.४ बाली पात्रो

विगत ३० वर्ष देखि अहिले सम्मको परिवर्तित बाली पात्रो विश्लेषण गर्दा लगभग सबै बालीको लगाउने र भित्र्याउने समयमा फेरबदल भएको देखिन्छ। धान बीउ छर्ने समय २ हप्ता र रोपाइ गर्ने समय ३ हप्ता पछाडि सरेको छ भने भित्र्याउने समय पनि ३ हप्ता अगाडि सरेको छ। त्यसैगरी, मकै, कोदो, मास, गहुँ, आलु लगाउने समय पनि परिवर्तन भएको छ भने समग्र बाली पाक्न लाग्ने समय छोटिएको छ। सबै बालीहरूमा मौसमी खडेरी तथा नयाँ प्रजातिको कारणले गर्दा रोप्ने र भित्र्याउने समय नै परिवर्तित भएको छ।

यहाँका मानिसहरूको मुख्य पेशा कृषि तथा पशुपालन रहेको छ। अन्नबालीमा मुख्य धान, मकै, जौ, गहुँ मुख्य प्रजाति छन् । तरकारीमा आलु, मुला, रायो, काउली, प्याज, लसुनको खेती हुने गरेको छ भने पशुपालनमा मुख्यतः गाई/गोरु, भैंसी, बाख्रा, भेडा, बंगुर, कुखुरा रहेका छन्। सिँचाइको सुविधा भएको स्थानहरूमा दुई बाली खेती हुने गरेको पाइन्छ भने सिँचाइको पर्याप्त सुविधा नभएको स्थान/पाखो बारीमा मिश्रित बाली खेती हुने तथा केही समय उक्त जग्गा बाँझो समेत रहने गरेको छ। यस भेगका हुने फलफुल खेतीहरुमा स्याउ, ओखर, सुन्तला, नास्पाती, आलुबखडा, आरु, अम्बा, केरा, कागती, मेवा पर्दछन । यहाका मानिसहरु अधिकतम समय अन्नबाली उत्पादन र पशुपालनमा बिताउने भएता पनि यहाँका कृषि निर्वाहमुखी मात्र रहेको छ। आम्दानीको अन्य स्रोतको रुपमा यहाँका मानिसहरू भारत तथा अन्य जिल्लामा ज्याला मजदुरीको लागि जाने गरेका छन् भने केही मानिसहरुले व्यापार, व्यवसाय, नोकरी तथा उद्योग संचालन गरि बसेका छन्।

तालिका ११: भूमे गाउँपालिकाको बाली पात्रो

बाली		बैसाख	जेठ	असार	साउन	भदौ	असोज	कार्तिक	मङ्सिर	पुस	माघ	फाल्गुन	चैत
धान	प												
	ह												
मकै	प												
	ह												
मास	प												
	ह												
ग	प												

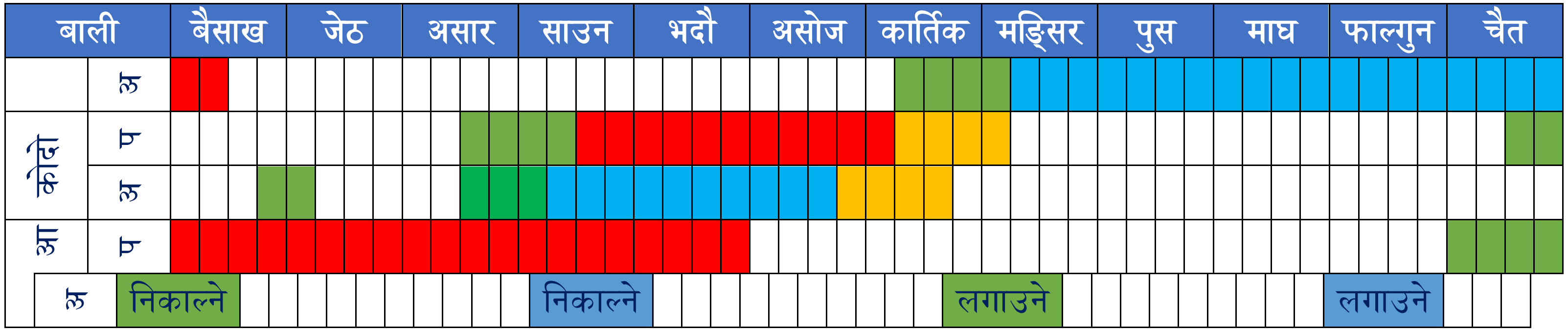

स्रोतः पालिका स्तरीय लापा तयारी गोष्ठी, २०८१ (प=पहिले, अ=अहिले)

भूमे गाउँपालिकामा लगाइने रैथाने जातको गहुँ, भटमास, धान, जौ, मुसुरो, कोदो लगायतका बालीको उत्पादन घटेको छ भने नयाँ ठिमाहा जातका बालीहरू लगाउन थालिएको छ जसले गर्दा पनि बाली लगाउने र भित्र्याउने समय परिवर्तन भएको देखिन्छ।

३.५ भूमे गाउँपालिकामा घटेका जलवायुजन्य प्रकोपको पहिचान

भूमे गाउँपालिकामा घटेका जलवायुजन्य प्रकोपहरूमा पहिरो, बाढी, खडेरी, हावाहुरी, कृषि रोग, असिनापानी, पशु रोग, आगलागी/वन डढेलो, चट्याङ्ग, हिमपात, मिचाहा प्रजाति, तुषारो रहेका छन् जसले गर्दा स्थानीयमा परेको प्रमुख समस्या र समस्याको कारक तालिका १२ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका १२: भूमे गाउँपालिकामा घटेका जलवायुजन्य प्रकोपहरुको पहिचान

प्रकोप	प्रमुख समस्या	समस्याको कारक
खडेरी	कृषि उत्पादनमा कमी, वनजङ्गल सुक्ने, पानीको मुहानमा कमी तथा पानीको मात्रा कमी भइ खानेपानी तथा सिँचाईमा समस्या, रोग किराको प्रकोप बढ्ने	जलवायु परिवर्तनसँगै तापक्रम बढ्नु, पानी पर्ने मात्रा तथा समयमा परिवर्तन हुनु, पाखो बारीमा सिँचाई व्यवस्था नहुनु तथा सिँचाई कुलो बाढी तथा पहिरोले क्षति हुनु
बाढी	जमिन कटान, घर/बस्ति बगाएको तथा जोखिम, मानवीय क्षति, पशु बस्तु बगाउने, आवतजावतमा कठिनाइ, भौतिक पूर्वाधारमा क्षति, खेती बाली पुर्ने, सिँचाई तथा खानेपानी मुहान तथा पाइपलाइन र	एकैचोटी धेरै वर्षा, कमजोर भूगर्भ, माथिल्लो क्षेत्रमा पहिरो जानु, ठुलो जलाधार क्षेत्र तथा धेरैवटा खोला भएकोले

	नहर बगाउने, विद्यालय तथा स्वास्थ्य चौकी आवतजावतमा समस्या, घट्ट तथा लघु जलविद्युत बगाउनु	
कृषिमा रोग किरा	खाद्य बालीको नोक्सान तथा उत्पादनमा कमी, खाद्य असुरक्षा	तापक्रम वृद्धि, रासायनिक मल तथा विषादी, गर्मी बढ्नु, खडेरी बढ्नु, सिँचाई अभाव
पशु रोग	व्यावसायिक क्षति, आर्थिक क्षति, मानिसमा रोग फैलने सम्भावना वृद्धि	उचित व्यवस्थापनको कमी, औषधिको तथा पशु प्राविधिकको कमी
हावाहुरी	घर, विद्यालय तथा स्वास्थ्य चौकीको छाना उडाएको, क्षति, कृषिबाली तथा फलफूलमा क्षति, वनमा रुखबिरुवा ढल्ने	कमजोर भौतिक संरचना, टिनको छानो
असिनापानी	धान र गहुँ बाली नष्ट, उत्पादनमा कमी, फलफुल खेतीमा क्षति, भौतिक पूर्वाधार क्षति तथा बाढी आउने गरेको	जलवायु परिवर्तन
मिचाहा प्रजाति	उत्पादन घटाउने, वनको गुणस्तरमा कमी, महिलाको कामको चापमा वृद्धि, घाँसपातमा कमी, धानको बिउमा क्षति	नयाँ झार देखिएसँगै जलवायु परिवर्तनले गर्दा फैलावटमा वृद्धि
पहिरो	घर चेपिनु तथा मानवीय क्षति, कृषि जमिनको क्षति, भौतिक पूर्वाधारमा क्षति, वनजङ्गल क्षति, सेवा पहुँच अवरुद्ध, पशु चौपाया क्षति, पानीको मुहान पुरिनु	कमजोर भू-धरातल, अधिक वर्षा, विद्यमान पहिरो व्यवस्थापन नभएको, अव्यवस्थित सडक कटान
चट्याङ्ग	धनजनको क्षति, मानवीय क्षति (घाइते, अपाङ्ग तथा मृत्यु), पशु चौपाया क्षति, डढेलो	अर्थिंग नहुनु, जनचेतना नहुनु, आकस्मिक हुने घटना, मोबाइल टावर
डढेलो/ आगलागी	वनजङ्गल सुक्ने तथा वन पैदावारमा कमी, वन्यजन्तुलाई क्षति, पानीको मुहान सुक्ने, पशु चौपाया क्षति तथा छानो जलेर नोक्सान हुनु	सुक्खा खडेरी तथा पानीको धारहरू सुक्नु, डढेलो सम्बन्धी जनचेतनाको कमी, वन व्यवस्थापन (झाडी फडान तथा सरसफाई) नहुनु, चट्याङ पर्नु

स्रोतः वडा लापा तयारी गोष्ठी, २०८१

४.३.६ भूमे गाउँपालिकाको प्रकोप स्तरीकरण

भूमे गाउँपालिकाको प्रमुख प्रकोपको पहिचान गरेर प्रत्येक प्रकोपहरूको जोडागत तुलना गरी तुलनात्मक रूपमा बढी प्रभाव गर्ने तथा गर्दै आएको प्रकोप छानिएको छ। गाउँपालिकाले सामना गरिरहेको प्रमुख प्रकोपहरूको रूपमा पहिलो स्थानमा खडेरी देखिएको छ भने त्यसपछिका प्रकोपहरूमा दोस्रोमा कृषि रोग, तेस्रोमा पशु रोग, चौथोमा बाढी, पाँचौमा असिना पानी र छैठौंमा हावाहुरी रहेको छ। भूमे गाउँपालिकाको जलवायुजन्य प्रकोपको जोडागत स्तरीकरण तालिका १३ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका १३: गाउँपालिकामा रहेको जलवायुजन्य प्रकोपको जोडागत स्तरीकरण

प्रकोपहरू	पहिरो	बाढी	पशु रोग	कृषि रोग	आगोलागी	खडेरी	चटयाङ	मिचाहा प्रजाति	हावाहुरी	असिना पानी
पहिरो		बाढी	पशु रोग	कृषि रोग	पहिरो	खडेरी	पहिरो	मिचाहा प्रजाति	हावाहुरी	असिना पानी
बाढी			पशु रोग	कृषि रोग	बाढी	खडेरी	बाढी	बाढी	बाढी	बाढी
पशु रोग				कृषि रोग	पशु रोग	खडेरी	पशु रोग	पशु रोग	पशु रोग	पशु रोग
कृषि रोग					कृषि रोग	खडेरी	कृषि रोग	कृषि रोग	कृषि रोग	कृषि रोग
आगोलागी						खडेरी	आगोलागी	मिचाहा प्रजाति	हावाहुरी	असिना पानी
खडेरी							खडेरी	खडेरी	खडेरी	खडेरी
चटयाङ								मिचाहा प्रजाति	हावाहुरी	असिना पानी
मिचाहा प्रगति									हावाहुरी	असिना पानी
हावाहुरी										असिना पानी
असिना पानी										
अङ्क	२	६	७	८	१	९	०	३	४	५
स्तर	आठौ	चौथो	तेस्रो	दोस्रो	नबौ	पहिलो	दशौ	साथौ	छैठौ	पाँचौं

स्रोतः पालिका स्तरीय लापा तयारी गोष्ठी, २०८१

त्यस्तै वडा स्तरीय प्रकोप जोडा स्तरीकरणबाट वडा नं १, २, ४, ५ र ७ मा बाढी, वडा नं ३ मा पहिरो र वडा नं ६ मा खडेरी प्रमुख प्रकोपको रूपमा देखिएको छ। त्यसपछिका प्रकोपहरूमा कृषिमा रोग, डढेलो, असिनापानी, पशु रोग तथा हावाहुरी देखिएका छन्।

तालिका १४: भूमे गाउँपालिकाको वडागत मुख्य प्रकोपहरुको प्राथमिकीकरण

वडा नं	वडामा देखिएका प्रमुख पाँच जलवायुजन्य प्रकोपहरु
१	आगोलागी, खडेरी, कृषि रोग, पशु रोग, मिचाहा प्रजाति, चटयाङ
२	कृषि रोग, पशु रोग, हावाहुरी, हिमपात, मिचाहा प्रजाति, खडेरी
३	कृषि रोग, पशु रोग, हावाहुरी, हिमपात, मिचाहा प्रजाति, खडेरी
४	बन्यजन्तु आतंक, मिचाहा प्रजाति, कृषि रोग, पशु रोग, बाढी, खडेरी
५	आगोलागी, खडेरी, पशु रोग, कृषि रोग, हावाहुरी, बन्यजन्तु आतंक
६	आगोलागी, कृषि रोग, पशु रोग, मिचाहा प्रजाति, चटयाङ, पहिरो
७	पहिरो, बाढी, पशु रोग, मिचाहा प्रजाति, कृषि रोग, आगोलागी
८	पहिरो, खडेरी, मिचाहा प्रजाति, कृषि रोग, पशु रोग, बाढी
९	खडेरी, मिचाहा प्रजाति, कृषि रोग, बन्यजन्तु आतंक, पशु रोग, हावाहुरी, असिना

स्रोतः वडा स्तरीय लापा तयारी गोष्ठी, २०८१

४.३.७ जोखिमको रुपरेखा

भूमे गाउँपालिका क्षेत्रमा हाल विद्यमान प्रकोपहरू, ती प्रकोपहरूबाट भइरहेका र भविष्यमा हुन सक्ने समस्याको अवस्था तथा प्रकोपबाट सङ्कटासन्न समुदायहरूको विश्लेषण गरिएको छ।

तालिका १५: भूमे गाउँपालिकाको जोखिमको रुपरेखा

प्रकोप	हालको जोखिमको अवस्था	हालको संकटासन्नता	भविष्यमा हुन सक्ने जोखिमको प्रभाव
खडेरी	वनजंगलहरुमा धेरै सुख्खापन भएर आगलागीका घटनाहरु बढेका, पानीका मुहानहरु सुक्दै गएका, खानेपानीको अभाव, सिँचाइको पर्याप्त सुविधा नभएको ठाँउमा खेतीपाती गर्न कठिनाई भई उत्पादनमा कमी आएको र बोटबिरुवामा वर्षेनी विभिन्न किसिमका रोग किरा बढ्ने गरेको, पशुपंक्षी र मानवलाई पनि सरसफाइको कमीले हुने एवं संक्रामक रोग लाग्ने क्रम बढेको, खानेपानी, कृषि र अन्नमा बढी समय र खर्च बढेको, सिँचाई कुलोमा पानीको उपलब्धतामा कमी आएको, हरियो घाँसको अभाब, चरण क्षेत्र घटेको	बालबालिका, वयस्क, महिला, वृद्ध, अपांगता भएका, कृषक, बिरामी, दलित समुदाय	खेतीयोग्य जमिनको कमी भई खाद्यान्न संकट हुन सक्ने, भोकमरी, कुपोषण, महामारी फैलन सक्ने, पानीका मूलहरु सुकी खानेपानीको चरम अभाव हुन सक्ने, वस्ती बसाइ सराइ पनि हुन सक्ने, वनजंगलमा सुख्खापन भई वन्यजन्तुको वासस्थान नाश हुन सक्ने, डढेलोको घटना बढ्न सक्ने तथा वन पैदावारको कमी हुन सक्ने, जडिबुटीको कमी हुने जस्ता समस्या देखिन सक्नेछ।

कृषिमा रोग	धान तथा गहुँमा खैरो, गोबारो, पतेरो, कालो लाग्ने, सिन्दुरे तथा किराहरुको प्रकोप बढेको, तरकारीमा नयाँ रोगहरु देखा परेको, मकैमा फौजी किराको प्रकोप बढेको, मास तथा कोसे बालीमा किराको प्रकोप बढेकोले उत्पादन हुन छोडेको, फलफूलमा किराको प्रकोप बढेको छ।	कृषक, बालबालिका, वयस्क, महिला, युवा, वृद्ध	खेतीपातीमा युवा पुस्ताको आकर्षण घट्न सक्ने, हरेक वर्ष खाद्यान्नको अभाव झेल्नु पर्ने, खाद्यान्न संकट पर्न सक्ने, भोकमरी कुपोषणका घटना बढ्न सक्ने देखिन्छ भने कृषि क्षेत्र बाँझो भै कृषि उत्पादन कमी हुने देखिन्छ।
पशुपंक्षीमा रोग	पशुपंक्षीमा रोगका कारण एक देखि बथानमा मृत्यु हुन गरेको, कुखुरामा नयाँ रोगहरु देखा परेको, दूध तथा मासु उपलब्धता घटेको, गाई भैंसी मरेर आर्थिक जोखिम बढ्ने गरेको छ।	कृषक, बालबालिका, युवा, वयस्क, वृद्ध, महिला	पशुपालनमा मानिसको चाहना हराउन सक्ने, पशुपंक्षीबाट मानिसमा संक्रामक रोगहरु सर्न सक्ने, स्थानीय जातका पशु चौपाया लोप हुन सक्ने देखिन्छ।
बाढी	बाढीले घरखेत नै बगाउने गरको, मानिस पशुपंक्षी तथा धनजनको क्षति गराउने गरको, पुल, सडक तथा अन्य भौतिक पूर्वाधार क्षति हुने गरेको, लघु जलविद्युतको इन्टेक बगेको, पानीको स्रोत तथा मुहान बगेको तथा पुरेको तथा सिँचाई कुलो, मुहान बगाउने गरेको छ।	बालबालिका, वयस्क, महिला, एकल व्यक्ति, वृद्ध, खोला नजिक बसोबास गर्ने बस्ती	पानी पर्ने तरिकामा फेरवदल आउनुका साथै माथिल्लो क्षेत्रमा अस्वभाविक पहिरोले बाढीका घटनाहरु बढ्ने, जडारीगाड नजिकको खेती कटान हुने देखिन्छ, पानीको स्रोत बगाउनाले महिलाको कार्य बोझ बढ्नेछ, तमैल सडकमा बाढीले क्षति गर्नाले स्वास्थ्य तथा अन्य सेवाको लागि सदरमुकामसम्मको पहुँच अवरुद्ध हुनेछ।

असिनापानी	अन्न बाली तथा तरकारी बालीमा क्षति, पाकेका बाली झार्ने, कहिलेकाहीँ बीउको लागि पनि जोगाउन नसकेको दृष्टान्त, खाद्य संकट, मानिस एवम् पशुपंक्षीलाई क्षति पुर्याउन सक्ने, धेरै असिनापानीले बाढी निम्त्याएको तथा अन्नबाली पुरै क्षति गरेको तथा पशुचौपायालाई पनि क्षति गर्ने गरेको छ भने वन्यजन्तुलाई पनि हानी गर्ने गरेको छ।	महिला, बालबालिका, कृषक तथा वन्यजन्तु	असिना पानीको बारम्बारतालाई हेर्दा भविष्यमा असिनापानीको समस्या बढ्दै जाने देखिन्छ जसले गर्दा खाद्य बाली, तरकारी बाली र फलफुलको क्षति हुने, खाद्यान्नको उत्पादनमा र गुणस्तरमा ह्रास आउने देखिन्छ।
पहिरो	सानो सानो हुँदै पहिरोले ठुलो रुप लिएको, माथिल्लो भागमा जमिन चिरा परेकोले पहिरो निरन्तर गइरहेको, उत्पादनयोग्य जमिन कटानी गर्दै गएको, उर्बर माटो बगाइ लगेको, बेसीमा भएका खेतमा थेग्रान जम्मा गरेको, बाटो र बस्तीका घर पनि बगाउन सक्ने अवस्था आएको, तल्लो भेगका बस्ती पुरीन सक्ने र माथिल्लो भेगका बस्ती झर्न सक्ने संभावना बढेको, बाटोमा क्षति तथा खोला थुनिने समस्या रहेको, पानीको स्रोत पुर्ने गरेको छ।	महिला, बालबालिका, बृद्धबृद्धा (ज्येष्ठ नागरिक), गर्भवती महिला, कृषक	पहिरोले बाटो, खेतीयोग्य जमिन, बस्ती नै बगाएर धनजनको क्षति गर्न सक्ने, बस्ती स्थानान्तरण गर्नुपर्ने अवस्था आउने, अवैज्ञानिक तरिकाले सडक निर्माण, भिरालो क्षेत्रमा भइरहेको पूर्वाधार विकास र भूउपयोगमा आएको परितर्वनले गर्दा भविष्यमा अस्वभाविक पहिरोको घटना बढ्ने र पानीको स्रोत पुरिनाले महिलाको कार्य बोझ बढ्ने देखिन्छ।
हावाहुरी	घर छाना उडाउने, जनधनको क्षति भएको, अन्न बाली नाश गर्ने गरेको, फलफुलका फल फुल झार्ने र साना बिरुवा ढाल्ने गरको	महिला, बालबालिका, कृषक, मानिस	हावाहुरीले जस्तापाता उडाउने, घर भत्काउन सक्ने, कृषि तथा खालि जग्गामा रहेका रुख बिरुवा ढल्न गइ जनधनको क्षति हुन सक्ने, कृषि बालीमा नोक्सान हुने सम्भावना रहेको छ।

चट्याङ्ग	पशु चौपायामा क्षति, मानव जनजिवनको क्षति, विद्युतीय उपकरणहरु, सोलार प्यानलहरु, जेनरेटर तथा इन्भर्टर क्षति हुने गरेको छ।	बालबालिका, वृद्ध, महिला, विद्यार्थी, कृषक	ग्रामिण विद्युतीकरणसँगै अर्थिंग व्यवस्थाले चटयाङ्गको प्रभाव कम पर्नेछ। MCB को जडानको कारण विद्युतीय सामग्रीको क्षति कम हुनेछ। तर घरबाहिर काम गरिरहेको अवस्थामा चट्यांगको जोखिम रहिरहने छ भने अति बिपन्न घरधुरी रहेको अवस्थामा घरमा अर्थिंग समेत गर्न सम्भावना नरहेका घराधुरिहरु सधै जोखिममा रहनेछन ।
डढेलो/आगलागी	वनपैदावर, जडीबुटी नाश भएका साथै मानिसलाई आवश्यक काठ दाउरा संकलन गर्न कठिनाई हुने गरेको एवं वनको विनाशले पानीका स्रोत सुक्ने र कहिलेकाँही बस्तीमा आई जनधन क्षति पनि गराउने गरको भने वन्यजन्तु क्षति हुने गरेको छ।	वन, वन नजिकको वस्ती, महिला, बालबालिका, विपन्न वर्ग	साना बिउबिरुवा नष्ट हुन सक्ने, दुर्लभ र लोपोन्मुख जीवको बासस्थान र जीवको अन्त्य हुन सक्ने तथा पानीको मुहान सुक्न सक्ने र खानेपानीको पाइप जलाउने सम्भावना रहेको छ। विभिन्न समुदायले बनमा रहेका जडिबुटी लगायत अन्य बन पैदावारमा आश्रित रहेकोमा सो श्रोतको नास हुन जाने ।
वन्यजन्तु आतंक	बालीनाली तथा घरपालुवा जनावरको क्षेति, मानब बस्तीमा क्षेति	वन, वन नजिकको वस्ती, महिला, बालबालिका,	पारास्थितिक प्रणालीमा असर

स्रोतः वडा स्तरीय लापा तयारी गोष्ठी, २०८१

४.३.८ प्रकोप तथा जोखिम विश्लेषण

समग्र गाउँपालिकाको भविष्यमा प्रकोप हुन सक्ने सम्भावना, असरको गम्भीरता र असरको सम्भावनाको आधारमा प्रकोपको प्रभावको स्तर, प्रकोप हुन सक्ने सम्भावना र प्रभाव पार्न सक्ने सम्भावनाहरूको स्तर लाई १ देखी ३ अङ्क भार दिई विश्लेषण गरिएको छ जसमा १ भन्नाले न्यून प्रभाव तथा गम्भीरता र ३ भन्नाले सबैभन्दा उच्च प्रभाव तथा गम्भीरता भन्ने बुझिन्छ। यसरी

प्रकोपको सम्भावना, प्रकोपबाट हुन सक्ने असर र असरको गम्भीरताको अङ्क भारलाई गुणाङ्क गरी प्रकोपको जोखिमको स्तर तय गरिएको थियो।

तालिका १६: प्रकोप तथा जोखिम विश्लेषण

प्रकोप	असर तथा प्रभावहरू	असरको गम्भीरता	प्रकोप हुनसक्ने सम्भावना	असरको सम्भावना	कुल अङ्क
खडेरी	वनजंगल सुकेको	३	३	३	२७
	अन्न बाली उत्पादनमा कमी	३		३	२७
	भोकमरी	३		२	१८
	बाली लगाउन नपाएको	३		३	२७
	घाँसपातको कमी	२		२	१२
	रोग वृद्धि	३		३	२७
	बालीनाली सुकेको	३		३	२७
	सिंचाइको पानी कमी	३		३	२७
	पानीको मूल सुकेको	३		३	२७
	खानेपानीको अभाव	३		३	२७
पशुपंछी/ कृषिमा रोगकिरा	घरपालुवा पशुचौपाया क्षति	३	३	३	२७
	खाद्यान्न उत्पादनमा कमी	३		३	२७
	आर्थिक नोक्सानी	३		३	२७
	मान्छेमा संक्रामक रोग सरेको	२		३	१८
	भोकमरी परेको	३		१	९
	पशु चौपायामा रोग लाग्ने	३		३	२७
	कृषि औसधि उपचारमा खर्च बढेको	२		३	१८
	घरपालुवा पशुचौपाया क्षति	३		३	२७
हावाहुरी	घरको छाना उडाउने	२	२	३	१२
	विद्यालयको छानो उडाउने	३		३	१८
	फलफूलको फुल झारेको	२		३	१२
	बालीनाली नष्ट भएको	३		३	१८
	उत्पादनमा कमी भएको	२		३	१२
	स्वास्थ्य संस्थाको भौतिक पूर्वाधार क्षति	३		३	१८
डढेलो/ आगलागी	वनजंगल विनाश भएको	३	३	३	२७
	वन्यजन्तु वासस्थान विनाश	३		२	१२
	खानेपानीको पाइप डढेको	२		३	१८

	खानेपानीको मुहान सुक्न लागेको	३		३	२७
	चरी चरण क्षेत्र विनाश	२		३	१८
	मानिसको मृत्यु	३		१	९
असिनापानी	फलफूलको फुल झारेको	२	२	३	१२
	अन्न बालीमा क्षति गरेको	२		३	१२
	खाद्य बाली नस्ट गरेको	३		२	१२
	फलफूलको चिचिला झारेको	२		२	८
	बाढी निम्त्याएर पूर्वाधारको क्षति	२		२	८
चट्याङ	विद्युतिय सामग्री बिग्रने	२	२	२	८
	मानिसको मृत्यु	३		२	१२
	पशुचौपाया मृत्यु	२		२	८
	वन डढेलो बढेको	२		१	४
बाढी	खेतबारी बगाउने	३	३	३	२७
	बालीनाली डुबान	३		३	२७
	लघु जलविद्युतगृहमा क्षति	२		३	१८
	मानिस घाइते तथा मृत्यु	३		२	१८
	घर बस्ती जोखिम बढेको	३		३	२७
	सिँचाई कुलो भत्काउने तथा पुर्ने	२		३	१८
	उर्वर शक्ति भएको माटो बगाउने	२		३	१८
	सडक तथा बाटोघाटोमा क्षति	३		३	२७
	चरीचरण क्षेत्रमा असर	१		१	३
	खानेपानीको मुहान बगाउने	३		२	१८
	खानेपानीको पाइप बगाएको	२		३	१८
पहिरो	खेतियोग्य जमिन पुरेको	२	२	३	१२
	वनजंगलमा क्षति	२		३	१२
	सडक, बाटोघाटो पुर्ने/भत्काउने	३		२	१२
	सिँचाई कुलो पुर्ने	३		२	१२
	चरण क्षेत्र कटानी/भू-क्षय	३		३	१८
	खानेपानीको पाइप बगाउने	३		२	१२
	बस्ती बगाउने/घरधुरी क्षति	३		३	१८
	स्वास्थ्य संस्थाको पहुँच विच्छेद गर्ने	३		२	१२

४.३.९ संकटासन्न वर्ग तथा समुदाय पहिचान

जलवायुजन्य प्रकोपले सिर्जना गरेका असरहरू विश्लेषण गरी उमेर समूह, लिङ्ग, सामाजिक स्तर, वर्ग र जातजाति अनुसार पर्ने र पारेको प्रभावहरूमा र ती प्रभावहरू कुन समूहमा बढि असर गर्छन् भन्ने सवालहरूमा छलफल गरि सबै भन्दा उच्च असर पार्ने लाई ३, मध्यमलाई २ र न्यून असर गर्नेलाई १ अङ्क दिएको थियो। जसको आधारमा भूमे गाउँपालिकामा प्रकोपको सङ्कटासन्न वर्ग तथा समुह पहिचान गरी तालिका १७ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका १७: प्रकोपको संकटासन्न वर्ग तथा समुदाय पहिचान

प्रकोप	प्रकोपको सङ्कटासन्न वर्ग														
	उमेर समूह				लिङ्ग		आर्थिक स्तर				सामाजिक स्तर		जातजाति		
	बालबालिका	युवा	वयस्क	वृद्ध	महिला	पुरुष	अति विपन्न	विपन्न	मध्यम वर्ग	सम्पन्न वर्ग	अपांगता भएका व्यक्ति	एकल महिला	दलित	क्षेत्री	ब्राह्मण
पहिरो	३	२	२	३	३	२	३	२	२	१	३	३	३	२	२
बाढी	३	२	२	३	३	२	३	२	२	१	३	३	३	२	२
खडेरी	३	२	२	३	३	२	३	२	१	१	३	३	३	२	२
असिनापानी	३	२	२	२	३	३	३	२	१	१	३	३	३	२	२
पशुमा रोग	३	२	२	३	३	२	३	२	१	१	१	३	३	३	३
कृषिमा रोग	३	२	२	३	३	२	३	२	१	१	१	३	३	३	३
मिचाहा प्रजाति	३	२	२	३	३	२	३	२	१	१	३	३	३	३	३
हावाहुरी	३	२	२	३	३	२	३	२	१	१	३	३	२	२	२
चटयाङ्ग	३	२	२	३	२	२	२	२	२	२	३	२	२	२	२
आगलागी/डढेलो	३	२	२	३	३	२	३	२	१	१	३	३	३	२	२
बन्यजन्तु आतंक	३	१	१	३	३	१	२	२	१	१	३	२	१	१	१

स्रोत: वडा स्तरीय लापा तयारी गोष्ठी, २०८१

भूमे गाउँपालिकामा जलवायु परिवर्तनबाट प्रभावित समूह, लिङ्ग तथा समुदायको विश्लेषण गर्दा जलवायु परिवर्तन र जलवायुजन्य प्रकोपहरू (पहिरो, बाढी, खडेरी, कृषिमा रोग, हावाहुरी, पशुमा रोग, चटयाङ्ग आदि) बाट सबैभन्दा बढी बालबालिका, महिला, अति विपन्न वर्ग तथा जातजातिको आधारमा दलित तथा सामाजिक स्तरको हिसाबले एकल महिला र फरक क्षमता भएका व्यक्तिहरू उच्च सङ्कटासन्न रहेको देखिएको छ। यी प्रकोप तथा जोखिमहरूबाट अन्य वर्ग समुदाय प्रभावित

भएता पनि उनीहरूसँग ती प्रकोपहरूको सामना गर्न सक्ने क्षमता तुलनात्मक रूपमा उच्च रहेको देखिन्छ।

४.३.१० वडा संकटासन्नता स्तर निर्धारण, वडाभित्रको जोखिम बस्तीहरूको पहिचान

भूमे गाउँपालिका भित्र रहेका ९ वटै वडाहरू जलवायुजन्य प्रकोप तथा जोखिमको कुन स्तरमा रहेको छ भनेर निर्धारण गरिएको छ। वडा जोखिम तथा संकटासन्नता स्तर निर्धारण गर्नको लागि बसोबास, भौतिक पूर्वाधार, सामाजिक पूर्वाधार, वातावरणीय सेवा, कृषि, विपद् जोखिम व्यवस्थापन, वन तथा जैविक विविधता, लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण, खानेपानी, तथा सरसफाइ, पर्यटन, प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक सम्पदा, पूर्वाधार, ग्रामीण बस्ती र जीविकोपार्जन क्षेत्रका सूचकहरूलाई समावेश गरी विश्लेषण गरिएको छ।

वडाभित्र घटेका जलवायुजन्य प्रकोपको बारम्बारता, प्रकोपले ल्याएको असर, असरसँगको सम्मुखता, प्रकोपबाट अनुकूलित हुन सक्ने क्षमता, सडक तथा स्वास्थ्य लगायतका पूर्वाधारको पहुँच तथा तालिम प्राप्त जनशक्ति तथा मानवीय संसाधनको अवस्थालाई आधार बनाएर वडा सङ्कटासन्नताको स्तर निर्धारण स्तरीकरण गरिएको छ। सबैखाले जलवायुजन्य प्रकोपहरूको असर पारिरहेको तथा वडाभित्र स्रोत तथा क्षमता कम भएको साथै सडक तथा स्वास्थ्य लगायतका पूर्वाधारको तथा सेवा प्रदायक निकायहरूबाट टाढा भएको वडालाई उच्च जोखिम; सबैखाले जलवायुजन्य प्रकोपहरूको असर परिरहेको भएता पनि स्वास्थ्य चौकी, प्रहरी चौकी/बिट, सडक तथा अन्य पूर्वाधारको पहुँच तथा तालिम प्राप्त जनशक्तिहरू भएको वडालाई मध्यम जोखिम र तुलनात्मक रूपमा अन्य वडाहरू भन्दा स्थान विशेष हुन सक्ने प्रकोप (पहिरो, बाढी, चट्याङ्ग, आगलागी/वन डढेलो) हरूको असर कम भएको र स्रोत र क्षमता बढी भएको वडालाई न्यून जोखिम रहेको वडाको रूपमा स्तरीकरण गरिएको छ।

तालिका १८ः भूमे गाउँपालिकाको बाढी तथा पहिरो जोखिम बस्तिहरु

वडा नं	जोखिम बस्ती					
	खडेरी	बाढी	आगोलागी	पहिरो	चटयाङ	हावाहुरी
१	लुगुम, गर्वाङ, बालुवा, रुजिखोला	रुजिखोला, पञ्चासे	लुगुम	रुजिखोला, खुइम		लुगुम, गर्वाङ, बालुवा, रुजिखोला
२	काक्री, त्रिवेणी, खवाङ	काक्री, त्रिवेणी, खवाङ	काक्री, दवाङ	काक्री, त्रिवेणी, खवाङ	दवाङ, गवाङ	दवाङ, गवाङ खवाङ
३	समा, झुम्लावाङ,		समा, झुम्लावाङ,	समा, झुम्लावाङ, क्याङसी		समा, झुम्लावाङ,

	क्याङसी, मोरावाङ		क्याङसी, मोरावाङ			क्याङसी, मोरावाङ
४	काडा, साकिम	साकिम, काडा बगर				काडा, साकिम
५		बालुवा	सेरावाङ, डालिवाङ	डालिवाङ		
६	तामारी		महत, तामारी, नैमक्याङ	महत, रुन्ची, नाखे, खाम्दाइ, गतिङजा, मैने, नैमक्याङ, स्यालासुर्पा		रुन्ची, नाखे, खाम्दाइ, स्यालासुर्पा
७	धर्मशाला, गुनाम, लावाङ र भित्रिवन	धर्मशाला, गुनाम		धर्मशाला, गुनाम, लावाङ र भित्रिवन		
८	पछ्वावाङ, कुदर, चोरकाटे, रालखोला र लेक खोला, मैगडा	पछ्वावाङ, कुदर, चोरकाटे, रालखोला र लेक खोला, मैगडा	सामुदायिक वन	पछ्वावाङ, चोरकाटे, रालखोला र लेक खोला, मैगडा, झिमका		
९	सबै बस्तीहरु	गैरीगाउँ, सिमलबोट	सामुदायिक वन	सिमलबोट, दुवाचौर, डाँडागाउँ	डाँडागाउँ, भेरी डाँडा	

स्रोतः वडा स्तरीय लापा तयारी गोष्ठी, २०८१

४.३.११ पारिस्थितिकीय प्रणालीको संकटासन्नता चित्रण तथा विश्लेषण

भूमे गाउँपालिकामा जलवायु परिवर्तनका प्रभावहरू तथा सम्भावित जोखिमहरूले वनको अवस्था तथा जैविक विविधता, खोलानाला, पानीका मुहान र कृषि पारिस्थितिकीय प्रणालीमा पारिरहेको असर मूल्याङ्कन गर्नको लागि समूहमा छलफल र स्थानीयसँग अन्तरक्रियाबाट जानकारी सङ्कलन गरी प्रकोपहरूको प्रभाव तथा असरलाई उच्च (३), मध्यम (२) तथा न्यून (१) वर्गमा विभाजन गरी

पानीका स्रोतहरूमा रहेका वनस्पति र जीवजन्तुमा परिवर्तन, पानीको गुणस्तरमा परिवर्तन, पारिस्थितिकीय प्रणालीको संयोजन, वन प्रजातिमा परिवर्तन, जीवजन्तुका प्रजातिमा परिवर्तन, वनको अवस्था, संयोजन तथा पारिस्थितिकीय प्रणालीको सेवामा परेको परिवर्तनलाई आधार मानी विश्लेषण गरिएको छ।

तालिका १९: पारिस्थितिकीय प्रणालीमा परेको जोखिमहरुको विश्लेषण

प्रकोप/प्रभाव	खडेरी	बाढी	कृषिमा रोग	असिनापानी	मिचाहा प्रजाति	पशुमा रोग	हावाहुरी	आगलागी	बन्यजन्तु आंतक	पहिरो
वन पारिस्थितिकीय प्रणाली										
वन प्रजातिमा परिवर्तन	२	१	-	१	२	-	१	३	-	१
जीवजन्तु प्रजातिमा परिवर्तन	१	१	-	१	१	-	१	१	१	१
वनको अवस्था/ गुणस्तर	३	२	१	१	३	-	२	३	-	२
संयोजन (forest composition)	२	१	-	१	२	-	१	२	-	२
पारिस्थितिकीय प्रणालीको सेवामा परिवर्तन	३	२	२	१	३	१	१	३	१	२
जम्मा	११	७	३	५	११	१	६	१२	२	८
कृषि पारिस्थितिकीय प्रणाली										
खेती प्रणालीमा परिवर्तन	३	१	३	१	१	१	१	१	२	१
खेतमा बसोबास गर्ने जीवजन्तुमा परिवर्तन	२	१	२	१	२	१	१	१	२	१
कृषि उत्पादन/ गुणस्तर	३	२	३	३	३	१	१	२	३	३
संयोजन	२	१	३	१	२	१	१	१	१	१
पारिस्थितिकीय प्रणालीको	३	२	३	२	२	१	१	१	२	२

सेवामा परिवर्तन										
जम्मा	१३	७	१४	८	१०	५	५	६	१०	८
जलीय पारिस्थितिकीय प्रणाली										
जलीय वनस्पतिमा परिवर्तन	२	२	१	१	२	१	१	१	१	१
जलीय जीवजन्तुमा परिवर्तन	२	२	२	१	१	२	१	२	२	२
पानीको अवस्था/ गुणस्तर	२	३	१	१	१	१	१	१	१	२
संयोजन	१	१	१	१	१	१	१	१	१	२
पारिस्थितिकीय प्रणालीको सेवामा परिवर्तन	३	३	१	१	१	१	१	२	१	२
जम्मा	१०	११	६	५	६	६	५	७	६	९

स्रोतः वडा लापा तयारी गोष्ठी, २०८१

हालका वर्षहरूमा जलवायु परिवर्तनका कारण स्थानीय वन प्रजातिहरू जस्तै जडिबुटी, वन्यजन्तुहरूको सङ्ख्या घट्दै गएको छ भने मिचाहा प्रजातिहरू जस्तै कुरी, चरीमारो, पानी झार, वनमारा जस्ता प्रजातिहरू बढ्दै गएका छन्। जलवायुजन्य प्रकोपहरू बढ्दै जाँदा वनको अवस्था र गुणस्तरमा असर गर्दछ, जसले गर्दा वनबाट प्राप्त हुने सेवा र सुविधामा समेत असर गर्दछ। वन तथा कृषि पारिस्थितिकीय प्रणालीमा खडेरी, मिचाहा प्रजाति र आगलागीले सबैभन्दा धेरै प्रभाव परिरहेको छ। यस्तो परिवर्तनले गर्दा कुनै एक प्रजातिको जनसङ्ख्या बढ्ने र कुनै प्रजातिहरू लोप हुने अवस्थामा पुग्छन्। कृषि पारिस्थितिकीय प्रणालीमा खडेरी, कृषिमा रोगकीरा, पहिरो/भू-क्षयले धेरै प्रभाव परेको देखिन्छ भने जलवायुजन्य जोखिमको कारण कृषिजन्य उत्पादन र कृषि पारिस्थितिकीय प्रणालीको सेवामा अधिक प्रभाव परेको छ। त्यस्तै, जलीय पारिस्थितिकीय प्रणालीमा खडेरी, बाढी, पहिरो तथा आगलागीको धेरै प्रभाव परेको देखिन्छ भने जलवायुजन्य जोखिमको कारण पानीको अवस्था तथा गुणस्तर कमी भएको र जलीय पारिस्थितिकीय प्रणालीको सेवामा अधिक प्रभाव पारेको छ। त्यस्तै पहिले धेरै पाउने माछाको प्रजाति तथा सङ्ख्या अहिले कम भएको छ।

राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन सर्वेक्षण २०२२ को तथ्याङ्क अनुसार मिचाहा प्रजातिको प्रभाव सबैभन्दा धेरै कृषि क्षेत्रमा परेको देखिन्छ जसमा बुट्यानको प्रभाव १०.९% वनमा, ५.७% चरण क्षेत्रमा तथा ८१% कृषि क्षेत्रमा परेको अवस्था रहेको छ। त्यस्तै जलीय मिचाहा झारले वनमा ७.३%,

कृषिमा ३०.७% र अन्य क्षेत्र (जलीय पारिस्थितिकीय प्रणाली) मा ६१.५% प्रभाव पारेको देखिन्छ। मिचाहा प्रजातिको कारणले आम्दानी घटेको, टिम्बर/काठको नोक्सानी, घाँसपात क्षति, डालेघाँसमा कमी, सोत्तरको कमी, तथा पशु र मानिसहरूको स्वास्थ्यमा पनि प्रभाव परेको छ (राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय, २०२४)।

स्थानीय स्तरमा मिचाहा प्रजातिको नियन्त्रणको लागि काट्ने/ फाड्ने कार्य सबैभन्दा धेरै रहेको छ भने केहि स्थानमा आगो लगाउने र रसायन छर्केर नियन्त्रणको कार्यहरू पनि गर्दै आएका छन् भने अझै पनि जलीय मिचाहा झारको व्यवस्थापनको लागि केही पनि उपाय अवलम्बन नगर्ने धेरै रहेको छ (राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय, २०२४)।

तालिका २०: पारिस्थितिकीय प्रणालीहरुको तुलनात्मक जोखिम विश्लेषण

पारिस्थितिकीय प्रणाली	वनस्पतिमा परिवर्तन	जीवजन्तुमा परिवर्तन	अवस्था/ गुणस्तर	संयोजन	सेवामा परिवर्तन	जम्मा	औसत
वन पारिस्थितिकीय प्रणाली	१.१	०.८	१.७	१.१	१.९	६.६	१.३२
पारिस्थितिकीय प्रणाली	**खेती प्रणालीमा परिवर्तन**	**खेतमा बसोबास गर्ने जीवजन्तुमा परिवर्तन**	**अवस्था गुणस्तर**	**संयोजन**	**सेवामा परिवर्तन**	**जम्मा**	**औसत**
कृषि पारिस्थितिकीय प्रणाली	१.५	१.४	२.३	१.४	१.९	८.५	१.७
पारिस्थितिकीय प्रणाली	**जलीय वनस्पतिमा परिवर्तन**	**जलीय जीवजन्तुमा परिवर्तन**	**अवस्था गुणस्तर**	**संयोजन**	**सेवामा परिवर्तन**	**जम्मा**	**औसत**
जलीय पारिस्थितिकीय प्रणाली	१.३	१.७	१.४	१.१	१.६	७.१	१.४२

भूमे गाउँपालिकामा रहेको पारिस्थितिकीय प्रणालीहरूको तुलनात्मक जोखिम विश्लेषण गर्दा वनजङ्गल पारिस्थितिकीय प्रणाली सबैभन्दा धेरै जोखिम रहेको देखिन्छ। वनजङ्गल पारिस्थितिकीय प्रणाली रहेको छ। वनजङ्गल पारिस्थितिकीय प्रणालीको पनि अवस्था र गुणस्तरमा धेरै प्रभाव परेको छ भने पारिस्थितिकीय प्रणाली सेवामा पनि परिवर्तन भएको देखिन्छ। वनजङ्गल पारिस्थितिकीय प्रणालीको सेवामा सबैभन्दा धेरै परिवर्तन भएको छ। जसको मुख्य प्रभावको रूपमा वन पैदावारहरूको कमी, वन्यजन्तुको कमी हुनुका साथै जडीबुटी समेत पहिलाको भन्दा कम पाउन थालेको छ। त्यस्तै, दोस्रो स्थानमा कृषि पारिस्थितिकीय प्रणालीको अवस्था र गुणस्तरमा धेरै प्रभाव परेको छ भने पारिस्थितिकीय प्रणाली सेवामा पनि प्रभाव परेको देखिन्छ। कृषि पारिस्थितिकीय प्रणालीमा परेको मुख्य प्रभावहरूमा उत्पादनमा कमी हुनु, गुणस्तर घट्नु, नयाँ प्रजातिको बाली

फल्न थाल्नु इत्यादि रहेका छन्। त्यस्तै जलीय पारिस्थितिकीय प्रणालीको पनि गुणस्तर र सेवामा धेरै प्रभाव परेको छ।

जलवायुजन्य जोखिमले वनजङ्गल, कृषि तथा जलीय पारिस्थितिकीय प्रणालीको अवस्था र गुणस्तरमा सबैभन्दा बढी प्रभाव परेको देखिन्छ । वनजङ्गलको गुणस्तर ह्रास हुँदा वन पैदावारको कमी हुनेछ जसले वन पैदावार सङ्कलनको लागि धेरै समय खर्च गर्नुपर्ने हुन्छ। त्यस्तै पहिरो, खडेरी, मिचाहा प्रजातिको कारणले गर्दा कृषि पारिस्थितिकीय प्रणालीको पनि गुणस्तर र सेवामा प्रभाव पर्ने गर्दछ । यसैगरी, जलीय पारिस्थितिकीय प्रणालीको पनि गुणस्तर र सेवामा परिवर्तन हुनेछ। जसको कारण घरायसी कार्यमा संलग्न हुने व्यक्तिहरु बिशेषगरि महिलाहरुको कार्य बोझ बढ्नका साथै व्यक्तिहरुको पोषण तथा स्वास्थ्यमा समेत प्रत्यक्ष प्रभाव पर्ने देखिन्छ। उत्पादनमा कमी हुने हुनाले सन्तुलित आहार तथा पोषणको कमी हुने तथा कृषिमा आधारित जीविकोपार्जनको स्रोतहरूमा नकारात्मक असर पर्ने हुन्छ। खाद्य तथा पोषणको कमीले बालबालिका, सुत्केरी तथा गर्भवती महिला तथा अन्य सङ्कटासन्न वर्गमा पर्ने असरको मात्रा अझ बाढी हुनेछ।यसैगरी, जलीय पारिस्थितिकीय प्रणालीको पनि गुणस्तर र सेवामा हुने परिवर्तनले पानीको मुहान सुक्ने तथा मुहानमा पानीको मात्रा घटनाले पानी व्यवस्थापनको लागि धेरै समय छुट्याउनु पर्ने तथा सङ्कलनको लागि टाढा जानुपर्ने अवस्था सिर्जना हुन सक्नेछ। साथै, पानीको स्रोतमा बाढी/पहिरोको कारणले फोहोर हुने हुँदा संक्रामक रोग फैलने तथा व्यक्तिगत सरसफाईको लागि पानी अभाव हुँदा स्वास्थ्यमा समस्या सिर्जना हुनेछ।

परिच्छेद ५: विषयगत क्षेत्र तथा जीविकोपार्जनका स्रोतमा पारेको प्रभाव, अनुकूलन कार्यहरुको विश्लेषण

५.१ विषयगत क्षेत्रमा पारेको प्रभाव

परिमार्जित स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको खाका २०७६ ले दस वटा विषयगत क्षेत्र र यस विधिबाट भूमे गाउँपालिकामा विगत ३० वर्षमा जलवायुमा देखिएको परिवर्तनले विभिन्न क्षेत्रगत प्रभाव तथा हालको अवस्था र भविष्यको अनुमान प्रस्तुत गरिएको छ। पहिलेको अवस्थाबाट वर्तमान अवस्थामा भएको परिवर्तन र भविष्यमा पार्न सक्ने नकारात्मक असरको चित्रण गरिएको छ। जसले जलवायु परिवर्तनको असरबाट अनुकूलन हुन गर्नुपर्ने कामहरूको प्राथमिकीकरण र लेखाजोखा गर्न मद्दत गरेको छ।

तालिका २१: विषयगत क्षेत्रमा परेको प्रभाव तथा भविष्य अनुमान

३० वर्ष अगाडिको अवस्था	हालसम्म महसुस गरेको प्रभाव	भविष्यको अनुमान	संकटासन्न वर्गमा पर्न सक्ने प्रभाव
कृषि तथा खाद्य सुरक्षा			
• वालीहरु छिटो छरेर ढिलो पाक्ने हुन्थ्यो • समयमै पानी परेर उत्पादन राम्रो हुन्थ्यो • रैथाने वालीहरु पाइन्थ्यो • कृषि रोगहरुको प्रकोप थिएन	• वालीहरु पहिलाको तुलनामा छिटो पाक्ने • समयमै पानी नपरेर उत्पादन कम हुदै गएको • रैथाने वालीहरु लोप हुदै गएको • कृषि रोगहरुको प्रकोप बढेर उत्पादन कम हुदै गएका • मिचाहा झारको प्रकोप अत्याधिक बढेको	• व्यवसायिक कृषि सम्बन्धि तालिम • आधुनिक उपकरणको उपलब्धता तथा प्रयोग • एकिकृत झार तथा किराको व्यवस्थापन • कृषि उत्पादनको उचित बजारिकरण	• दूषित खाद्य पदार्थको उपभोगबाट उत्पन्न हुने रोगहरूको फैलावट बढ्नेछ। • सुनौला हजार दिनका आमाहरु सुरक्षीत पोषण नपाएर कमजोर हुन सक्नेछन्।

			• बच्चाहरु कुपोषित हुन सक्नेछन्। सन्तुलित आहारको कमी हुन् सक्नेछन्।
वन, जैविक विविधता तथा जलाधार संरक्षण			
• पर्याप्त वन पैदावार, जैविक विविधता थियो। दारकाठ राम्रो थियो, पर्याप्त मात्रामा बिरुवा, जडीबुटी पाइन्थ्यो। • वन व्यवस्थापन थिएन, वन हेरालुको व्यवस्था थिएन, कन्दमुल प्रसस्त मात्रामा पाइन्थ्यो, वन उपभोक्ता समिति थिएन, वन सम्बन्धी कार्यक्रम थिएन। • खुल्ला चोरीशिकारी हुने गरेको थियो। थुप्रै वन्यजन्तु देखिने गरेको थियो।	• वन, जैविक विविधता तथा जलाधार सम्बन्धी अध्ययन भएको छैन्। • वन डढेलो धेरै भएको कारण वन पैदावार कमी भएको छ। फर्निचर उद्योगको विकास भएको छ। • वन व्यवस्थापन तालिम तथा सोको लागि आवश्यक सामाग्रीहरु सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिलाई वितरण गरिएको छ। • माथिल्लो तथा तल्लो तटिय क्षेत्रहरुको अन्तर सम्बन्ध र सहकार्य सहितको जलाधार व्यवस्थापनको ज्ञानको कमी छ, • जंगली जनावरले सताएर दुख दिन थालेको, वनमा जडीबुटी कम पाइने, पानीको मुहान सुक्दै गएको,	• राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय बजारको विश्लेषण गरी गैरकाष्ठ पैदावारमा आधारित जडिबुटी प्रशोधन उद्योगको प्रवर्द्धन भएको हुनेछ। वन व्यवस्थापन हुनेछ। • उपभोक्ताहरुले माथिल्लो तथा तल्लो तटिय क्षेत्रहरुको अन्तर सम्बन्ध र सहकार्य सहितको जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धि प्राविधिक तालिम पाएका हुनेछन्। • व्यावसायिक जडीबुटी उत्पादन हुनेछन्, वन विज्ञान सम्बन्धी दक्ष जनशक्ति हुनेछन्, नयाँ	• रोजगारीका सिलसिलाका पुरुषहरु घरमा नहुँदा काठ, दाउरा, घास संकलन गर्न जाने महिलाहरु वन्यजन्तुसँगको द्वन्द्वको जोखिम रहेको हुन्छ। • अहिलेको जस्तै आगलागीको घटना बढ्दै गए वन पैदावार लिन टाढा जानु पर्ने हुन सक्छ।

• गैरकाष्ठ वन पैदावारमा आधारित जडिबुटी प्रशोधन उद्योगको विकास भएको थिएन्। काठ घरेलु फर्निचर बनाउन मात्र प्रयोग हुन्थ्यो।	• वन विनाश सम्बन्धी अझै पनि ज्ञानको कमी रहेको छ, कन्दमुल कम पाइन थालेको छ, पुराना केही बिरुवा तथा जनावर लोप भएको र नया झाडी बुट्यान देखिन थालेको छ।	जातका रूखविरुवा वृक्षारोपण हुनेछन्, • लोप भएका तथा हुन लागेका जनावर संरक्षण हुनेछन्। जङ्गल संरक्षण भएर पानीको मुहान संरक्षण भएको हुनेछन्	
जलस्रोत तथा ऊर्जा			
• टुकी/दियालो बाल्ने गरेको, खाना पकाउन सबै परिवारहरुले दाउरा गर्ने गरेको, • वैकल्पिक ऊर्जा सम्बन्धि ज्ञान नभएको, पानीको उपयोग पिउने, पशुचौपायालाई दिने, सिँचाईको साथै घट्ट संचालन प्रयोजनका लागि हुने गरेको थियो। • मुहान ठाउँठाउँमा फुट्ने गर्दथ्यो तथा जलको प्रशस्त मात्रामा उपलब्धता थियो। पानी	• धेरै स्थानमा राष्ट्रिय प्रशारण लाइन पुगेको छ तथा लघु जलविद्युत संचालनमा आएपछि बिजुली बत्ति आउने गरेको छ तर ठूलो क्षमताको विद्युतीय उपकरण संचालन गर्न समस्या रहेको छ। • खाना पकाउन अधिकाशं परिवार दाउरा र बजार क्षेत्रमा केही परिवारहरु एल.पि.जि ग्यास प्रयोग गर्दैछन्। • जलको बहुउपयोग हुने गरेको छ र माग पनि बढ्दो छ। • अव्यवस्थित सडक निर्माण तथा अत्याधिक खडेरी तथा पहिलेका गाईबस्तु आहाल खेल्ने	• भूमे गाउँपालिका पूर्ण रूपमा राष्ट्रिय प्रसारण लाइनबाट विद्युतीकरण हुनेछ। • वैकल्पिक ऊर्जा सम्बन्धि तालिम संचालन भई प्रयोगमा आएको हुनेछ। • एल.पि.जि ग्यास प्रयोग अधिक हुनेछ। पानीको बहुउपयोग हुने र साना उद्योग कलकारखानाका लागि माग पनि बढ्दो हुनेछ र प्रति व्यक्ति पानीको माग बढ्ने छ। • धुवाँरहित सुधारिएको चुलोको प्रयोग बढेको हुनेछ।	• खाना पकाउन अधिकाशं परिवारले दाउराको प्रयोग गर्ने हुँदा र स्वच्छ ऊर्जाको प्रयोग नहुँदा महिला, दुधे बालबालिका र वृद्धवृद्धाहरुमा श्वासप्रश्वासको जोखिम अधिक रहेको छ। • रोजगारीका सिलसिलाका पुरुषहरु घरमा नहुँदा दाउरा

बोकेर धाउनुपर्ने अवस्था थियो। • परम्परागत चुलोको प्रयोग थियो। • प्रसस्त मात्रामा गाईबस्तु आहाल खेल्ने पोखरीहरु रहेकोले पानीको पुनर्भरण हुने गरेको थियो	पोखरीहरुको प्रयोग कम हुनाले पानीका मुहान सुकेका छन्। • टोलटोलमा खानेपानी पाईप मार्फत् वितरण भएको छ भने सुधारिएको चुलो केही ठाउँमा प्रयोग हुन थालेको छ।	• लघुजलविद्युत आयोजना हरुको नहरमा बाढी तथा पहिरोको क्षति हुने सम्भावना रहन्छ। • पानीको मुहान संरक्षण भएको हुनेछ।	संकलनमा गर्न जाने महिलाहरु वन्यजन्तुसँगको द्वन्द्वको जोखिममा रहेको हुन्छ।
स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाई			
• रुढीवादी अन्धविश्वासमा आधारित उपचार पद्धति थियो। धामीझाँक्रीले स्थानीय जडिबुटी प्रयोग गर्दथे। आपत्कालीन स्वास्थ्य सेवा संचालनका लागि संचार, सवारी केही थिएन। • शौचालयको व्यस्था नहुदा खुल्ला शौच गर्ने अवस्था थियो। साबुन पानीले हात धुने चलन थिएन।	• प्राथमिक उपचार सम्बन्धी तालिम पाएका छन्। चर्पीको प्रयोग हुन्छ। स्वास्थ्य संस्था सञ्चालनमा छ। प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र तथा प्रसुती गृह संचालनमा छन्। • बिरामीलाई स्वास्थ्य चौकी पुऱ्याउन स्ट्रेचरको व्यवस्था छ। आवश्यक औषधिहरुको केही मात्रामा व्यवस्था छ। • घरायसी तहमा पानी शुद्धिकरण गर्ने विधिको जानकारी भएको छ। • विद्यालयमा किशोरी मैत्री शौचालय बन्ने क्रम सुरु भएको छ।	• मानव महामारी साथै पुश तथा बालीको महामारी प्रकोप क्षेत्रका लागि महामारी प्रकोप आँकलन, नक्शाङ्कन र प्रकोप क्षेत्र निर्धारण गर्ने र यसलाई सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध भएको हुनेछ। • लिङ्ग, उमेर र अपाङ्गताका आधारमा महामारी जोखिमयुक्त क्षेत्रहरूमा भू-सूचना प्रविधि समेत प्रयोग गरी सम्मुखता र संकटउन्मुखता आँकलन गर्ने र	• किशोरी मैत्री शौचालय नभएका विद्यालयमा महिनावारीको समयमा अप्ठेरो पर्ने गरेको छ। • त्यस्तै कतिपय किशोरी मैत्री शौचालय भएका विद्यालयका शौचालयमा पानीको आपुर्ति सहज छैन्।

• घर र पशुका गोठ खोर नजिकै हुन्थे। • असुरक्षीत महिनावारी र असुरक्षीत गर्भधान हुने अवस्था थियो। • स्वास्थ्य सम्बन्धी जनचेतनाको कमी थियो, बालबालिकाको मृत्युदर बढी थियो, स्वास्थ्य चौकीहरू थिएनन्। • वैद्य, जडिबुटी र झारफुकबाट उपचार गर्ने पद्धति रहेको थियो । • कुवाको पानी शुद्धिकरण नगरी पिउने तथा व्यक्तिगत सरसफाईमा कमि थियो।	• सुरक्षीत महिनावारी प्याडको प्रयोग बढ्दो छ। स्वास्थ्य चौकी तथा मेडिकल जाने पहुँच छ, • खोप लगाउने गरेकाले मृत्युदर कम भएको छ, स्वास्थ्यकर्मीको सल्लाह अनुसार उपचार गरिने, महिलाहरूमा आङ खस्ने समस्या कमी भएको छ। • खानेपानी शुद्धीकरण केहि मात्रामा गर्न थालेको छ।	सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध भएको हुनेछ। • सार्वजनिक शौचालय निर्माण भएको हुनेछ। • स्वास्थ्य संस्थामा पर्याप्त औषधि व्यवस्थापन भएको हुनेछ। • सबै वडामा बर्थिंग सेन्टर स्थापना र संचालन भएको हुनेछ। • स्वास्थ्य केन्द्रदेखि टाढा रहेको टोलमा गाउँघर क्लिनिक मार्फत सामान्य औषधि तथा परिवार नियोजनको साधनको उपलब्धता प्रकोपको समयमा पनि हुनेछ। • आधुनिक खानपानले नसर्ने रोग बढ्ने देखिन्छ।	• स्वास्थ्य संस्थाको पहुँचले महिला तथा बालबालिकाको स्वास्थ्य स्थिति सुधार हुने देखिन्छ।
स्थानीय ग्रामीण बस्ती			
• ग्रामिण बस्ती तथा भौतिक पूर्वाधारहरूको विकास ज्येष्ठ नागरीक र आदिवासीहरूको वर्षौं	• भौतिक पूर्वाधारहरूको योजना सहित निर्देशित जग्गा विकास कार्यक्रम, जग्गा एकीकरण कार्यक्रम, घडेरी	• भौतिक पूर्वाधारहरूको योजना सहित निर्देशित जग्गा विकास कार्यक्रम, जग्गा एकीकरण कार्यक्रम, घडेरी तथा सेवा	• महिला, बालबालिका, वृद्धवृद्धा, अपाङ्ग, संकटान्मुख

देखिको ज्ञान, सीप, अनुभव र • परम्परागत अभ्यासका आधारमा आवश्यकता अनुसार स्रोतको पहुँचका आधारमा हुने गर्दथे। • ढुङ्गा, स्लेट तथा खरको छानो थियो।	तथा सेवा सुविधा कार्यक्रम विकास गर्न सकिएको छैन्। • अव्यवस्थित सहरीकरणको सुरु भएको छ। वातावरण प्रदूषण सुरु भएको छ। • टिनको छानोको प्रयोग हुन थालेको छ।	सुविधा कार्यक्रम विकासमा पहल भएको हुनेछ। महिला, बालबालिका, वृद्धवृद्धा, अपाङ्गमैत्री पुर्वाधार विकासका विनियमको निर्माण भएको हुनेछ। • वायु, जल तथा जमिनको प्रदूषण बढ्दै जान सक्नेछ।	समुदायहरू, सम्पूर्ण सरोकारवालाको मुद्धा समेटिने गरी स्थानीय ग्रामिण तथा शहरी बस्ती निर्माण हुनुपर्दछ।
जलवायुजन्य प्रकोप न्यूनीकरण तथा विपद जोखिम न्यूनीकरण			
• सरकारी कार्यालयहरू, सामुदायिक भवनहरू, विद्यालयहरू, स्वास्थ्य चौकीहरू र आश्रय स्थलहरू बालबालिका, बृद्धबृद्धा तथा अपाङ्ग मैत्री थिएनन्। • खाद्य असुरक्षाको चुनौतिलाई सम्वोधन गर्न कृषि बीमा, कृषक लाभ कार्यक्रम र खाद्य तथा बिउ भण्डारहरू थिएनन्।	• विपद् जोखिम व्यवस्थापनका लागि समुदायमा आधारित संस्थाहरूका कार्यक्रम र नीति निर्माणमा महिला, बालबालिका, वृद्धवृद्धा, अपाङ्ग र संकटउन्मुख समुदायको पहुँच, प्रतिनिधित्व र प्रभावकारी सहभागिता सुनिश्चित गर्ने प्रयास भएको छ। • बाढी जोखिम न्यूनीकरणका लागि संरचनागत प्रविधि अवलम्बन गर्दै बस्ती क्षेत्रलाई लक्षित गरी तटबन्ध तथा तारजाली निर्माण भएको छ।	• सार्वजनिक, सरकारी र व्यावसायिक भवनमा निकासी मार्ग र भेला हुने स्थान छुट्याई रेखाङ्कन र सिमाङ्कन भएको हुनेछ। • स्थानीय विद्यालयहरुका विपद् जोखिम व्यवस्थापन योजना तयार भएको हुनेछ। कृषिमा बढदो विपद् (बाढी, पहिरो, खडेरी, रोगकिरा) जोखिम र खाद्य असुरक्षाको चुनौतिलाई सम्वोधन गर्न कृषि बीमा, कृषक लाभ कार्यक्रम र खाद्य तथा	• दलित, महिला, बालबालिका, वृद्धवृद्धा, अपाङ्ग, संकटउन्मुख समुदायहरू र सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूका लागि विपद् जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी प्रशिक्षण कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने।

• विपद्का समयमा ढुकुटी, अैंचोपैचो गर्ने चलन थियो। • स्थानीयहरूको वर्षौं देखिको ज्ञान, सीप, अनुभव र परम्परागत अभ्यासका आधारमा खोज उद्धार हुने गरेको थियो।	• गाउँपालिकाको जलवायु परिवर्तन अनुकूलन कार्ययोजना तयार हुने क्रममा छ। • सरकारी कार्यालयहरू, सामुदायिक भवनहरू, विद्यालयहरू, स्वास्थ्य चौकीहरू र आश्रयस्थलहरू बालबालिका, वृद्धबृद्धा तथा अपाङ्ग मैत्री छैनन्। • विद्यालयहरुका विपद् जोखिम व्यवस्थापन योजना तयार भएको छैनन्। आपत्कालिन उद्धार सामग्रीको व्यवस्था छैन। • महिला, सुत्केरी, बालबालिका, वृद्धवृद्धा, अपाङ्ग तथा बिरामीहरूका लागि आवश्यक पर्ने विशेष खाद्यान्न, औषधि, सरसफाईका सामान तथा सहायक उपकरणहरू पर्याप्त मात्रामा भण्डारण भएको छैनन्। • बहुप्रकोप जोखिम आँकलन तथा नक्शाङ्कन भएको छ तर बहुप्रकोप जोखिमको आँकलन तथा नक्शाङ्कनहरू गरी त्यस्ता जोखिम	बिउ भण्डारहरूको स्थापना भएको हुनेछ। • आपत्कालिन उद्धार सामाग्रीहरू तथा उपकरणहरू (लाइफ ज्याकेट, दमकल, एम्बुलेन्स, स्ट्रेचर आदि) सहित पेय तथा खाद्य सामाग्रीहरू, बीउबिजन, पशुपन्छीका दानाहरू पर्याप्त मात्रामा भण्डारण भएको हुनेछ • आपत्कालिन राहत कोष संचालन भएको हुनेछ। महिला, सुत्केरी, बालबालिका, वृद्धवृद्धा, अपाङ्ग तथा बिरामीहरूका लागि आवश्यक पर्ने विशेष खाद्यान्न, औषधि, सरसफाईका सामान तथा सहायक उपकरणहरू पर्याप्त मात्रामा भण्डारण भएको हुनेछ। • जलवायुजन्य प्रकोप न्यूनीकरण तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन सम्बन्धि तालिम तथा स्थानीय शैक्षिक कार्यक्रमको	• समाजका सीमान्तकृत समूह, महिला, अपाङ्ग, बाल-बालिका तथा वृद्ध-वृद्धाहरूजस्ता अति संकटउन्मुख समूहका लागि प्राथमिकताका आधारमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी विशेष कार्यक्रमहरूको विकास गरी संचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

	समेट्न गरी स्थानीय ऐन कानुन, नीति नियम तयार भएको छैन्।	पाठ्यक्रममा समावेश गर्न पहल भएको हुनेछ। • जलवायुजन्य प्रकोप न्यूनीकरण तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापनका लागि वैकल्पिक तथा सृजनशील आर्थिक साधनहरू जस्तै पूर्वानुमानमा आधारित लगानी, साना लगानी, लघु ऋण, बीमा प्रवर्द्धन भएको हुनेछ। • विपद् प्रभावित व्यक्ति तथा समुदायहरूलाई लघुवित्त, ससर्त नगद स्थानान्तरण आदिको व्यवस्था स्थापित भएको हुनेछ।	
उद्योग, यातायात तथा भौतिक पूर्वाधार			
• ज्येष्ठ नागरीक र आदिवासीहरूको वर्षौं देखिको ज्ञान, सीप, अनुभव र परम्परागत अभ्यासका आधारमा भौतिक पूर्वाधार बन्ने गरेको थियो।	• सरकारी कार्यालयहरू, सामुदायिक भवनहरू, विद्यालयहरू, अस्पतालहरू र आश्रयस्थलहरू बालबालिका, वृद्धवृद्धा तथा अपाङ्गमैत्री छैनन्। • पालिका भित्र रहेका सडक मार्गहरु लगाएत अन्य भौतिक पूर्वाधार	• पालिका भित्र रहेका सडक मार्गहरुको आपतकालिन रणनीतिक महत्व पहिचान गरी तिनको जोखिम र विपद् सहनशीलताको मुल्यांकन गरी प्रवलीकरण गरिएको हुनेछ।	• लैङ्गिक हिसा, बालमजदुरी जस्ता जोखिमहरु उद्योग, यातायातमा तथा भौतिक पूर्वाधार

• उद्योग, यातायात तथा भौतिक पूर्वाधार खासै विकास भएको थिएन, स्थानीयहरु हिंडेर यात्रा गर्ने गरेका थिए। • भौतिक पूर्वाधार निर्माण कार्य कम हुन्थे, श्रमिकहरू प्रयोग हुन्थे, मेसिनको प्रयोग थिएन। जुनसुकै ठाउँ जाँदा हिंडेर जानुपर्दा समयको बढी खर्च हुन्थ्यो, बाटोघाटो अप्ठ्यारो थियो जसको कारण ज्यान जाने सम्भावना थियो। • तेल पेल्ने कोल र कुटानिको लागि ओखल र पिसानीको लागि पानीघट्ट, ढिकी, जाँतो यातायातको लागि घोडा, कन्डी, डोकाको प्रयोग हुन्थ्यो।	निर्माणमा वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७ ले निर्दिष्ट गरेका वातावरणीय अध्ययनहरु नभएको पाईन्छ। • निर्माण कार्यमा मेसिनको प्रयोग बढेको छ, यातायातको सुविधा रहेको छ जसको कारण समयको बचत भएको छ, संचार सुविधा रहेको छ जसको कारण ज्यान बचाउन सहज भएको छ। • रेडिमड कपडाको प्रयोग गरिन्छ। • सडक तथा गोरेटो बाटोमा बाढी र पहिरो प्रकोपको जोखिम अत्याधिक रहेको छ।	• वैकल्पिक मार्गको स्पष्ट पहिचान, प्राथमिकीकरण र निर्माण भएको हुनेछ। पूर्वाधार योजना डिजाइन र निर्माणका लागि विद्यमान मापदण्डहरू र मानकहरू, योजना मापदण्डको पालना भएको हुनेछ। • स्थानीय स्रोतमा आधारित घरेलु उद्योग संचालन भएको हुनेछ। बाटोघाटोको स्तर वृद्धि भएको हुनेछ। • सडकमा बायो-इन्जिनियरिंग प्रविधि प्रयोग गरी बाढी र पहिरो प्रकोपको जोखिम न्यूनीकरण भएको हुनेछ।	विकासका क्रममा देखिन सक्छ।
पर्यटन एवं प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक सम्पदा			

• स्थानीय पर्यटनको पनि खासै प्रबर्धन भएको थिएन।	• सामाजिक संजालको प्रयोगकर्ताहरुको वृद्धिले स्थानीय मेला/महोत्सव बढेको छ। • पर्यटनमा थप टेवा पुगेको छ	• पर्यटन एंव प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक सम्पदाको प्रवर्द्धन हुनेछ। • पर्यापर्यटन वृद्धि भएको हुनेछ भने स्थानीय होमस्टे व्यवस्थित रुपमा संचालन भएको हुनेछ।	• स्थानीय मेलापर्वमा महिला तथा किशोरीमाथिको सम्भावित यौनजन्य अपराध कर्मको जोखिम रहने हुन्छ।
लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशिता, जीविकोपार्जन र सुशासन			
• लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशिता विभेद थियो। • कृषि तथा पशुपालनमा आधारित जीविकोपार्जन थियो।	• कृषि बाहेकका जीविकोपार्जनका स्रोतहरुको पहिचान भएको छ। • अझै पनि महिला र पुरुषमा कामको विभेद रहेको तथा सामाजिक समावेशिता न्यून रहेको छ। • पालिकामा हुने विकास निर्माणको काममा सुशासनको केही अवधारणा पालना भएता पनि पूर्ण रूपमा पालना भएको छैन। • पुरुषहरू बाहिर काममा जाने भएकोले महिलाको घरेलु तथा कृषि सम्बन्धी कार्य बोझ बढेको छ। • अझै पनि दलित समुदायले सार्वजनिक स्रोतहरू (पानी, मन्दिर	• लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशिताको पुर्ण सुनिश्चितता हुनेछ। • गर्भवती, सुत्केरी आमा, नवजात शिशु, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, एकल महिला, बिरामी, ज्येष्ठ नागरिकको आवश्यकीय हेरचाहको भएको हुनेछ। • प्रभावितको समतामूलक पहुँच स्थापना र सामुदायिक पुनर्निर्माण, स्रोत संरक्षण एवं सेवा सञ्चालनमा बृद्धि भएको हुनेछ।	• महिला तथा किशोरीमाथिको सम्भावित यौनजन्य आक्रमणजस्ता अपराध कर्मको जोखिम रहने हुन्छ। • व्यापार, उद्योगमा आधारित जीविकोपार्जनका स्रोतहरुमा महिला, दलितको पहुँच कम हुन सक्नेछ।

	लगायत) मा पहुँच अन्तिममा हुने गरेको तथा सामाजिक भेदभाव विद्यमान रहेको छ।	• व्यापार, उद्योगमा आधारित जीविकोपार्जनका स्रोतहरुको पहिचान भएको हुनेछ।	
जनचेतना अभिवृद्धि, क्षमता विकास तथा अनुगमन			
• जलवायुजन्य प्रकोप न्यूनीकरण तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापनका सवालमा जनचेतना अभिवृद्धि तथा क्षमता विकास जस्ता कार्यक्रमहरु हुँदैन, समुदायमा आधारित, तालिम प्राप्त, पूर्व अभ्यासशील स्वयंसेवकहरू थिएनन्।	• निर्वाचित जनप्रतिनिधि, विषयगत निकायका सम्पर्क व्यक्ति, विपद जोखिम व्यवस्थापन क्षेत्रमा कार्यरत संघ संस्थाहरूलाई जलवायुजन्य प्रकोप न्यूनीकरण तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन ऐन, नियम, नीति, रणनीतिक कार्ययोजना बारे अभिमुखिकरण भएको छ। • जलवायुजन्य प्रकोप न्यूनीकरण तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन सम्बन्धमा सचेतना जगाउने कार्यक्रमहरूको विकास तथा संचालन गर्नका लागि समुदायमा आधारित संघ संस्था, गैरसरकारी सङ्गठन तथा अन्य सरोकारवालाहरूसँग सहकार्य भएको छ।	• संकटउन्मुख लक्षित समुदायहरू (महिला, बालबालिका, वृद्धवृद्धा, अपाङ्ग, दलित, विपन्न) को लागि पूर्वसूचना प्रणालीबारे जानकारीमूलक सामाग्रीहरूको तयारी हुनेछ। • विद्यालयका पाठयक्रममा जलवायु परिवर्तन र विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन सम्बन्धी पाठयक्रम निर्माण गरी अध्ययन, अध्यापनलाई संस्थागत भएको हुनेछ। • जलवायुजन्य प्रकोप न्यूनीकरण तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन सम्बन्धी प्रशिक्षण कार्यक्रमहरू भएको हुनेछ।	• दलित तथा जनजाति, महिलाहरुले यस्ता जनचेतना अभिवृद्धि तथा क्षमता विकास कार्यक्रममा प्रतिनिधित्व गर्ने अवसर कम पाउन सक्ने संभावना हुन्छ।

	• जलवायुजन्य प्रकोप न्यूनीकरण तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन सम्बन्धी चेतना तथा प्रशिक्षणका लागि विस्तृत पालिका स्तरको कार्यक्रमको विकास गरी संचालन भएको छ। • वन तथा वन्यजन्तु संरक्षण सम्बन्धि कानुनहरुको सचेतिकरण तथा क्षमता अभिवृद्धिका विशेष कार्यक्रमहरू संचालन भएको छैन।	• विद्यार्थी, अविभावक, शिक्षक, वन तथा वन्यजन्तु संरक्षण सम्बन्धि कानुनहरुको सचेतिकरण तथा क्षमता अभिवृद्धिका विशेष कार्यक्रमहरू संचालन भएको हुनेछ। • समुदायमा आधारित, तालिम प्राप्त, पूर्व अभ्यासशील स्वयंसेवकहरूको प्रथम उद्धारक संयन्त्रको विकास र क्षमता अभिवृद्धि भएको हुनेछ।	

स्रोतः वडा लापा तयारी गोष्ठी, २०८१

५.२ जीविकोपार्जनका स्रोतहरू माथिको प्रभाव विश्लेषण

प्राकृतिक, भौतिक, सामाजिक, मानवीय र आर्थिक सम्पत्तिको हिसाबले यस पालिकाको क्षमता कमी हुनुका साथै यी क्षेत्रको विस्तार र संरक्षणमा काम गर्ने सङ्घसंस्थाहरू न्यून रहेको पाइयो। भूमे गाउँपालिकामा जीविकोपार्जनको प्राकृतिक स्रोतहरूमा वन तथा वन्यजन्तुमा सबैभन्दा धेरै प्रभाव पर्ने देखिन्छ भने दोस्रो स्थानमा पानीको स्रोत तथा जडीबुटीमा प्रभाव परेको छ। त्यस्तै भौतिक स्रोतहरूमा पर्ने प्रभावमा खानेपानी पहिलो स्थानमा छ भने, विद्युत, घरगोठ, सञ्चार दोस्रो स्थानमा देखिएको छ। जीविकोपार्जनको आर्थिक स्रोतमा भने कृषि तथा पशुपालनमा सबैभन्दा धेरै प्रभाव पर्दछ। सामाजिक स्रोतहरूमा भने विद्यालय तथा स्वास्थ्य चौकी, सामुदायिक भवन तथा वन तथा कृषि समूहहरूलाई प्रकोपको प्रभाव धेरै पर्ने देखिन्छ।

तालिका २२: जीविकोपार्जनका स्रोतहरुका प्रभाव विश्लेषण

जीविकोपार्जनका स्रोतहरू	हालको अवस्था र गुणस्तर	भविष्यको अवस्था र गुणस्तरको अनुमान	स्तर (१–३)

प्राकृतिक	तिते, सोमायो, बाटो च्याउ, हाते च्याउ, वन आलु, पाँचऔले, चुल्ठो, चिराईतो, बोजो, घाडाटापरे, सुनाखरी, सतह टिके, दालचिनी, टिमुर, चुत्रो जस्ता जडिबुटी पाइने गरेको छ। स्याल, फ्याउरो, रतुवा, भालु, घोरल, बाँदर, गोहोरो जस्ता पाइने वासस्थान भएको जंगल तुलनात्मक रुपमा पातलिँदै गएको, पानीका प्राकुतिक मूलहरु सुक्दै गएको, पानी पर्ने प्रवृत्तिमा फरकपन हुनाले खोलामा कहिले पानीको बहाव एक्कासी बढ्ने र कहिले पानीको मात्रा कम हुने गरेको, खडेरीको कारण जमिनमा सुख्खापन बढ्दै गएको र प्राकृतिक सुख्खा पहिरोका घटना बढेको छ। वनजङ्गलमा घाँसपातको समस्या देखिएको छ। वन डढेलोको प्रवृत्ति बढेर वन पैदावारको कमी भएको छ। धेरै मात्रामा सामुदायिक वन रहेता पनि त्यति धेरै सक्रिय रहेको पाईएन,	सामुदायिक वनले कडीकडाउ नगर्ने हो भने वनजंगलको क्षेत्रसँगै वन्यजन्तु, वन पैदावर र जडीबुटीका प्रकार र संख्यामा कमी आउन सक्ने, प्राकृतिक प्रकोपबाट वन क्षेत्र प्रभावित हुने तथा क्षेत्रफल घट्ने (पहिरो, बाढी, डढेलो, खडेरी), मिचाहा झारहरु अत्याधिक मात्रामा देखा पर्न सक्ने, पानीका मूलहरु अझै सुक्न गइ पानीका हाहाकार हुन सक्ने, पर्ती बाँझो जग्गा तथा खाली ठाउँमा वृक्षारोपण गरी यसको गुणस्तर सुधार्न सकिने, जडिबुटी संकलन केन्द्रको स्थापना गरी रोजगारीको सृजना गर्न सकिने, व्यवस्थित तटबन्ध व्यवस्था भएमा जमिनको गुणस्तर बढ्दै जानेछ, जंगल र जलाधारको संरक्षण गरेमा खानेपानी, सिँचाईको सुविधा हुन सक्छ।	३
भौतिक	सबै वडामा कच्ची सडकको पहुँच पुगेको र र बिस्तारै स्तरउन्नती गर्ने योजना, मध्य पहाडी सडक अन्तर्गत १९ कि.मि. जति सडक कालो पत्रे भएको, वातावरणीय पक्षलाई ध्यान नदिइ बनाइएका थुप्रै सडक खण्डले पहिरो निम्त्याएको, सिँचाई कुलोहरू संचालनमा आएका तर कुलोको अवस्था नाजुक रहेको छ भने मुहानहरुमा लगातार बाढी र पहिरोले क्षति गर्दै आएको छ। जम्मा ७ ओटा लघुजलविद्युत आयोजनाले विद्युत प्रदान गरेको तर	सडक स्तरोन्नति तथा कालोपत्रे हुनेछ। सडक छेउमा रूखविरुवा हुनेछ, भल निकासको व्यवस्था हुनेछ, कुलो कुलेसा र नहर बन्दै छन् भविष्यमा राम्रो र गुणस्तर हुनेछन्, स्वच्छ खानेपानीको बिस्तार हुनेछ, सरकारी भवनले गुणस्तरीय सेवा प्रदान गर्ने, अस्पताल संचालन हुनेछ भने स्वास्थ्य संस्थाले पनि गुणस्तरीय हुने र ठुलो रोगको उपचार हुने, भविष्यमा विद्यालयको गुणस्तर बढ्दै जाने उच्च तहका क्याम्पसमा विविध विद्याहरु संचालन भई गुणस्तरीय शिक्षाको अवसर प्राप्त	३

	थोरै क्षमताको विद्युत भएकाले सामान्य खपत हुने उपकरण मात्र संचालन हुने र सहायक ऊर्जाको स्रोतको रुपमा व्यक्तिगत सोलार प्यानल प्रयोग केहि मात्रामा रहेको छ भने धेरै स्थानमा राष्ट्रिय प्रशारण लाइन जडान भएको छ। लुकुम, त्रिबेणी खोला, खबाङ्ग बगर, दोमाई, धौलापहिरा, लिमाबाङ्ग, सिमरबोट, गैरीगाउँ, लुंगभुल, च्याङ्गचुङ्गमा गरि जम्मा १६ ओटा पक्कि पुल रहेको, ३९ ओटा झुलुंगे पुल (त्रिबेणी, सैपातुङ्ग, रिमाल, जितखोला, रतुवामारे, क्याङ्गसी खोला, तनुबाङ्ग खोला, दोमाई-२, काँडा बगर, ढाक्रेबाङ्ग, धौलापहिरा, सिस्नेरी, मनपू, आवईखोरे, खुमाखोला, धर्मशाला, मुङ्गपो, खुत्रीबाङ्ग, कुडरखोला, भलाबोट) रहेको तथा सडकमा नाला/ढल निकास व्यवस्थित नभएको कारणले पहिरो तथा भुक्षयको जोखिम रहेको र बढ्दै गएको अवस्था छ। खानेपानी सबै ठाँउमा नपुगेको तथा खानेपानीको मुहान कम हुने र सुक्ने प्रवृत्ति वृद्धि भएको छ भने मुहान बगाउने र पुर्ने गरेको छ। हरेक वडामा वडा कार्यालय भवन, स्वास्थ्य चौकी भवन, विद्यालय ।	हुनेछ। पक्की पुलहरु निर्माण हुनेछ। विस्तारै शहरीकरणको कारणले यातायात, उद्योग, रोजगारीका अवसर खुल्नेछन्। संचार, सुचना प्रविधिको विकास हुनेछ। ठोस फोहोरमैला सँगसँगै प्रदूषण पनि वृद्धि हुनेछ।	
सामाजिक	वडा कार्यालय, स्वास्थ्य चौकी, प्रहरी चौकी रहेको तर अपेक्षित सेवाहरु प्रदान गर्न नसकेको, हरेक वडामा आमा, कृषक, बचत समूह, बाल क्लब, युवा संजाल, महिला संजाल रहेको छ।	सरकारी र सामाजिक सेवा केन्द्रको गुणस्तर र प्रभावकारीता बढ्न सक्नेछ। दक्ष प्राविधिक तथा सामाग्री थपिएको हुनेछ। सांस्कृतिक पर्व, मेला, भेषभुषा, नाचको संरक्षण गरी सांस्कुतिक पर्यटनको विकास हुन सक्ने देखिन्छ।	३

मानवीय	सिकर्मी, डकर्मी, सिलाइ कटाइ, जाली बुनाइ, स्वास्थ्यकर्मी, कृषि तथा पशु प्राविधिक, इन्जिनियर तथा ओभरसियर, मिस्त्री, सवारी चालक लगाएत दक्ष जनशक्ति केही मात्रामा रहेको छ। खोज तथा उद्धार तालिम प्राप्त जनशक्ति न्यून, जलवायु परिवर्तनमा सचेतना एवं ज्ञानको अवस्था केही शिक्षित वर्ग सम्म मात्र रहेको छ।	जनसंख्या सँगसँगै साक्षरता पनि बढ्नेछ र दक्ष जनशक्तिहरू तयार हुनेछन्। महिला सशक्तिकरण अभियान तथा सिपमूलक तालिम संचालन भै क्षमता विकास कार्यक्रम भएको हुनेछ। सेवामुलक र व्यवसायिक कृषिमा लाग्ने संख्या वृद्धि भई बाहिर जाने युवाको संख्यामा कमी आउनेछ। दक्ष जनशक्ति स्थानीय स्तरमै उपलब्ध हुनेछन्।	२
आर्थिक	काष्ठ फर्निचर उद्योग, चाउमिन उद्योग, पिसानी मिलहरु सञ्चालनमा रहेको, प्राइम बैक, लघु वित्त संस्थाहरू, रेमिट्यान्स, तथा सहकारी संस्था रहेकाले बचत गर्न तथा ऋण लिन सजिलो छ। केहि मात्रामा व्यावसायिक बाख्रा, कुखुरा, तरकारी तथा फलफुल खेति रहेको छ। नदीजन्य निर्माण सामग्री पालिकामा प्रसस्त रहेको छ ।	जडीबुटी प्रशोधन केन्द्र, साबुन, कुटानी पिसानी, फलफुल प्रसोधन उद्योग संचालन हुनेछ। स्थानीयहरूको सीप क्षमता अभिवृद्धि भएर स्वरोजगारीको सिर्जना हुनेछ। बचत समूहहरूको बचतमा वृद्धि भएको हुनेछ। नदीजन्य निर्माण सामग्रीको प्रयोग भै स्थानीय विकासको काम तिब्र भएको हुनेछ। व्यावसायिक पशुपालन तथा कृषि गर्नेको संख्या वृद्धि भएको हुनेछ।	१

५.३ कार्यबोझ विश्लेषण

उमेरका आधारमा लैगिंक रुपमा समुदायमा छोरा तथा छोरी र महिला तथा पुरुषका बीच कार्य विवरण कसरी विभाजन गरिएको छ भनेर विश्लेषण गर्न यो विधि प्रयोग गरिएको हो । २४ घण्टा भित्र गरिने घरायसी तथा वाह्य कार्य व्यस्ततालाइ विश्लेषण गरी आर्थिक रुपमा सवल वर्ग पहिचान हुने र सिमान्तकृत तथा कमजोर वर्ग तर्फ लक्षित गरि योजना निर्माण गर्न सकिने भएको ले यो विश्लेषण गरिएको हो ।

तालिका २३: कार्यबोझ विश्लेषण

कार्यबोझ विश्लेषण		
समय	**महिलाले गर्ने कामहरुको सुची**	**पुरुषले गर्ने कामहरुको सुची**
५:००	• उठेर हातमुख धुने • घर बढार्ने • पानी भर्ने • चियानास्ता पकाउने	• सुत्ने
६:००	• चियानास्ता खाने • बाख्रा बाहिर निकाल्ने	• उठेर हातमुख धुने • चिया नास्ता खाने
७:००	• खाना पकाउने	• पसलमा बस्ने
९:००	• खाना खाने र भाडा माझ्ने	• पसलमा बस्ने
१०:००	• खाना पकाउने र खाने • भाडा माझ्ने	• खाना खाने
११:००-१२:००	• घर सफा गर्ने	• पसलमा बस्ने
१३:००	• खाजा खाने	• पसलमा बस्ने
१४:००	• पसलमा बस्ने	• खाजा खाने
१५:००	• पसलमा बस्ने	• बाहिरतिर घुम्न जाने
१६:००	• पसलमा बस्ने	• बाहिरतिर घुम्न जाने

१७:००-१८:००	• बच्चालाई स्कूल बाट ल्याई दाउरा लिन जाने	• पसलमा बस्ने
१९:००	• खाना पकाउने	• पसलमा बस्ने
२०:००	• खाना खाने	• खाना खाने र सुत्ने
२१:००	• भाडा माझ्ने, घर सफा गर्ने र सुत्ने	

५.४ यौन तथा प्रजनन् स्वास्थ्य अधिकारको विश्लेषण

तालिका २४: यौन तथा प्रजनन् स्वास्थ्य अधिकारको विश्लेषण

संकटासन्न समूह	असर	असरलाई सम्बोधन गर्ने अनुकूलन उपाय	यौन तथा प्रजनन् स्वास्थ्यमा पर्ने असर	यौन तथा प्रजनन् स्वास्थ्यमा आवश्यक पर्ने अनुकूलन उपाय
दलित	सामाजिक रुपमा भइरहेको भेदभाव धेरै घटेको तर अझै केही मात्रा मा व्यक्तिगत रुपमा भेदभाव छ, सामाजिक रुपमा समान ब्यबहार भएको छ,तर सार्बजनिक सेवा प्रवाह हुने ठाउमा अझै प्राथमिक्ता दिनुपर्ने छ, जलवायु परिवर्तनको असरले विभिन्न समस्या जस्तै मिचाहा झारको प्रकोप, खडेरीको समस्याले बनजङगल विनाश लगायतको समस्याले गाउघरका व्यक्ति विशेष गरेर महिलाहरु मिचाहा झार निकाल्न र काठ दाउरा लिन	जलवायु जन्य प्रकोपका घटनाहरु लाइ कम गर्न बृक्षरोपण, बाढी तथा पहिरो क्षेत्रमा तटबन्ध साथै काठ दाउराको आभावको समस्या सम्बोधन गर्न स्थानिय, प्रदेश र संघ सरकार बाट बिद्युतिय तथा सुधारिएको चुलो वितरण गर्ने र सो कार्यक्रममा दलित समुदायलाइ विशेष प्रथमिक्तामा राख्न पर्ने आवश्यक्ता देखिन्छ । साथै मिचाहा झार लगायतका समस्या समाधान गर्न एकिकृत झार नियन्त्रण कार्यक्रम ल्याउन आवश्यक छ । विपद पुर्व तयारी अन्तर्गत विपद पूर्व सुचना प्रवाह गर्न ँभ्ध्च्क् को	पहिलाको तुलनामा अहिले महिलाहरु आफ्नो समस्या कम लुकायने गरेको र आएको स्वास्थ्य विशेष गरि यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य समस्याको लागि स्वास्थ्य संस्था जाने क्रम बढेको तर अझै पनि केहि महिलाहरु यौन तथा प्रजन्न स्थास्थ्यको सेवा तथा सुविधा लिने मा लाजमन्ने, जसको कारणले आफनौ समस्या खुलस्त रुपमा भन्न नसकिनु, समास्या लुकाउनु र समास्या जटिल बन्दै जानु, परिवार योजनाको साधनहरु अपनाउन मा लाज मन्नु, सेवा नलिनु, सेवा लिने भए लुकीछिपी लिने गरेका छन ।	यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्यका सेवाहरुको स्थानिय स्तरमा पहुचता निर्धारण गर्ने साथै स्थानिय समुदाय विशेष गरि दलित, लगायतका पिछडिएका क्षेत्रलाइ यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्यका सेवाहरुको विषयमा जानकारी गराउन आवश्यक । विपदको समयमा पनि स्वास्थ्य विशेष गरि यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्यको सेवाहरुको उपलब्धता तथा पहुचलाई सुनिश्चित गर्न आवश्यक तालिम,

	टाढा जाना पर्ने समस्याले गर्दा महिलाहरुमा कार्यको बोझ र अन्य मानसिक समस्याहरु पनि बढ्दै गइरहेको छ । यस संग संगै जलवायु परिवर्तनको असरले गर्दा हावाहुरीको समस्या पनि बढेको र विभिन्न पानीको स्रोतहरु पनि सुक्दै गइरहेकोले गर्दा शारिरिक परिश्रम बढाएको र अन्य विभिन्न समस्या निम्त्याउने खतरा बढेको छ ।	स्थापना साथै सो विषयमा स्थानिय समुदायलाई जानकारी गराउने ।	जलवायु परिवर्तनले गर्दा समग्र स्वास्थ्य र अन्य क्षेत्रमा असर गरे जस्तै महिलाहरुको यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य र आधकारमा पनि असर पारेको छ। जलवायु परिवर्तनले निम्त्याउने विभिन्न प्रकोपले यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य सेवा जस्तै गर्भवति जांच, सुत्केरी पशचातको जाच र परिवार नियोजनको सेवा समयमै लिन बाट कहिलेकाहि बञ्चित गराइरहेको छ । यस संगै काठ दाउराको लागि ठाढा जादा गर्भवति तथा सुत्केरि महिलाहरुलाइ विभिन्न यौन प्रजनन स्वास्थ्य समस्या जस्तै गर्भ तुहिने, गर्भमा रहेको भुर्णमा समस्या आएर सुत्केरि अवस्थामा बढि जोखिम आउने जस्ता जोखिम बढाएको छ र महिलाहरुमा आङ खस्ने जस्ता समस्या निम्त्याउने उच्च जोखिम रहेको छ ।	जनशक्ति लगाउतको पूर्व तयारी आवश्यक

			यस संगै जलवायु परिवर्तनले निम्त्याएको विभिन्न समस्या ले महिला तथा यौन हिंसाको समेत जोखिम बढाएको छ ।	
एकल महिला	मान्छेको हेर्ने नजरिया अझै पनि फरक रहेको र घृणको भावले हेर्ने गरिएको तथा एकल महिलाहरुला अहिले पनि सार्वजनिक कायहरुमा कम प्राथमिक्ता दिइएको पाइएको छ । जलवायु जन्य प्रकोपले एकल महिलाहरुलाइ विभिन्न कार्य बोझ बढाएको र संगै मानसिक र पोषणको समस्या निम्त्याउने गरेको छ ।	सार्वजनिक कार्यहरु साथै विपदको वेला दिइने राहत तथा उद्धारका क्रममा एकल महिलाहरुलाइ प्राथमिक्ता दिइनुपर्ने ।	जलवायु परिवर्तनले निम्त्याउने विभिन्न समस्याले गर्दा यौन तथा प्रजन्न बिषयमा गोपनियताको डर ले खुलेर छलफल गर्न नसकिनु, परिवार नियोजनको साधन अपनाउन लाज मान्नु असुरक्षित गर्भपतनको समस्या हुन सक्ने र संगै एकल महिलाहरुमा विपदको समयमा यौन हिंसाको जोखिम बढेको छ ।	सामान्य तथा विपदको समयमा यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्यको सेवाहरु पूर्ण गोपनियताका साथ प्रवाह गर्ने प्रबन्ध गर्नुपर्छ ।
बलबालिका तथा किशोर किशोरी	जलवायु परिवर्तनले गर्दा बालबालिका तथा किशोर किशोरी हरुलाई धेरै असर पारेको छ, जसमा विभिन्न जलवायुजन्य प्रकोपले गर्दा बिद्यालय आउन नसक्ने (केहि	विद्यालयहरुलाइ विपदको जोखिम क्षेत्रबाट ताढा बनाउने साथै बलबालिका तथा किशोरकिशोरीहरुलाइ विपदको समयमा राहत तथा उद्धारमा विशेष प्राथमिक्तामा राख्न पर्ने ।	जलवायु परिवर्तनले बलबालिका तथा किशोर किशोरीहरुको यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्यमा समेत सामान्य देखि जटिल असर पार्ने गरेको पाइएको छ ।	स्वास्थ्य संस्था हरुलाई किशोरकिशोरी मैत्री स्वास्थ्य संस्थाको रुपमा स्थापना गर्ने साथै सामान्य तथा विपदको समयमा यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्यको

	विद्यार्थीहरु विद्यालय समेत छोड्ने), बालश्रमको समस्या बढ्ने, आगलागि, बाढी, पहिरो लगायतका घट्ना हुदा समयमै निर्णय लिन नसक्ने र भाग्न नसक्ने हुदा बालबालिका तथा किशोरकिशोरीहरु घाइते र मृत्युको जोखिम बढिरहेको र यस संगै विभिन्न विपदको घट्नाले बालबालिकाहरु विस्थापित हुने समेत जोखिम बढ्ने। यौन तथा प्रजन्न् स्वास्थ्य सम्बन्धी ज्ञानको कमी, पर्याप्तमात्रा मा जानकारी नभएको तथा आफ्नौ आधिकारको बारेमा पनि प्रष्टता नभएको, तथा महिनावारी को बारेमा प्रष्ट जानकारी तथा त्यसको बारेमा कसरी ब्यबस्थापन गर्ने, त्यसको बिधि		जलवायु परिवर्तनले किशोरिहरुको महिनावारी सुरुवात हुने समय कम गरेको र महिनावारीमा गडबडी ल्याइ रहेको छ र यस संगै महिनावारीको समयमा पहिला आमा हजुरआमाहरुको भन्दा अहिले दुखाइको समस्या समेत बढ्दै गइरहेको छ । जलवायु परिवर्तनले वालविवाहको समेत समस्या बढाउने र जसले सानै उमेरमा गर्भवति भइ विभिन्न जटिलता संगै मातृ मृत्युको समेत जोखिम बढेको छ । यस संगै विपदको समयमा यौन हिंसा, जबरजस्ती करणीको घट्ना बढी हुने समस्या रहेको छ । विपदको समयमा गोपनियता कम हुने डरले र परिवार नियोजनका साधन प्रयोग नगरि असुरक्षित यौन सम्पर्क हुने र त्यसले असुरक्षित गर्भपतनको समस्या निम्त्याउने समेत जोखिम	सेवाहरु पूर्ण गोपनियताका साथ प्रवाह गर्ने प्रबन्ध गर्नुपर्छ साथ किशोरकिशोरीहरुलाई बृहत्तर यौनिक्ता शिक्षको बारेमा जानकारी गराउन पर्ने ।

	तथा प्रक्रयाको बारेमा जानकारीको कमी तथा कुरा गर्न लाज मान्नु		बढि हुने । महिनावारी स्वच्छतामा समेत असर पर्छ ।	
पहिरो नजिकको वस्ती	जलवायु परिवर्तनले गर्दा पहिरोको घट्नामा बृद्धि भएर बाटो तथा बारी र केहि घरहरु बगाएको । यस टोलका २१ वटा घरलाइ पहिरोले जोखिममा पारेको छ । पहिरोले बर्षेनि बारी, घर तथा अन्य पूर्वाधारहरु बगाएर जनधनको क्षेति गराइरहेको छ ।	पहिरोको घट्ना न्यूनिकरण तथा पहिरो बाट हुने जोखिम लाइ कम गर्न बृक्षरोपण, उचित ढलनिकाश तथा पहिरो जोखिम क्षेत्रमा तटबन्त्र, ग्यावलिन जाली लगाउने र आगलागि नियन्त्रणको लागि पहल र कार्यक्रम गर्ने । यो संग संगै जथाभावि बाटो तथा अन्य पूर्वाधार निर्माण गर्दा पहिरोको जोखिम बढेको हुदा बिकास निर्माणको कार्य गर्दा बैज्ञानिक अध्ययन पश्चात मात्र गर्ने । पहिरोको जोखिममा रहेको घर तथा गोठहरुलाइ सुरक्षित स्थानमा स्थानानतरण गर्नुपर्ने । विपद पुर्व तयारी अन्तर्गत पहिरो जोखिम वस्तीमा विपद पूर्व सुचना प्रवाह गर्न भ्ध्ब्चक् को स्थापना	पहिरो जोखिम क्षत्रका महिलाहरुलाई गर्भवतिको समयमा जाचमा समस्या हुने गरेको साथै सुत्केकिो लागि स्वास्थ्य संस्था पुर्याउन अप्ठ्यारो हुने गरेको जसले समयमै स्वास्थ्य संस्था पुर्याउन नसक्ने जस्ता चुनौतिहरु रहेका छन् । यो संगै परिवार नियोजनका साधनको पहुचमा समस्या उत्पन्न गराउने र अनिच्छित गर्भ रहन गएर बिा िन्न समस्या तथा जटिलता भोग्न परेको ।	यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्यका सेवाहरुको स्थानिय स्तरमा पहुचता निर्धारण गर्ने साथै स्थानिय समुदाय यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्यका सेवाहरुको विषयमा जानकारी गराउन आवश्यक । विपदको समयमा पनि स्वास्थ्य विशेष गरि यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्यको सेवाहरुको उपलब्धता तथा पहुचलाई सुनिश्चित गर्न आवश्यक तालिम, जनशक्ति लगाउतको पूर्व तयारी आवश्यक

		साथै सो विषयमा स्थानिय समुदायलाई जानकारी गराउने ।		
बृद्धबृद्धा	आंखा कमजोर भएको, टाडा नदेखिने, शरिर कमजोर हुदां धेरै हिडडुल गर्न नसकिने,औषधिको भरमा बाँच्ने, पहिरो तथा जोखिम मा पर्ने बढी सम्भवना हुने, पोषण युक्त खानेकुरा प्रचुरमात्रा मा आवश्यक हुन्छ ।	विपद पुर्व तयारी अन्तर्गत विपद पूर्व सुचना प्रवाह गर्न भ्ध्ब्च्क् को स्थापना साथै सो विषयमा स्थानिय बृद्धबृद्धा हरुलाइ जानकारी गराउने साथै उद्यारको क्रममा बृद्धबृद्धाहरुलाइ विशेष प्राथमिक्तामा राख्ने ।	शारिरलाई आवश्यक मात्रामा चाहिने पोषण युक्त खानेकुरा को कमी हुनु, स्वास्थ्य उपचारमा बढी रकम खर्च हुनु, तथा ध्यान नदिनु जसले गर्दा स्वास्थ्य सामास्या हुनु, । यस संगै बृद्ध महिलाहरुमा आङ खस्ने समस्याको जोखिम बढेको छ ।	आङ खस्ने तथा पाठेघरको मुखको क्यान्सरको स्क्रीनिङको व्यवस्था हुनुपर्ने ।
खोला नजिकको वस्ती	जलवायु परिवर्तनले गर्दा बर्षाको समयमा खोलामा पानीको सतह बढेर बाटो, घट्ट, पुलहरु तथा बारी र केहि घरहरु बगाएक साथै गाइवस्तु तथा मानिसहरु बगाउने तथा घाइते गराउने गरेको । पहिरोले बर्षेनि बारी, घर तथा अन्य पूर्वाधारहरु बगाएर जनधनको क्षेति गराइरहेको छ ।	बढीको घट्ना न्यूनिकरण तथा बाढी बाट हुने जोखिम लाइ कम गर्न खोला छेउछाउमा बृक्षरोपण, उचित ढलनिकाश तथा बाढीे जोखिम क्षेत्रमा तटबन्त्र, ग्यावलिन जाली लगाउन । यो संग संगै जथाभावि बाटो तथा अन्य पूर्वाधार निर्माण गर्दा बाढीको जोखिमलाइ मध्यनजर गरेर मात्रै गर्ने र बिकास निर्माणको कार्य गर्दा बैज्ञानिक अध्ययन पश्चात मात्र गर्ने ।खोला	बढी जोखिम क्षत्रका महिलाहरुलाई गर्भवतिको समयमा जाचमा समस्या हुने गरेको साथै सुत्केरिको लागि स्वास्थ्य संस्था पुर्याउन अप्ठ्यारो हुने गरेको जसले समयमै स्वास्थ्य संस्था पुर्याउन नसक्ने जस्ता चुनौतिहरु रहेका छन् । यो संगै परिवार नियोजनका साधनको पहुचमा समस्या उत्पन्न गराउने र अनिच्छित गर्भ रहन गएर बिािन्न समस्या तथा जटिलता भोग्न परेको र खेतबारी	यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्यका सेवाहरुको स्थानिय स्तरमा पहुचता निर्धारण गर्ने साथै स्थानिय समुदाय विशेष गरि दलित, लगायतका पिछडिएका क्षेत्रलाइ यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्यका सेवाहरुको विषयमा जानकारी गराउन आवश्यक ।

		थुन्ने खालको संरचना निर्माणमा बन्देज लगाउने तथा बाढीको जोखिममा रहेको घर तथा गोठहरुलाइ सुरक्षित स्थानमा स्थानानतरण गर्नुपर्ने । विपद पुर्व तयारी अन्तर्गत खोला नजिकको तथा बाढी जोखिम वस्तीमा विपद पूर्व सुचना प्रवाह गर्न ⁝६ब्च्क् को स्थापना साथै सो विषयमा स्थानिय समुदायलाई जानकारी गराउने ।	बगाएर किम्न आय भएका महिला तथा किशोरकिशोरीहरु लाइ पोषढा युक्त खाद्यपदार्थको समेत समस्या हुने गरेको ।	विपदको समयमा पनि स्वास्थ्य विशेष गरि यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्यको सेवाहरुको उपलब्धता तथा पहुचलाई सुनिश्चित गर्न आवश्यक तालिम, जनशक्ति लगाउतको पूर्व तयारी आवश्यक

५.५ अनुकूलन कार्यहरूको परिकल्पना, पहिचान तथा प्राथमिकीकरण

५.५.१ उच्च अनुकूलन क्षमताको परिकल्पना

वडा स्तरमा विद्यमान अवस्था र प्रणालीको चित्रण गरि उच्च अनुकूलन क्षमताका परिदृष्यहरूको परिकल्पना गरिएको छ र विभिन्न विषयगत क्षेत्रमा गरेका परिकल्पनाहरू निम्न अनुसार छन्।

- स्थानीयबासीहरूमा जलवायु परिवर्तनको बारेमा चेतना अभिवृद्धि भई यसको असरसँग विभिन्न विषयगत क्षेत्रमा अनुकूलित हुने क्षमता विकास भएको हुनेछ। जलवायुजन्य प्रकोपबाट हुने क्षति न्यून हुनेछ भने जीविकोपार्जन सहज हुनेछ। सामाजिक हिसाबले पछाडी पारिएका समुदायको समेत अनुकुलनका कार्यक्रमहरुमा पहुच पुगेको हुनेछ .
- सिँचाई कुलोको मर्मत तथा स्तरोन्नति, सरल तथा जलवायु अनुकूलित सिँचाई प्रविधिको प्रयोगले सिंचाइको उपलब्धतामा वृद्धि र उपलब्ध पानीको सदुपयोग भई कृषि उत्पादनमा वृद्धि हुनुका साथै स्थानीय जनताको आय आर्जनमा टेवा पुगेको हुनेछ।
- खानेपानीको मुहानको संरक्षणबाट पानीको उपलब्धता वृद्धि भएको हुनेछ भने स्वच्छ पिउने पानी तथा सरसफाईको कारण स्थानीय समुदायको स्वास्थ्यमा सुधार आएको हुनेछ।
- विभिन्न भौतिक पूर्वाधार जस्तै सडक, सिँचाई प्रणाली, खानेपानी, अस्पताल, विद्यालय, सार्वजनिक शौचालयको निर्माण भएको हुनेछ र सामजिक हिसाबले पछाडी पारिएका सम्पूर्ण समुदायको सहज पहुच पुगेको हुनेछ।
- जलवायु परिवर्तनका कारण हुने संक्रामक रोगहरू (VBDs, पानी, हावा र खाद्यजन्य रोगहरू) सङ्क्रमण कम भएको हुनेछ।
- उपयुक्त उन्नत जातको कृषि बाली, जलवायु अनुकूलित प्रविधिको प्रयोगका कारण कृषि उत्पादनमा वृद्धि भई जीविकोपार्जन सहज तथा महिलाको कार्यबोझ घटाउनमा टेवा पुग्नेछ।
- पशु तथा कृषिमा देखा पर्ने रोगको असर कमी भई कृषि उत्पादनमा वृद्धि हुनाले खाद्य सुरक्षा बढ्नेछ।
- हाते ट्र्याक्टर तथा मिनी टिलर, थ्रेसर मेशिन र मकै छोडाउने मेशिन, कुटानी पिसानी मिलको उपलब्धताले महिलाको कार्यबोझ तथा स्वास्थ्य समस्यामा कमी आएको हुनेछ।
- जलवायु परिवर्तनको प्रभावहरूसँग अनुकूलित हुन तथा समग्र वातावरण तथा पर्यावरणीय प्रणालीको दिगो विकास गर्न जडारीगाड जलाधार क्षेत्रका माथिल्लो तथा तल्लो तटीय क्षेत्रहरूबीच सहकार्यको सुरुवात भएको हुनेछ।

५.५.२ जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन कार्यहरूको पहिचान

विपद् जोखिम व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तनका असरहरूको सामना गरी परिवर्तित अवस्थामा जीवनयापन गर्न सक्ने अवस्थाको सृजना गर्न स्थानीय परिस्थिति अनुसार अल्पकालीन र दीर्घकालीन अनुकूलनका रणनीतिहरूको अवलम्बन गर्न सकिन्छ। लुम्बिनी प्रदेशको हिमाली क्षेत्रमा कृषिमा आधारित अनुकूलन उपायहरूमा रासायनिक विषादी प्रयोगमा वृद्धि (५५.९%), उन्नत जातको बिउ प्रयोग (४९.३%), मिचाहा प्रजातिको नियन्त्रण (३६.१%), पशु औषधि उपचार (१९.२%), स्थानीय

तह र कृषि कार्यालयहरूबाट सेवा लिने (१६.३%), कृषि बाली लगाउने समय परिवर्तन (३.८%), जैविक मलको मात्र प्रयोग (३३.६%), नयाँ कृषि लगाउने तरिकाको प्रयोग (८.३%), जमिन बाँझो राख्ने (१३.३%), सिँचाई प्रणाली थप (२.८%), पानी तथा जमिन संरक्षण (५.९%), नयाँ जातको बिरुवा लगाउने (हाइब्रिड) (७.२%), जलवायु अनुकूलन तालिम (१४.३%), जलवायु प्रकोपको न्यूनीकरण (२.४%), उन्नत तथा फरक जातको पशुपालन (५.७%), माटोको गुणस्तर सुधार गर्ने (१०.०%) गर्ने गरेका देखिएका छन् (राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन सर्वेक्षण, २०२२) भने विगत ५ वर्षमा कृषि फर्म बाहेकको जलवायु अनुकूलन उपायहरूमा कृषि बाहेकको काम शुरु गर्ने (२७.१%), खानपान परिवर्तन (३३.७%), अस्थायी आन्तरिक बसाइसराइ (२८.४%), सडक/पूर्वाधार स्तरोन्नति (१८.१%), समुदायमा आधारित प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापनमा सरिक (१४.२%) र जलवायुजन्य प्रकोप सम्बन्धी तालिम (५.९%) लिने गरेको देखिएको छ (राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय, २०८१)।

तालिका २५: प्रकोपले प्रभाव परेको जीविकोपार्जनको स्रोत र अनुकूलन उपायहरुको विश्लेषण

जलवायु उत्पन्न प्रकोपहरू	प्रभावित जीविकोपार्जनका स्रोतहरू	समुदायले अपनाएका जुध्ने उपायहरू	के ती उपायहरूले काम गरेका छन् ?	के ती उपायहरू दिगो छन् ?	वैकल्पिक अनुकूलनका उपायहरू तथा विपद जोखिम न्यूनीकरण
खडेरी	आर्थिक स्रोत, प्राकृतिक स्रोत	सिँचाई कुलो बनाएर पानी लगाएको, टाढाको पानीको मुहानबाट पानी ल्याएर खाएको, खानेपानीका मुहानहरूको संरक्षण, बाली लगाउने समय तथा जात परिवर्तन गरेको खाद्यान्न किनेर खाएको, पानीको मुहान मर्मत	कहिले गरेका छन्	केही छन्	सिंचाइको लागि दिगो आयोजना व्यवस्था गर्ने, खडेरी प्रतिरोधी बिउ बिजनको व्यवस्थापन, संरक्षण पोखरी तथा सिँचाई पोखरी निर्माण, थोपा तथा फिरफिरे सिँचाई प्रवर्द्धन गर्ने, मुहान संरक्षण तथा वृक्षारोपण, कम पानीमा हुने बाली प्रवर्द्धन गर्ने, रिचार्ज पोखरी निर्माण
कृषिमा रोगकिरा	आर्थिक स्रोत	असुराको पानी, हातिबार (केतुकी), खरानी पानी बनाएर बालीमा छर्कने	छैनन्।	छैनन्।	एकीकृत शत्रु जीव व्यवस्थापन, जैविक कीटनाशक औषधि, कृषि बिमा, रोगकिरा प्रतिरोधी बाली लगाउने, माटो सुधार तालिम दिने, रोग सम्बन्धी चेतना दिने तथा विज्ञहरूले रोगको अध्ययन गरिनु पर्ने
पशुमा रोग	आर्थिक स्रोत	भेटनेरी जे.टि.ए. बाट समेत रोग पत्ता नलागेकोले केही	छैनन्।	छैनन्।	औषधि तथा खोपको व्यवस्थापन, पशु चिकित्सकद्वारा नियमित चेक जाँच, पशु

		नगरिएको, घरायसी औषधिको प्रयोग			बिमा, छाडा कुकुरको व्यवस्थापन गर्ने, गोठ सुधार गर्ने
बाढी	प्राकृतिक, भौतिक, आर्थिक, सामाजिक तथा मानवीय स्रोत	सुक्खा तटबन्धन निर्माण, सिँचाई मर्मत, वृक्षारोपण, खाद्यान्न खरिद गरि आपूर्ति गरेको	केही काम गरेका छन्।	छैनन्	बृहत तटबन्धन, वृक्षारोपण, पक्की सिँचाई कुलो, झोलुङ्गे पुल तथा ट्रसपुल निर्माण, विद्युतीय कुटानी पिसानी मिल संचालन, मुहान संरक्षण
पहिरो	प्राकृतिक, भौतिक, आर्थिक, सामाजिक तथा मानवीय स्रोत	वृक्षारोपण, सुक्खा पर्खालहरू लगाएर पहिरो रोकथामको प्रयास भएका, मुहान मर्मत	केही काम गरेका छन्।	केही छन्।	PCC, RCC तटबन्धन, सडकमा ढल कुलो निर्माण, वृक्षारोपण, बायो-इन्जिनियरिंग पद्धतिद्वारा पहिरो नियन्त्रण, ग्यबियन पर्खाल
आगोलागी/ डढेलो	प्राकृतिक स्रोत, आर्थिक स्रोत, सामाजिक स्रोत	समुदायको प्रयासमा निभाउने र नियन्त्रणमा लिने प्रयास भएको, खानेपानी मर्मत सम्भार	केही छन्।	छैनन्।	वृक्षारोपण गर्ने, जनचेतनामूलक कार्यक्रम गर्ने, पोखरी निर्माण गर्ने, अग्निरेखा निर्माण गर्ने तथा अग्नि नियन्त्रण तालिम प्रदान गर्ने, अग्नि नियन्त्रण सामग्री वितरण गर्ने,
हावाहुरी	भौतिक स्रोत, आर्थिक स्रोत तथा प्राकृतिक स्रोत	भौतिक पूर्वाधारहरूको पुनःमर्मत भएका, भँचेको वन पैदावर, अन्न बाली सदुपयोग गरिएका	केही छन्।	छैनन्।	पक्की सामुदायिक भवनको व्यवस्था, काठ र माटोको छानो भएको घर बनाउन प्रोत्साहन दिने, Agroforestry प्रवर्द्धन गर्ने
असिनापानी	आर्थिक स्रोत	खाद्यान्न खरिद गरि आपूर्ति गरेको	छन्।	छैनन्।	प्लास्टिकको टनेल खेती प्रवर्द्धन गर्ने, फलफूल खेतीमा असिनाजाली प्रवर्द्धन गर्ने, मौसम सूचना सम्बन्धी सचेतना प्रदान गर्ने

चट्याङ्ग	भौतिक स्रोत आर्थिक स्रोत मानवीय	केही नगरेको, घरको छतमा सिउँडीको बोट राख्ने गरेको	छैनन्।	छैनन्।	अर्थिंग गर्ने, चट्याङ्ग पर्ने समय घर भित्रै बस्ने तथा इलेक्ट्रोनिक समान प्रयोग नगर्ने सम्बन्धी तालिम तथा जनचेतना प्रदान गर्ने

परिच्छेद ६: जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन योजना

अघिल्ला खण्डहरुमा भएका प्राथमिकता अनुसार सहभागितामूलक खुल्ला छलफलको आधारमा निम्नानुसार योजना (२०८२/८३ देखि २०८६/८७ सम्म) जलवायु परिवर्तन स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको छ। यस योजनामा बजेट अनुमान गर्दा सहभागितामूलक छलफलबाट स्थानीय अनुभव तथा वर्तमान दररेटका आधारमा गरिएको छ।

तालिका २६:स्थानिय अनुकुलन क्रियाकलापहरु

क्र. सं.	क्रियाकलाप	वडा	लक्षित घरधुरी	इकाई	परिमाण	इकाई लागत (हजार मा)	०८२/८३		०८३/८४		०८४/८५		०८५/८६		०८६/८७		जम्मा	सम्भावित सहयोगी निकाय
							परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा	परिमाण	जम्मा		
१.	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा																	
१	कृषि उपज संकलन तथा बजार सूचना केन्द्र स्थापना	सबै	५००	वटा	९	५००	२	१०००	१	५००	२	१०००	१	५००	३	१५००	४५००	स्थानिय विषयगत शाखा तथा विभिन्न संघ संस्था

२	टनेल खेतिको लागि सामग्री वितरण (प्लास्टिक, पाइप, स्प्रिन्कल, थोपा सिंचाई सेट, विउ विजन, मोहनी जालो)	सबै	१००	वटा	१००	२०	५०	१०००	५०	१०००	०	०	०	०	०	०	२०००	
३	कृषि औजार (हाते ट्र्याक्टर) वितरण	सबै		वटा	१८	८०	५	४००	०	०	५	४००	०	०	८	६४०	१४४०	
४	जैविक मलखाद निर्माण सम्बन्धि तालिम	सबै	१००	पटक	९	५०	३	१५०	३	१५०	३	१५०	०	०	०	०	४५०	
५	एकीकृत सत्रुजिव व्यवस्थापन पाठशाला तथा जैविक किटनाशक औषधि निर्माण	सबै	५०	पटक	९	१००	३	३००	३	३००	३	३००	०	०	०	०	९००	

	सम्बन्धि तालिम																	
६	लुकुम सिंचाई कुलो निर्माण	१	२००	मीटर	८००	३.५	८००	२८००	०	०	०	०	०	०	०	०	२८००	
७	काँक्री सिंचाई कुलो निर्माण	२	३००	मीटर	१०००	३.५	०	०	५००	१७५०	५००	१७५०	०	०	०	०	३५००	
८	सैपातुङ्ग सिंचाई कुलो निर्माण	२	२५०	मीटर	१०००	३.५	०	०	०	०	०	०	५००	१७५०	५००	१७५०	३५००	
९	खबाङ्ग सिंचाई कुलो निर्माण	२	२००	मीटर	८००	३.५	४००	१४००	४००	१४००	०	०	०	०	०	०	२८००	
१०	मोराबाङ्ग सिंचाई कुलो निर्माण योजना	३	२००	मीटर	१२००	३.५	०	०	०	०	५००	१७५०	७००	२४५०	०	०	४२००	
११	झुम्लाबाङ्ग सिंचाई कुलो निर्माण योजना	३	३००	मीटर	१२००	३.५	०	०	०	०	०	०	६००	२१००	६००	२१००	४२००	
१२	सिमा सिंचाई कुलो निर्माण योजना	३	१५०	मीटर	१२००	३.५	०	०	०	०	०	०	६००	२१००	६००	२१००	४२००	
१३	क्याङ्सी सिंचाई कुलो निर्माण योजना	३	२००	मीटर	८००	३.५	४००	१४००	४००	१४००	०	०	०	०	०	०	२८००	
१४	दालीबाङ्ग सिंचाई कुलो निर्माण	५	१५०	मीटर	८००	३.५	०	०	०	०	४००	१४००	४००	१४००	०	०	२८००	

१५	महत सिंचाई कुलो निर्माण	६	२००	मीटर	८००	३.५	४००	१४००	४००	१४००	०	०	०	०	०	०	२८००	
१६	तामारी सिंचाई कुलो निर्माण	६	२००	मीटर	१०००	४	०	०	०	०	५००	१७५०	०	०	५००	१७५०	३५००	
१७	तरकारी तथा फलफुल भण्डारण कोल्डस्टोर निर्माण (कुन्पा)	३	५००	संख्या	१	२५००	०	०	०	०	०	०	०	०	१	२५००	२५००	
१८	भित्रिवन सिंचाई कुलो निर्माण योजना	७	२००	मीटर	१२००	३.५	०	०	६००	२१००	६००	२१००	०	०	०	०	४२००	
१९	लाबाङ्ग तथा धर्मशाला सिंचाई कुलो निर्माण	७	२००	मीटर	८००	३.५	४००	१४००	४००	१४००	०	०	०	०	०	०	२८००	
२०	पाछाबाङ्ग-कुदर सिंचाई कुलो निर्माण योजना	८	२५०	मीटर	१०००	३.५	०	०	०	०	५००	१७५०	५००	१७५०	०	०	३५००	
२१	झिमका-माल्दुम सिंचाई कुलो निर्माण योजना	८	२५०	मीटर	१०००	३.५	०	०	०	०	०	०	५००	१७५०	५००	१७५०	३५००	

२२	पोखरापाटा-नाम्फु सिंचाई कुलो निर्माण योजना	८	२००	मीटर	८००	३.५	४००	१४००	४००	१४००	०	०	०	०	०	०	२८००	
२३	सिंचाई पोखरी निर्माण (लुकुम, काँक्री, मोराबाङ्ग, साकिम, दालीबाङ्ग, तामारी, धर्मशाला, पोखरापाटा, गैरीगाउँ,)	सबै	१२००	संख्या	९	५००	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	२५००	
२४	बिउ भण्डारणको लागि प्लास्टिक थैली (सुपर ग्रेन ब्याग)	सबै	५००	संख्या	३००	१	०	०	५००	५००	०	०	०	०	०	०	५००	
२५	फलफुल बिरुवा वितरण (कागती,दाँते ओखर,	सबै	५००	संख्या	२०००	०.०५	०	०	०	०	०	०	२०००	१००	०	०	१००	

२६	व्यवसायिक बुंगुर पालन, माछा पालन तथा बाखापालन सम्बन्धि तालिम	सबै	३५	पटक	१	२००	०	०	०	०	०	०	१	२००	०	०	२००	
२७	फलफुल खेति सम्बन्धि तालिम	सबै	३५	पटक	९	१००	९	९००	०	०	०	०	०	०	०	०	९००	
२८	उन्नत जातको आलु बिउ वितरण	सबै	५००	टन	९	२०	०	०	९	१८०	०	०	०	०	०	०	१८०	
२९	माटो परीक्षण शिबिर	सबै	१२००	स्थान	२०	१०	२०	२००	०	०	०	०	०	०	०	०	२००	
३०	नश्ल सुधारको लागि उन्नत जातको बोका वितरण	सबै	३००	वटा	१८	३०	९	२७०	०	०	०	०	०	०	९	२७०	५४०	
३१	प्लास्टिक सिंचाई पोखरी निर्माण	सबै	१००	वटा	१००	५	२०	१००	२०	१००	२०	१००	२०	१००	२०	१००	५००	
३२	नश्ल सुधारको लागि उन्नत जातको सुँगुर वितरण	सबै	१०	वटा	९	५०	०	०	५	२५०	४	२००	०	०	०	०	४५०	

३३	स्थानिय श्रोत व्यक्ति तथा अगुवा कृषकलाई प्रशिक्षण तथा अध्ययन भ्रमण	सबै	२०	पटक	१	१०००	०	०		०	१	१०००	०	०	०	०	१०००	
३४	एकिकृत शत्रुजीब ब्यबस्थापनको लागि कृषक पाठशाला संचालन	सबै	२५	पटक	१	२००	१	२००	०	०	०	०	०	०	०	०	२००	
३५	एक घर एक करेसाबारी सहयोग कार्यक्रम	पालिका	२००	संख्या	२००	५	०	०	१००	५००	०	०	०	०	१००	५००	१०००	
३६	कृषिसँग सम्वन्धित जलवायु पूर्व सूचना प्रणाली स्थापनागरी कृषक समुदायहरुलाई सूचना प्रवाह गर्ने	पालिका	२००	पटक	१	५००	०	०	१	५००	०	०	०	०	०	०	५००	

३७	कृषि मेला तथा प्रविधि प्रदर्शन	पालिका	१०००	पटक	२	५००	१	५००	०	०	०	०	०	०	१	५००	१०००	
३८	खडेरी सहन सक्ने धान र मकै विउ वितरण तथा तालिम	सबै	२००	टन	५	५०	५	२५०	०	०	०	०	०	०	०	०	२५०	
३९	कृषि औजार ग्राहक सेवा केन्द्र स्थापना	पालिका	५००	संख्या	२	२५००	०	०	०	०	१	२५००	१	२५००	०	०	५०००	
४०	गोठ, भकारो तथा गोठेमल सुधार कार्यक्रम	सबै	२००	संख्या	२००	५	५०	२५०	१००	५००	५०	२५०	०	०	०	०	१०००	
४१	उन्नत पशुपालनको लागि मिनरल ब्लक सहयोग	सबै	२००	संख्या	२००	२.५	१००	२५०	१००	२५०	०	०	०	०	०	०	५००	
४२	पशुवस्तु डिपिङ ट्यांक निर्माण	पालिका	२००	संख्या	२	१५०	१	१५०	०	०	०	०	०	०	१	१५०	३००	
४३	कृषि तथा पशु बिमा कार्यक्रम	पालिका	२००	पटक	१	२५०	१	२५०	०	०	०	०	०	०	१	२५०	५००	
	जम्मा							१६४७०	०	१६०८०	०	१६९०	०	१७२००	०	१६३६०	८३०१०	
२.	वन, जैविक विविधता तथा जलाधार संरक्षण																	

१	स्थानिय जडिबुटी खोज तथा संरक्षण अभियान	पालिका	१२००	पटक	२	२००	१	२००	०	०	१	२००	०	०	०	०	४००	स्थानिय विषयगत शाखा तथा विभिन्न संघ संस्था
२	स्थानिय जडिबुटी संकलन तथा बिक्रि केन्द्र निर्माण	पालिका	१२००	संख्या	१	१२००	०	०	१	१२००	०	०	०	०	०	०	१२००	
३	डढेलो नियन्त्रण सम्बन्धि तालिम	सबै	५००	पटक	९	५०	२	१००	२	१००	२	१००	१	५०	२	१००	४५०	
४	डढेलो नियन्त्रण सम्बन्धि सामग्री व्यवस्थापन	सबै	१२००	सेट	१८	२००	०	०	०	०	०	०	९	१८००	९	१८००	३६००	
५	झाडी सरसफाई कार्यक्रम (सबै	सबै	५००	पटक	५०	१०	१०	१००	१०	१००	१०	१००	१०	१००	१०	१००	५००	

	सामुदायिक वनमा)																	
६	बहुउद्येशिय नर्सरी स्थापना	पालिका	५००	वटा	१	१०००	१	१०००	०	०	०	०	०	०	०	०	१०००	
७	सामुदायिक वनको खाली जग्गा वृक्षारोपण	सबै	५००	हेक्टर	१०	५०		०	२	१००	३	१५०	३	१५०	२	१००	५००	
८	जङ्गली जनावरलाई पानी खाने पोखरी निर्माण	सबै	५००	स्थान	२०	२५	५	१२५	२	५०	५	१२५	५	१२५	०	०	४२५	
९	आगलागी नियन्त्रणको लागि जनचेतना तथा प्रचार सामग्री	सबै	५००	पटक	९	५०	०	०	०	०	९	४५०	०	०	०	०	४५०	
१०	पालिकभित्र रहेका पानीका मुलहरुको पहिचान तथा नक्सांकन	पालिका		पटक	१	१५००	०	०	१	१५००	०	०	०	०	०	०	१५००	
११	पुनःभरण पोखरी निर्माण वडा न १ भित्र रहेका	१	१५०	संख्या	४५	१०	९	९०	९	९०	९	९०	९	९०	९	९०	४५०	

	सामुदायिक वन																	
१२	पुनःभरण पोखरी निर्माण वडा न २ भित्र रहेका सामुदायिक वन	२	२००	संख्या	४५	१०	९	९०	९	९०	९	९०	९	९०	९	९०	४५०	
१३	पुनःभरण पोखरी निर्माण वडा न ३ भित्र रहेका सामुदायिक वन	३	१५०	संख्या	४५	१०	९	९०	९	९०	९	९०	९	९०	९	९०	४५०	
१४	पुनःभरण पोखरी निर्माण वडा न ४ भित्र रहेका सामुदायिक वन	४	२००	संख्या	४५	१०	९	९०	९	९०	९	९०	९	९०	९	९०	४५०	
१५	पुनःभरण पोखरी निर्माण वडा न ५ भित्र रहेका सामुदायिक वन	५	१५०	संख्या	४५	१०	९	९०	९	९०	९	९०	९	९०	९	९०	४५०	

१६	पुनःभरण पोखरी निर्माण वडा न ६ भित्र रहेका सामुदायिक वन	६	२००	संख्या	४५	१०	९	९०	९	९०	९	९०	९	९०	९	९०	४५०	
१७	पुनःभरण पोखरी निर्माण वडा न ७ भित्र रहेका सामुदायिक वन	७	२००	संख्या	४५	१०	९	९०	९	९०	९	९०	९	९०	९	९०	४५०	
	पुनःभरण पोखरी निर्माण वडा न ८ भित्र रहेका सामुदायिक वन	८	२००	संख्या	४५	१०	९	९०	९	९०	९	९०	९	९०	९	९०	४५०	
	पुनःभरण पोखरी निर्माण वडा न ९ भित्र रहेका सामुदायिक वन	९	२००	संख्या	४५	१०	९	९०	९	९०	९	९०	९	९०	९	९०	४५०	
१८	बायोचार निर्माण	सबै	२०	पटक	१	५००	०	०	१	५००	०	०	०	०	०	०	५००	

	सम्बन्धि तालिम तथा औजार वितरण																	
१९	अग्निरेखा निर्माण तथा मर्मत	सबै	५००	मिटर	२५००	१	५००	२५०	५००	२५०	५००	२५०	५००	२५०	५००	२५०	१२५०	
	जम्मा							२३८५	०	३४१०	०	१९८५	०	३२८५	०	३१६०	१४२२५	
३.	जलस्रोत तथा उर्जा																	
१	आधुनिक सुधारिएको घट्ट निर्माण (जहरिखोला,लुकुम, काँडा, साकिम, धर्मशाला,गुनाम, भित्रिवन,लाबाङ्ग)	सबै	३००	संख्या	९	१००	५	५००	४	४००	०	०	०	०	०	०	९००	स्थानिय बिषयगत शाखा तथा विभिन्न संघ संस्था
२	सुधारिएको चुलो निर्माण	सबै	१०००	संख्या	१०००	३	२००	६००	२००	६००	२००	६००	२००	६००	२००	६००	३०००	
३	विधुतीय चुलो वितरण	सबै	३००	संख्या	३००	१५	१००	१५००	१००	१५००	१००	१५००	०	०	०	०	४५००	
४	लघु जलबिद्युत मर्मत (जहरिखोला,	सबै	२००	संख्या	१	१०००	१	१०००	०	०	०	०	०	०	०	०	१०००	

	जम्मा							११००	०	१०००	०	६००	०	६००	०	६००	९४००	
४.	स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाई																	
१	आङ्ग खस्ने समस्या तथा पाठेघर र स्तन क्यान्सरको स्क्रिनीङ्ग, उपचार तथा प्रेषण शिबिर	सबै	१०००	पटक	५	५००	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	२५००	स्थानिय बिषयगत शाखा तथा विभिन्न संघ संस्था
२	स्वास्थ्य संस्था स्तरउन्नति (लुकुम)	१	५००	संख्या	१	१०००	०	०	१	१०००	०	०	०	०	०	०	१०००	
३	पालिका भित्र रेहका सम्पूर्ण पानीको गुणस्तर जांच	सबै	१५००	पटक	५	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०	
४	गबाङ्ग खानेपानी योजना निर्माण	२	१५०	संख्या	१	१०००	०	०	१	१०००	०	०	०	०	०	०	१०००	
५	दहबाङ्ग खानेपानी योजना निर्माण	२	२००	संख्या	१	८००	०	०	०	०	१	८००	०	०	०	०	८००	

६	जंघा खानेपानी योजना निर्माण	२	१५०	संख्या	१	८००	०	०	०	०	०	०	१	८००	०	०	८००	
७	खबाङ्ग खानेपानी योजना निर्माण	२	१५०	संख्या	१	८००	१	८००	०	०	०	०	०	०	०	०	८००	
८	मोराबाङ्ग खानेपानी योजना निर्माण	३	२००	संख्या	१	१०००	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१०००	१०००	
९	काँडा स्वास्थ्य चौकीमा खानेपानी निर्माण योजना	४	४००	संख्या	१	८००	०	०	०	०	१	८००	०	०	०	०	८००	
१०	नाखे खानेपानी निर्माण योजना	६	५००	संख्या	१	१२००	१	१२००	०	०	०	०	०	०	०	०	१२००	
११	साराङ्ग खोला, सिस्ने खोला, खाम्दै खानेपानी योजना निर्माण	४	६००	संख्या	३	८००	०	०	१	८००	१	८००	१	८००	०	०	२४००	
१२	मैने खानेपानी निर्माण योजना	६	१५०	संख्या	१	८००	०	०	०	०	०	०	०	०	१	८००	८००	
१३	खानेपानी मुहान संरक्षण (काँडा, साकिम, धौलापहिरा)	४	१५०	संख्या	३	१००	०	०	३	३००	०	०	०	०	०	०	३००	

१४	खानेपानी मुहान संरक्षण (दालीबाङ्ग, सेराबाङ्ग, उपल्लो सकिम)	५	२५०	संख्या	३	१००	३	३००	०	०	०	०	०	०	०	०	३००	
१५	साराङ्गखोला खानेपानी योजना निर्माण	६	८०	संख्या	१	६००	०	०	१	६००	०	०	०	०	०	०	६००	
१६	धर्मशाला खानेपानी योजना निर्माण	७	९०	संख्या	१	८००	०	०	०	०	०	०	०	०	१	८००	८००	
१७	गुनाम खानेपानी योजना निर्माण	७	१२०	संख्या	१	८००	०	०	०	०	०	०	०	०	१	८००	८००	
१८	खानेपानी मर्मत योजना (पोखरापाटा, पैराबाङ्ग, गुरी मैबाङ्ग, पाछ्राबाङ्ग, कोर्जा)	८	२८०	संख्या	५	२००	२	४००	०	०	०	०	२	४००	१	२००	१०००	
१९	कुवा संरक्षण कार्यक्रम	सबै	१२००	संख्या	१५	५०	०	०	५	२५०	५	२५०	०	०	५	२५०	७५०	
२०	योगालय स्थापना	३	३००	संख्या	१	१०००	०	०	०	०	०	०	१	१०००	०	०	१०००	

२१	मानव स्वास्थ्य शिविर संचालन	सबै	१०००	पटक	२	५००	१	५००	०	०	१	५००	०	०	०	०	१०००	
२२	स्टेचर खरिद तथा वितरण	सबै	१२००	संख्या	४५	२०	१८	३६०	०	०	१८	३६०	९	१८०	०	०	९००	
२३	स्वास्थ्य चौकीमा अटोक्लेब सहयोग	पालिका	५००	संख्या	१	५००	०	०	०	०	०	०	१	५००	०	०	५००	
२४	गाउँ घर क्लिनिक सवलीकरण	पालिका	१०००	पटक	२	२००	१	२००	०	०	०	०	०	०	१	२००	४००	
२५	आमा समुहलाई प्राथमिक उपचार सम्बन्धि तालिम तथा प्राथमिक उपचार वाकस सहयोग	सबै	१००	संख्या	९	१००	०	०	०	०	५	५००	४	४००	०	०	९००	
२६	पशु स्वास्थ्य शिविर संचालन	सबै	५००	पटक	२	२००	१	२००	०	०	०	०	०	०	१	२००	४००	
२७	जम्मा							४५१०	०	४५५०	०	४५६०	०	४६३०	०	४८००	२३०००	
५	स्थानीय ग्रामीण बस्ती																	

१	काँक्री तथा खबाङ्ग क्षेत्रमा ढल निकास योजना	२	२००	मिटर	५००	४	२००	७००	३००	१०५०	०	०		०		०	१७५०	स्थानिय बिषयगत शाखा तथा विभिन्न संघ संस्था
२	हाट बजार निर्माण कुचीबाङ्ग	८	५००	संख्या	१	१०००	०	०	०	०	१	१०००	०	०	०	०	१०००	
३	काठे पुल निर्माण (गहुकम्द, खोलाछाल)	९	१२०	संख्या	२	६००	०	०	०	०	०	०	१	६००	१	६००	१२००	
४	दुध डेरी संचालन तथा व्यवस्थापन - गैरीगाउँ	९	२००	संख्या	१	८००	०	०	०	०	०	०	१	८००	०	०	८००	
५	ढल निकास (नरीबाङ्ग, लुकुम)	१	८०	मीटर	५००	४	२००	७००	०	०	०	०	०	०	३००	१०५०	१७५०	
	जम्मा							१४००	०	१०५०	०	१०००	०	१४००	०	१६५०	६५००	
६.	जलवायुजन्य प्रकोप न्यूनीकरण तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन																	

१	सैपातुङ्ग तथा खबाङ्ग बस्ति क्षेत्रमा तटबन्ध निर्माण	२	५००	मीटर	५००	१०	१००	१०००	१००	१०००	१००	१०००	१००	१०००	१००	१०००	५०००	स्थानिय बिषयगत शाखा तथा विभिन्न संघ संस्था
२	त्रिबेणी बिद्यालय खेल मैदान देखि त्रिबेणी खोला सम्म तटबन्ध निर्माण	३	५००	मीटर	३००	१०	०	०	१००	१०००	१००	१०००	०	०	१००	१०००	३०००	
३	तटबन्ध निर्माण (काँडा, साकिम, धौलापहिरा, पुवाङ्ग, काँडा बगर)	४	३५०	मीटर	५००	१०	१००	१०००	१००	१०००	१००	१०००	१००	१०००	१००	१०००	५०००	
४	ढल निर्माण (काँडा, साकिम)	४	८०	मीटर	२००	१०	०	०	०	०	०	०	१००	१०००	१००	१०००	२०००	

५	पहिरो रोकथामको लागि बायो इन्जीनियरीङ्ग पद्दति अबलम्बन (दोमेगैरा, पहिरो खोला, रुन्चे,	६	१५०	मीटर	४००	१०	१००	१०००	१००	१०००	१००	१०००	१००	१०००	०	०	४०००	
६	पहिरो रोकथामको लागि बायो इन्जीनियरीङ्ग पद्दति अबलम्बन (कुचीबाङ्ग, कुनपानी, पैराबाङ्ग, ढ्यांग्रो मोरे)	८	२००	मीटर	४००	१०	१००	१०००	१००	१०००	१००	१०००	१००	१०००	१००	१०००	५०००	
७	तटबन्ध निर्माण योजना (चेकोट, टुइसे खोला, कोर्जा)	८	१२०	मीटर	३००	१०	०	०	०	०	१००	१०००	१००	१०००	१००	१०००	३०००	

८	पहिरो रोकथामको लागि बायो इन्जीनियरीङ्ग पद्दति अबलम्बन (च्याङ्ग बस्ति, गैरीगाउँ, सिमलबोटा, गोठीगाउँ, लाखर)	९	२२५	मीटर	५००	१०	१००	१०००	१००	१०००	१००	१०००	१००	१०००	१००	१०००	५०००	
९	विपद तथा अनुकुलन कोष' स्थापना	पालिका	१०००	पटक	१	२०००	१	२०००	०	०	०	०	०	०	०	०	२०००	
१०	विपद व्यवस्थापन सामाग्री खरिद तथा व्यवस्थापन	सबै	१०००	सेट	१	५००	१	५००	०	०	०	०	०	०	०	०	५००	
११	वडा स्तरीय विपद जोखिम व्यवस्थापन तालिम	सबै	१००	पटक	९	५०	०	०	९	४५०	०	०	०	०	०	०	४५०	
	जम्मा							७५००	०	६४५०	०	७०००		७०००	०	७०००	३४९५०	
७.	उद्योग, यातायात तथा भौतिक पूर्वाधार																	

१	कुटानी पिसानी मिल स्थापना सहयोग	१, २,५,७ ,९	५००	संख्या	५	३००	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	१५००	स्थानिय बिषयगत शाखा तथा विभिन्न संघ संस्था
२	ठुलो गाउँ लुकुम कस्ठ उद्योग स्थापना सहयोग	१	५००	संख्या	१	५००	१	५००	०	०	०	०	०	०	०	०	५००	
३	निगालो उद्योग स्थापना सहयोग (लामाक्याङ्ग, नरीबाङ्ग)	१	५००	संख्या	२	३००	०	०	१	३००	१	३००	०	०	०	०	६००	
४	सिलीढुंगा उद्योग स्थापना (यमधारा, घोर्लल्याङ्ग)	१	५००	संख्या	२	५००	१	५००	०	०	०	०	१	५००	०	०	१०००	
५	राडी पाखी उद्योग स्थापना सहयोग (लुकुम)	१	५००	संख्या	१	५००	०	०	०	०	०	०	०	०	१	५००	५००	

६	आलु चिप्स उद्योग स्थापना धर्मशाला	७	८०	संख्या	१	५००	०	०	१	५००		०		०		०	५००	
	जम्मा							१३००	३	११००	०	६००	०	८००	०	८००	४६००	
८.	पर्यटन, प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक सम्पदा																	
१	नाची देखि लोगोपो र कोईका देखि चौरी लेख सम्म पर्यटकीय पदमार्ग निर्माण	१	६००	मिटर	१००००	१	५००	२५०	५००	२५०	०	०	०	०	०	०	५००	स्थानिय बिषयगत शाखा तथा विभिन्न संघ संस्था
२	भूमे तथा झाक्री नाच संरक्षण तथा प्रबर्दन	सबै	१२००	पटक	१	३००	०	०	१	३००	०	०	०	०	०	०	३००	
३	मगर संस्कृति पार्क निर्माण (सिटि फाल्ने)		५००	संख्या	१	८००	०	०	०	०	०	०	१	८००	०	०	८००	
४	धानसिङ, घोसो खोर झरना		३००	पटक	२	५००	०	०	१	५००	१	५००	०	०	०	०	१०००	

	संरक्षण तथा प्रबर्दन																	
५	बराह दह संरक्षण तथा प्रचार, प्रसार	१	३००	पटक	१	५००	१	५००	०	०	०	०	०	०	०	०	५००	
६	होमस्टे संचालन सम्बन्धि तालिम	सबै	३०	पटक	२	१५०	०	०	०	०	१	१५०	०	०	१	१५०	३००	
७	खेल मैदान निर्माण (काँडा, साकिम)	१	२००	पटक	१	५००	०	०	०	०	०	०	०	०	१	५००	५००	
८	पर्म, भूएर तथा सेमचौर मन्दिर स्तरउन्नति	४	२५०	संख्या	३	२००	०	०	०	०	१	२००	०	०	२	४००	६००	
९	प्रतिक्षालय निर्माण सेपे	५	२००	संख्या	१	२००	१	२००	०	०	०	०	०	०	०	०	२००	
	जम्मा							९५०	०	१०५०	०	८५०	०	८००		१०५०	४७००	
९.	लैगिंक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण																	
१	लैङ्गिकता सम्बन्धि सचेतना सामग्री एफ.एम.	सबै		संख्या	५	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०	स्थानिय विषयगत शाखा

	रेडियोमा प्रचारप्रसार गर्ने																	तथा विभिन्न संघ संस्था
२	सिपमुलक तालिम (तारजाली बुन्ने, हावाहुरी प्रतिरोधी घर बनाउने, पक्कि संरचना बनाउने)	सबै	७०	पटक	१	५००	०	०	०	०	०	०	१	५००	०	०	५००	
३	विपन्न तथा संकटासन्न महिलाहरुलाई होजियारी तथा सिलाई कटाई तालिम	सबै	४५	पटक	२	८००	१	८००	०	०	०	०	१	८००	०	०	१६००	
४	सिस्नु/अल्लो को धागो बनाउने तालिम वितरण	सबै	२७	पटक	१	३५०	०	०	१	३५०	०	०	०	०	०	०	३५०	
५	महिलाहरूलाई स्थानिय परिकारबाट	सबै	२६	पटक	१	१५०	०	०	१	१५०		०		०		०	१५०	

	अचार बनाउने तालिम																	
६	महिला सिपविकासको लागि पार्लर तालिम	सबै	१८	पटक	१	७५०	०	०		०		०	०	०	१	७५०	७५०	
७	पोषणयुक्त खानेकुरा उत्पादनको तालिम	सबै	९०	पटक	१	२००	०	०	०	०	१	२००	०	०	०	०	२००	
८	संकटासन्न घरधुरीहरुको लागि जीविकोपार्जन सहिजिकरणको लागि आरन सुधार कार्यक्रम सामग्री सहयोग	सबै	२७	जना	२७	५०	०	०	१०	५००	१७	८५०	०	०	०	०	१३५०	
	जम्मा							८५०	०	१०५०	०	११५०	०	१३५०	०	८००	५१५०	
१०.	जलवायु परिवर्तन सचेतना, क्षमता अभिवृद्धि																	
१	जलवायु परिवर्तन तथा विपद सम्बन्धि	सबै	३००	पटक	१०	५०	२	१००	२	१००	२	१००	२	१००	२	१००	५००	स्थानिय विषयग

	समुदाय तथा विद्यालय स्तरीय तालिम																	त शाखा तथा विभिन्न संघ संस्था
२	जलवायु तथा विपद सम्बन्धि चेतनामुलक भित्ते चित्र तथा जानकारी बोर्ड स्थापना	सबै	३००	स्थान	१८	३०	९	२७०	०	०	०	०	०	०	९	२७०	५४०	
३	जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि जानकारी समेत राखी स्थानीय पाठ्यक्रम तयारी	पालिका	५००	पटक	१	५००	०	०	०	०	१	५००	०	०	०	०	५००	
४	जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि पाठ्यपुस्तक निर्माण तथा छपाई	पालिका	५००	वटा	५००	१	०	०	०	०		०	५००	५००		०	५००	

५	जलवायु सूचना प्रशारण प्रणाली स्थापना (त्त्र, मोबाइल एप्स)	पालिका	५००	वटा	१	२००	०	०	१	२००	०	०	०	०	०	०	२००	
६	जनचेतनामुलक कार्यक्रम (सरसफाई,मानव रोग, सरुवा रोग, खोप, वालबिबाह,मतृ शिशु, यौन शिक्षा)	पालिका	५००	पटक	५	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	
	जम्मा							४७०	०	४००	०	७००	०	७००	०	४७०	२७४०	
	कुल जम्मा							३६९३५	०	३६०९०	०	३५२९५	०	३७७६५	०	३६६९०	१८८२७५	०

परिच्छेद ७: जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण मुलप्रवाहिकरण

जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनिकरणका सवालहरूलाई नीति, नियम, आवधिक योजनामा र वार्षिक योजना तर्जुमा मूलप्रवाहिकरण गर्न विभिन्न तहमा भएका तहगत संरचना, मन्त्रालय, स्थानीय सरकार र सरोकारवालाहरूको समन्वय हुनुपर्ने देखिन्छ।

स्थानिय योजना प्रक्रियामा छनौटमा परेका तर स्थानिय सरकारले लगानी गर्न नसक्ने, बहुवर्षे योजनाहरुलाई समेत प्रदेश र सघंबाट विनियोजन हुने बजेटहरुबाट विनियोजित गर्ने साथै विभिन्न तहबाट नियमित अनुगमन तथा पृष्ठपोषण गरेमा वस्ति वा वडा स्तरमा समेत जलवायु र विपद सम्बन्धिका योजनाहरुले प्राथामिकता पाउनेछन् ।योजना तथा विकासका नीतिहरुमा मूलप्रवाहीकरण र स्थानीय तहको वार्षिक योजना, बजेट तर्जुमा र अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रक्रियामा मूलप्रवाहीकरण ७.१ र ७.२ अनुसार हुनेछ ।

७.१ आवधिक योजना तथा विकासका नीतिहरुमा मूलप्रवाहीकरण

जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी स्थानीय सूचना, जोखिमको अवस्था, स्रोत साधनको उपलब्धता, गुणस्तर तथा त्यस माथिको पहुँच र अनुकूलन तथा जोखिम न्यूनीकरणको आवश्यकता पहिचानको आधारमा जलवायु परिवर्तनलाई भूमे गाउँपालिकाको आवधिक योजना तथा विकासका नीतिहरूमा मूलप्रवाहीकरण गरी जलवायु परिवर्तन व्यवस्थापनलाई संस्थागत गरिनेछ। जलवायु परिवर्तनको जोखिममा रहेका परिवार, समुदाय, वडा वा पालिकालाई आफ्ना अनुकूलन प्राथमिकताबारे प्रष्टसँग अभिव्यक्त गर्न र प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि सरकारी, गैरसरकारी र निजी क्षेत्रका स्रोत समेत परिचालन गरिनेछ। जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी विश्लेषण, अनुकूलन र जोखिम न्यूनीकरणका रणनीतिहरू स्थानीय आवधिक योजना तथा दीर्घकालीन योजना तथा गुरुयोजनामा समेत समावेश गरिनेछ।

राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक योजना आयोगहरूको आधार पत्र तथा आवधिक विकास योजनालाई प्रस्थान बिन्दु बनाएर जलवायु अनुकुलनका दीर्घकालीन लक्ष्य तथा सोचहरू आवधिक योजनामा समायोजन गरिनेछ। प्राविधिक रूपले कार्यान्वयन गर्न कठिन तथा धेरै स्रोत लाग्ने अनुकूलनका योजनाहरू बहुवर्षीय, दीर्घकालीन तथा आवधिक योजनामा समायोजन गरेर कार्यान्वयन गरिनेछ। स्थानीय तहहरूबीच वा स्थानीय तह, प्रदेश र सङ्घीय सरकारसँग समन्वय गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने प्रकृतिका जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका योजनाहरू आवधिक योजनामा एकीकरण गरी कार्यान्वयनमा सहजीकरण गरिनेछ। स्थानीय आवधिक योजना तथा विकासका नीतिहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि सरकारी निकाय, गैरसरकारी सङ्घसंस्था, विकास साझेदार र निजी क्षेत्रका स्रोतहरूको परिचालन गर्न मार्गचित्र तथा खाका तयार गरिनेछ।

७.२ स्थानीय तहको वार्षिक योजना, बजेट तर्जुमा र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रियामा मूलप्रवाहीकरण

अनुकूलन योजनालाई विकास र विषयगत योजनामा साथै स्थानीय सेवा प्रदान गर्ने निजी तथा गैर सरकारी संस्थाहरूको योजना प्रक्रियामा समायोजन गर्नका लागि पालिकाका जनप्रतिनिधि, राजनीतिक दलहरू, अन्य सरोकारवालाहरू र एकीकृत योजना तर्जुमा समितिसँग यस अनुकूलन योजना तर्जुमा प्रक्रिया देखि नै छलफल र समन्वय गरिएको छ। यसरी नै पालिका स्तरमा अनुकूलन कार्ययोजनाका र प्रक्रियाको सम्बन्धमा प्रस्तुतीकरण गरी भूमेगाउँपालिकाका सेवा प्रदायक निकायहरूसँग छलफल गरिएको छ। यस पालिकाको हरेक वडा स्तरका स्थानीय राजनीतिक दल, सामाजिक संस्थाहरू, सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह, खानेपानी समुह, कृषक समुह, महिला समुह, बाल क्लब तथा युवा क्लब, स्वास्थ्यकर्मी, सुरक्षाकर्मी, शिक्षक तथा अन्य सरोकारवालाहरूसँग विस्तृत छलफल गरी तयार गरिएको अनुकूलन कार्ययोजना पालिकाबाट अनुमोदन भए पश्चात् लागू हुनेछ। यसरी नै पालिकाको वार्षिक योजनामा समावेश नभएका योजनाहरूलाई नियमित योजना तर्जुमा प्रक्रिया मार्फत जिल्ला समन्वय समिति तथा सम्बद्ध विषयगत कार्यालयहरू तथा अन्य सरोकारवाला निकायमा पनि पेश गरी मूलप्रवाहिकरणका लागि पहल हुनेछ। भविष्यमा गाउँपालिकाले तयार गर्ने आवधिक तथा वार्षिक योजना तथा रणनीतिहरूमा यस अनुकूलन योजनालाई उच्च प्राथमिकताका साथमा समायोजन गरिनेछ। यस योजनाका प्राथमिकताहरूलाई केन्द्रीय स्तरमा वन तथा वातावरण मन्त्रालय मार्फत राष्ट्रिय योजना आयोगबाट तथा प्रदेश स्तरमा उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय मार्फत तयार गरिने राष्ट्रिय विकास योजनामा समायोजन गर्न समेत आवश्यक पहल गरिनेछ। अनुकूलन कार्ययोजना समायोजनका लागि निम्न अनुसार कार्यहरू समेत पहिचान गरिएका छन्।

७.२.१ तत्काल गर्नुपर्ने

योजनाका बारेमा सचेतना जागरण गर्ने र अपनत्वको विकास गर्ने खालका क्षमता विकासका क्रियाकलापहरू तत्काल गर्नु पर्दछ। यसका लागी स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनामा प्राथमिकतामा परेका क्रियाकलापहरू गाउँपालिका आफैले र सम्बन्धित विषयगत तथा अन्य सरोकारवालाहरू मार्फत तत्काल कार्यान्वयन गर्नु पर्दछ।

७.२.२ योजना तर्जुमा प्रक्रियाको समयमा समायोजन गर्नुपर्ने

तालिका २७: योजना तर्जुमा प्रक्रियाको समयमा समायोजन गर्नुपर्ने

योजना तर्जुमाको स्तर	आवश्यक तयारी	जिम्मेवारी
टोल बस्ती स्तर	यस योजना बमोजिम आ-आफ्नो टोल बस्तीमा प्राथमिकतामा परेका योजनाहरु निर्धारित ढाँचामा पेश गर्ने।	सम्बन्धित टोल बस्तीबाट पालिकामा प्रतिनिधित्व गर्ने व्यक्ति (गाउँपालिका सदस्य) वा प्रभावित समुदाय वा सम्बन्धित बिषयगत क्षेत्रको व्यक्ति
वडा स्तर	वडा स्तरमा गर्नुपर्ने कार्यहरु, विभिन्न वडासँग सम्बन्धित कार्यक्रम भए सबैसँग समन्वय गर्नुपर्ने	वडा अध्यक्ष, सचिब वा तोकिएको व्यक्ति, वडा समितिका सदस्यहरु
गाउँपालिका स्तरमा	गाउँ परिषदबाट अनुमोदन गराउन पहल गर्ने।	कार्यपालिका सदस्यहरु, वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन इकाईका सदस्यहरु राजनितिक दलका प्रतिनिधि
बिषयगत क्षेत्रका योजनाहरु	वनसँग सम्बन्धित योजनाहरु सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहको साधारणसभा पूर्व नै कार्यसमितिमा पेश, माथिल्लो स्तरमा लैजानु पर्ने योजना भएपनि सम्बन्धित निकायको तल्लो तह (जस्तै: डिभिजन वन कार्यालय) को सिफारिस सेक्टर स्तरको योजना तर्जुमा प्रक्रियामा योजना पेश	सम्बन्धित बिषयगत क्षेत्रसँग सम्बन्धित तथा अनुभवी व्यक्ति भएमा राम्रो
विभिन्न परियोजनाहरु	परियोजनाका तल्लो तहका योजना तर्जुमा प्रक्रियामा वा सोझै परियोजनाको पायकको कार्यालयमा निर्धारित ढाँचामा कार्यक्रम पेश	परियोजनाका स्थानीय सामाजिक परिचालक तथा कर्मचारी मार्फत गर्दा राम्रो

परिच्छेद ८ः अनुकूलन कार्यहरुको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना

८.१ योजना प्रक्रियामा स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको समायोजन

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनालाई विकास र विषयगत योजनामा साथै स्थानीय सेवा प्रदान गर्ने सरकारी, निजी तथा गैर सरकारी संस्थाहरूको योजना प्रक्रियामा समायोजन गर्नका लागि पालिका स्तरमा अनुकूलन कार्ययोजना र प्रक्रियाको सम्बन्धमा प्रस्तुतीकरण गरी सेवा प्रदायक निकायहरूसँग छलफल गरी प्राथमिकतालाई स्थानीय विकास योजनामा समायोजन गरेर नगर परिषदमा निर्णय गरी कार्यान्वयन गरिनेछ। यसरी नै गाउँपालिकाले तयार गर्ने वार्षिक योजनामा समावेश नभएका योजनाहरूलाई वडा मार्फत गाउँपालिका र विषयगत कार्यालयहरूमा पठाई एकीकृत हुनेछ। यसरी नै भूमे गाउँपालिका भित्र काम गर्ने विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरूमा विषयगत कार्यालयहरूको योजनामा पहिचान भएका अनुकूलन कार्यलाई समावेश गरी एकीकृत योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ। यसरी नै यस गाउँपालिकामा तयार हुने आवधिक योजनामा यस अनुकूलन कार्ययोजनालाई उच्च प्राथमिकताका साथमा समायोजन गरिनेछ।

८.२ अनुकूलन कार्यहरुको तर्जुमा र कार्यान्वयन

अनुकूलन योजनाको तर्जुमा तथा कार्यान्वयनको नेतृत्व गाउँपालिकाले गर्नेछ। पालिकाले योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन बाहेक विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन कार्य, समुदायमा आधारित अनुकूलन कार्यक्रम, पारस्थितिकीय प्रणाली र विषयगत क्षेत्रसँग सम्बन्धी योजनामा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनका कार्यहरू पनि आफ्नो योजनामा समायोजन गरिनेछ। जोखिम तथा संकटासन्नता र यसका अन्तरनिहित कारणहरू व्यक्ति, घरधुरी र समुदाय स्तरमा फरक फरक हुने भएका कारण स्थानीय योजना तर्जुमा प्रक्रियामा जलवायु परिवर्तनबाट बढी प्रभावित महिला तथा सङ्कटासन्न घरधुरीको विशिष्ट समस्यालाई समाधान गर्ने अनुकूलनका कार्यक्रमहरू वार्षिक कार्यक्रममा समावेश गरि प्राथमिकता दिइनेछ। जलवायु परिवर्तन अनुकूलन र विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनका कार्यहरू व्यक्ति, घरधुरी, स्थानीय समुदाय र उपभोक्ता समूहको जीविकोपार्जन तथा पारिस्थितिकीय प्रणालीमा आधारित हुन सक्नेछ।

यस योजनाको सफल कार्यान्वयन र समन्वयात्मक भूमिकाका लागि वडा समिति तथा कार्यपालिका समिति क्रियाशील रहनेछ। स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना सञ्चालन कार्यविधि अनुसार यस योजनाको कार्यान्वयनलाई व्यवस्थित गरिनेछ। गाउँपालिकाले प्रदेश मन्त्रालय, सङ्घीय मन्त्रालय, गैर सरकारी संस्थाको सहयोग तथा समन्वयमा क्रियाकलापहरूको कार्यन्वयन गर्नेछ। जलवायु वित्तका लागि पनि स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना महत्वपूर्ण दस्ताबेज हुनेछ।

अनुकूलन योजनामा उल्लेखित कार्यहरूलाई गाउँपालिका, विषयगत शाखा, समुदायमा स्थापित भई क्रियाशील रहेका विद्यमान समूह, संस्था, क्लब तथा उपभोक्ता समितिहरू मार्फत कार्यान्वयन गरिनेछ। भौतिक पूर्वाधार सम्बन्धी कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनमा आवश्यकता अनुरूप प्राविधिक तथा उपलब्ध विज्ञहरूबाट विस्तृत लागत अनुमान गराउनुका साथै कार्यान्वयनमा समेत सहयोग

लिइनेछ। वार्षिक बजेट तर्जुमा तथा जलवायु परिवर्तन, विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यक्रमहरूलाई मुलप्रवाहिकरण गर्न आवश्यक सहजिकरण गर्ने तथा बजेट विनियोजनका लागि कार्यपालिकामा पैरवी विषयगत समिति मार्फत गरिनेछ। उक्त समितिको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने आवश्यक क्रियाकलापहरू समेत समावेश गरिनेछ।

यस योजनामा अन्य सरोकारवाला निकायहरूको सहयोग पनि आवश्यक पर्ने हुनाले सो कार्यक्रमहरूका लागि सरोकारवाला निकायको वार्षिक योजनामा समावेश गर्नका लागि वडा एवं गाउँपालिकाले पहल गर्नेछ। प्राथमिकतामा परेका हरेक क्रियाकलापहरूको विस्तृत कार्यान्वयन योजना र जिम्मेवारी तय गरी सम्बन्धित व्यक्ति, संस्था निकायहरूसँगको समन्वय र सहकार्यमा स्रोत तथा सेवा जुटाई कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिनेछ। त्यसैगरी यस योजनाको कार्यान्वयनमा निजी क्षेत्रको भूमिका अहम् हुन सक्छ। यसका लागि वडा तथा गाउँपालिकाले सम्बन्धित निजी क्षेत्र, व्यवसायिक क्षेत्र एवं स्थानीय उद्योग वाणिज्य संघ मार्फत समेत पहल गर्नेछ।

८.३ अनुकूलन योजना अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना

भूमे गाउँपालिका अन्तर्गत अनुकूलन योजनामा समेटिएका सबै घरधुरी तथा सरोकारवालाहरूको प्रत्यक्ष सहभागिता तथा कार्यपालिका सदस्यहरू खासगरी पालिका स्तरीय अनुगमन मूल्याङ्कन समितिको अगुवाइमा अनुकूलन कार्ययोजना कार्यान्वयनको अनुगमन अर्धवार्षिक रूपमा गरिनेछ।

अभिलेखीकरणमा उल्लिखित आवश्यक सूचनाहरूलाई ध्यान दिई अनुगमन गर्नु पूर्व अनुगमनको खाका तयार गरी सोही अनुसार अनुगमन र प्रतिवेदन तयार गरिनेछ। अनुगमनको लागि पालिका स्तरीय अनुगमन मूल्याङ्कन समितिका पदाधिकारीहरू अनुगमन सम्बन्धी अभिमुखीकरणमा सहभागी भएर मात्र अनुगमन कार्यमा संलग्न हुनेछन् जसबाट प्रभावकारिताको लेखाजोखा गर्न सहज हुनेछ। त्यसैगरी यस योजनाको वार्षिक मूल्याङ्कनको साथसाथै योजनाको अन्तिम मूल्याङ्कन गरी गरिनेछ। अनुकूलन कार्ययोजनालाई सघाउन अनुगमन तथा मूल्याङ्कनले सिकाइ, चिन्तन-मनन र पृष्ठपोषणका लागि अवसर प्रदान गर्दछ।

कार्यक्रम सञ्चालनको क्रममा कार्यक्रम गुणस्तरीय तथा उद्देश्यमूलक बनाउन सम्बन्धित लाभान्वित वर्ग तथा सरोकारवाला संस्थाहरूको सुझावलाई सम्बोधन गरिनेछ। साथै गाउँपालिका तथा सम्बन्धित समूहले स्व-अनुगमन मूल्याङ्कन गरिनुका साथै सहयोगी निकायहरूसँग संयुक्त रूपमा कार्यक्रमको नियमित अनुगमन मूल्याङ्कन गरिनेछ। कार्यक्रम सम्पादन पश्चात् सम्बन्धित क्रियाकलापको सार्वजनिक लेखा परीक्षण गरिनेछ।

तालिका २८: अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना

अनुगमन	किन	कसले	कहिले	कसरी
वडा तहको अनुगमन	पारदर्शीता र अपनत्व कायम गर्न अनुकूलन कार्यहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयन	वडा समिति वडा स्तरीय अनुगमन समिति	कार्यक्रम सञ्चालन पूर्व, सञ्चालनको क्रममा र सम्पन्न भएको १ महिना भित्र (हरेक कार्यक्रम)	सार्वजनिक लेखा परीक्षण, स्वः अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
गाउँपालिका तहको अनुगमन (प्रक्रिया र प्रगतिहरु तहमा)	कार्यक्रमको गुणस्तर कायम गर्न। योजना र प्रगतिको लेखाजोखा गर्न। कार्यक्रमको प्रभावकारीता वृद्धि गर्दै समयमा कार्य सम्पन्न गर्न।	कार्यपालिका सदस्य, पालिका स्तरिय अनुगमन समिति, वन, वातावरण तथा विपद् इकाई, पालिकाका कर्मचारी तथा सहयोगी निकायहरु	अर्धवार्षिक रुपमा (पौष र असारमा)	समिक्षा तथा योजना तर्जुमा बैठक
			त्रैमासिक	फिल्ड अनुगमन अन्तरक्रिया
			नियमित	फोटो तथा अध्ययनको संकलन
			वार्षिक	वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन
जिल्ला तहको अनुगमन	अन्तरपालिका समन्वय तथा अनुकूलनका राम्रा अभ्यासहरुको सिकाई आदान प्रदान गर्न पारदर्शिता र प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्न	समन्वय समितिका पदाधिकारीहरु	अर्ध वार्षिक वा वार्षिक	फिल्ड अनुगमन भ्रमण
प्रदेश तथा संघीय मन्त्रालय	पारदर्शिता र प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्न, कार्यक्रम संचालनको प्रभावकारिता औल्याउन	प्रदेशः- सम्बन्धित मन्त्रालय सघंः- सम्बन्धित मन्त्रालय	वार्षिक	फिल्ड अनुगमन भ्रमण

तालिका २९: अनुकूलन क्रियाकलापको अनुगमन ढाँचा

अनुगमन गर्ने व्यक्तिको नामः						अनुगमन मितिः			
फोनः			इमेलः			हस्ताक्षरः			
विषयगत क्षेत्रः									
क्र.स.	क्रियाकलाप	इकाई	लक्ष्य	परिणाम	प्राथमिकता	लक्षित घरधुरी	वडा	बस्ति	सहयोगी निकाय
१									
२									
३									

तालिका ३०: अनुकूलन क्रियाकलापको मूल्याङ्कन ढाँचा

विषयगत क्षेत्र			
क्रियाकलाप		इकाई	
क्रियाकलाप स्थिति			
सुरू मिति		समाप्त मिति (यदि पुरा भएको भए)	
क्रियाकलाप प्रमुख		संलग्न संस्था	
सम्पर्क			
इमेल			
ठेगाना			
क्रियाकलाप सारांश			
क्रियाकलापको नतिजा			
लक्ष्य		परिणाम	
परियोजनाका फाइदाहरू			
लाभार्थीहरूको संख्या			
लाभान्वित क्षेत्रहरू			
उपयोग गरिएको बजेट			
मूल्याङ्कनकर्ताको नामः			
हस्ताक्षर		मूल्याङ्कनको मिति	

सन्दर्भ समगीहरु

Eckstein, D., Künzel, V., & Schäfer, L. (2021). Global Climate Risk Index 2021. *Who Suffers Most from Extreme Weather Events*, 2000-2019.

FRTC. (2022). Land cover of Nepal [Data set]. Forest Research and Training Center. Ministry of Forests and Environment, Government of Nepal. https://doi.org/10.26066/RDS.1972729

GoN, (2011). *National Framework on Local Adaptation Plans for Action*. Government of Nepal, Ministry of Environment, Singhdurbar.

MoFE. (2021a). Vulnerability and Risk Assessment and Identifying Adaptation Options: Summary for Policy Makers. Ministry of Forests and Environment, Government of Nepal. Kathmandu, Nepal.

MoFE. (2021b). Vulnerability and Risk Assessment and Identifying Adaptation Options in the Agriculture and Food Security. Ministry of Forests and Environment, Government of Nepal. Kathmandu, Nepal.

MoFE. (2021c). Vulnerability and Risk Assessment and Identifying Adaptation Options in the Forest, Biodiversity and Watershed Management in Nepal. Ministry of Forests and Environment, Government of Nepal. Kathmandu, Nepal.

MoFE. (2021d). Vulnerability and Risk Assessment and Identifying Adaptation Options in the Water Resources and Energy in Nepal. Ministry of Forests and Environment, Government of Nepal. Kathmandu, Nepal

MoFE. (2021e). Vulnerability and Risk Assessment and Identifying Adaptation Options in the Water, Sanitation and Hygiene (WASH) Sector in Nepal. Ministry of Forests and Environment, Government of Nepal. Kathmandu, Nepal.

MoFE. (2021f). Vulnerability and Risk Assessment and Identifying Adaptation Options in Health sector in Nepal. Ministry of Forests and Environment, Government of Nepal. Kathmandu, Nepal.

MoFE. (2021g). Vulnerability and Risk Assessment and Identifying Adaptation Options in Rural and Urban Settlements. Ministry of Forests and Environment, Government of Nepal. Kathmandu, Nepal.

MoFE. (2021h). Vulnerability and Risk Assessment and Identifying Adaptation Options in Industry, Transport, and Physical Infrastructure. Ministry of Forests and Environment, Government of Nepal. Kathmandu, Nepal.

MoFE. (2021i). Vulnerability and Risk Assessment and Identifying of Adaptation options in Disaster Risk Reduction and Management (DRRM). Ministry of Forests and Environment, Government of Nepal. Kathmandu, Nepal.

MoFE. (2021j). Vulnerability and Risk Assessment and Identifying Adaptation Options in GESI, Livelihood and Socio-Economic Sector in Nepal. Ministry of Forests and Environment, Government of Nepal. Kathmandu, Nepal.

MoFE. (2021k). Vulnerability and Risk Assessment and Identifying Adaptation Options in Tourism, Natural and Cultural Heritage. Ministry of Forests and Environment, Government of Nepal. Kathmandu, Nepal.

MoHP (2022). Vulnerability and Adaptation Assessment of Climate Sensitive Diseases and Health Risks in Nepal. Ministry of Health and Population, Government of Nepal, Kathmandu, Nepal.

भूमेगाउँपालिका (२०७४)। *भूमेगाउँपालिकाको गुरुयोजना २०७५-२१००।* भूमेगाउँपालिका, पसलबगर, रुकुम पूर्व।

जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समिति (२०७९)। *जिल्ला विपद् पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य योजना २०६९ (आठौं अद्यावधिक २०७९)।* जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समिति, रुकुम पूर्व।

नेपाल सरकार)२०७६(। *राष्ट्रिय वातावरण नीति २०७६।* नेपाल सरकार, सिंहदरबार, काठमाडौं।

जिल्ला कृषि तथा पशु सेवा कार्यालय (२०७२)। *वार्षिक पुस्तिका २०७१/०७२।* जिल्ला कृषि तथा पशु सेवा कार्यालय, रुकुम पूर्व।

नेपाल सरकार)२०७६(। *राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति २०७६।* नेपाल सरकार, सिंहदरबार, काठमाडौं।

राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय (२०७९)। *राष्ट्रिय जनगणना २०७८ [तथ्यांक]।* नेपाल सरकार, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय, राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय, थापाथली काठमाडौं। https://censusnepal.cbs.gov.np/results/household?province=7&district=70&municipality=12

राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय (२०८१)। *राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन सर्वेक्षण २०२२।* नेपाल सरकार, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय, राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय, थापाथली काठमाडौं। (National Climate Change Survey, 2022)

वन तथा वातावरण मन्त्रालय (२०७६)। *स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना खाका २०७६।* नेपाल सरकार, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, सिंहदरबार, काठमाडौं।

अनुसूचीहरु

अनुसूची १ः प्रकोपको ऐतिहासिक समयरेखा

वडा नं.	प्रकोप वा विपद्	मिती	वारम्वारता	प्रकोपको असर	प्रभावित वर्ग तथा समुदाय	भविष्यमा हुन सक्ने असर तथा प्रभाव	वचाउका प्रयास
१	मिचाहा झार	२०६०	वर्षेनी	हिउदे खेतीमा सबै भन्दा बढी असर गर्ने गरेको (उत्पादन निकै घट्ने गरेको)	वडा भरी		गोडमेल गर्ने
	सुख्खा खडेरी	२०५५	१ पटक	कृषि उत्पादन ३०% घटेको	सबै वडामा	भोकमरी, फलफूलमा असर(रोगब्याधी), किराहरुको आक्रमण, आनाजमा दाना नलाग्ने	बाहिरी स्रोतबाट नाली
	बाढी	२०७१ साउन २९	वर्षेनी	८ जनाको मृत्यु (ठूलो खोला सिरान), ठूलो खोला सिरान (५० रोपनी खेत बगाएको)	ठूलो खोला सिरानका स्थानीय तथा गोचेखोला आसपासका बासिन्दा	करीव ३० घरधुरी जोखिममा रहेका	खोलामा तटबन्ध, राहत सामग्री वितरण (मालारानी गा.वि.स.)
	हुरीबतास	२०७२, २०७८, २०७९		सिम्सार (१ विद्यालय, ४ घर), काल्चे(१ गोठ, १ घर), भालुओडार(३ घर), नेरा. प्रा. वी असारेबन			

	पहिरो	२०७३, २०७४, २०७९	प्रत्येक वर्ष	जनज्योति प्रा.वि. काल्चे, ५ घर		ठूलो खोला रोकिने संभावना का साथै बस्ती बिस्थापित हुने संभावना	ठूलो खोलामा माथिल्लो बस्तीमा रोकथाम नभएको
	महामारी	२०७७		कोरोना कारण तथा डेंगुका कारण करीव ५ जनाको मृत्यु भएको			व्यक्तिगत सरसफाई, स्वास्थ्य बिमाकोसुरुवात
	डढेलो	२०५५ साल देखि निरन्तर	२५ पटक	४ वटा सामुदायिक बनमा (अन्नपुर्ण, जनप्रेमि, लालीगुँरास) डढेलो लागेको र साल, साज जस्ता वनस्पतीको पोथ्रा पोथ्री नस्ट भएको	अन्नपुर्ण, जनप्रेमि, लालीगुँरास सामुदायिक वनमा आश्रित समुदाय		
	पशुरोग	२०७९		लम्पि स्किन तथा अन्य पशुरोगका कारण कम्तिमा ५० गाई-गोरू तथा १०० भन्दा बढी बाख्रा मरेको			वडा २ पशुसेवा कार्यालयबाट औषधि, जैविक विषदीको तालिम
२	असिना	२०७५	५ पटक	वडाका विभिन्न टोलमा(खोलाडाव, डाडाडाव, वर्दि, दर्खासे, रपट, गौरिबजार. खारिगँरा, दप्चे, तल्लो कोटखोला, लेक मलारानी, सानो पिप्ले) मकै(२०७८), धान(२०७९), फलफुल(२०७८) मा क्षति		अन्नवाली कम हुने, अनिकाल प्रकोप	

	रोगकिरा	२०५० देखि हाल सम्म	३० वर्ष देखि निरन्तर , २०७६ देखि निरन्तर, २०७७	गवारोका कारण धान र मकैको उत्पादन १०-५०% सम्म घट्ने गरेको, शंखेकिराको कारण उत्पादनमा ह्रास भएको, सलहका कारणले गर्दा ७०% धान वालीमा क्षति भएको	वडा भरी, वडा भरी (विशेष गरीः खरी गैरा, खोलाढाप, वार्दि, दाप्चा, गैरी बजार)	तरकारी बाहिरबाट ल्याउनु परेको (स्थानीय उत्पादनले नपुग्ने गरेको)	गहुंत तथा वुषादिको प्रयोग गरेको
	वन्यजन्तु आक्रमण	२०५० देखि हाल सम्म, २०७८	३० वर्ष देखि निरन्तर , २ पटक	बांदर, वंदेल जस्ता वन्यजन्तुका कारण कृषि उत्पादनमा क्षति भएको, स्याल तथा कुकुरले टोकेर २ भैंसि मरेको	सम्पुर्ण वडाको वन क्षेत्र नजिको कृषि वालिमा क्षति	खेतिपाति गर्न कम गरेका छन्, कृषकले मकै बालि लगाउन छोड्न पर्ने आवस्था आएको (हाल मकै उत्पादन ५०% भन्दा कम भएको)	
	आगलागी	२०५१	४ पटक	वनक्षेत्र (वर्षसाल), दाउरा, बुट्यान तथा जडिबुटी नस्ट, पानीको स्रोत सँग जोडिएको निजी निवास दुर्ग बहादुर खड्का(२०७७), तेज बहादुर डाँगी(२०७८), चीउरीडाडा बजार क्षेत्र, २०५७/२०५८ तिर पशुचौपाया(गाई-१) मरेको		पानीको मुहान सुक्दै गएकाले खानेपानीको अभाव, वनजङ्गल विनास. जैविक र मानवीय क्षति, धनजनको क्षति	पानीले निभाउने(निजी निवास), आगनी रेखाको प्रयोग
	हुरीबतास	२०७०	निरन्तर	खरको छाना उडाएको(खोलाडाव, डाडागाउँ, पल्लो मालरानी, प्रहरी चौकी, दल बहादुर डाँगी लगायत २५ घर जति)			खरको छानो हटाएर जस्तापाताको प्रयोग

	भू-कम्प	२०७२	१ पटक	घर चर्केको, भत्केको तथा मानवीय क्षति	वडा भरी		
३	वन्यजन्तु आक्रमण	२०५०	१	मकै, गहुँ, धान, फलफूल, तरकारीमा क्षति (करिब २५% परिमाण)	सम्पूर्ण ३ नं वडा भरि		जोखिम जारी
	असिना	२०५१, २०७५ जेष्ठ	२	मकै बाली र सम्पुर्ण फलफूल र जडीबुटी(४१४० रोपनीमा अनुमानित) सुन्तला लगायतका फलफूल पूरै झरेर नस्ट	काउले, टिमुरे,लामीडाँडा,डोब,हिले,नादे, गोगनपानी,धारापानी, बथानडाँडा,बाँयाकाडाँ सहित सम्पुर्ण ३ नं वडा काउले, टिमुरे,लामीडाँडा		उत्पादनमा कमी, आर्थिक अवस्था कमजोर हुने
	हुरीबतास	२०५५	१	विधालय, विधालयका शौचालय र केही घरहरुको छानो उडाएको	टिमुरे,लामीडाँडा,डोब		थप जोखिम छ
	चट्याङ्ग	२०५८ २०७०,२०७८ २०७८ माघ	४	घर आगलागी सहित पूर्ण रुपमा क्षति र १ जना व्यक्तिको मृत्यु , ९ वटा बाखा, ४० वटा सोलारमा क्षति,गोठमा आगलागी भएर पूर्ण रुपमा क्षति घर क्षति, गोरु १ र बाखा ४ मरेका	डोब(तल्लो), हिले, नादे डोब(माथिल्लो)		चटयाङग गैरहने हुनाले जोखिम कम भएको छैन

	आगलागी	२०७०,२०७४,२०७६,२०७७, २०७१, २०७२	६	९ वटा घर पूर्णरुपमा क्षति, पूर्णरुपमावन क्षति (गुराशे,मालिका), गुराशेको कालिका मन्दिरमा क्षति , ३ घर जलेर नस्ट, ३ घर जलेर नस्ट	नदे, बथानडाँडा,चौरखोली,चिसखोली, बाँयाकाडाँ, आरुखर्क, डोव, लामिडांडा		पहेलेको भन्दा ५०% कम जोखिम(खरको छानो भएको करीब २००)
	पहिरो	२०७१	१	भैंसी,गोरु,बाख्रा,कुखुरा मरेका, घर,गोठ,घट्ट भत्काएको, खानेपानी मुहानका इन्टेक पाईप,खेत, जग्गा बगाएको, बिद्यालयहरुका प्राङ्गण बगाएको,खेतीबाली(अन्दाज १०-४० रोपनीमा बगाएको)	काउले, टिमुरे,लामीडाँडा,डोब,हिले,नादे, गोगनपानी,धारापानी, बथानडाँडा,बाँयाकाडाँ,बथानडाँडा सहित सम्पुर्ण ३ नं वडा		घर,गोठ,विधालय,सरकारी भवन,सडक,खेत,जग्गा,,खेतिबलिमा जोखिम हुने
	बाढी	२०७१ /४/३१, २०७७	२	४ वटा घर ढलेको(बगेको), पशुचौपाया बगेका /मरेका , खेतीयोग्य १५ रोपनी बारी बगरमा परिणत, ३ वटा पिसानी घट्ट बगेको, धान खेतीयोग्य जमीन बगाएको(आन्दाजी ३० रोपनी), खानेपानी बगाएको, विधालयको गेट तारजाली लगाएत संरचना बगाएको (लामिडांडाको)	काउले भित्री खोला, डोब, लामीडाँडा बीचगाँउ लामीडांडा		थप पहिरो आउन सक्ने संभावना त्यसो भएमा क्षतिको मात्रा बढ्ने
	हुरीबतास	२०७१, २०७५	२	टिनको एउटा छाना उडाएको, १२ वटा जति घरको छानामा क्षति	नदे बिधालय, हिले, नादे, बथानडाँडा,बाँयाकाडाँ		संभावना हुने, आर्थिक अवस्था कमजोर हुने

	सुख्खा खडेरी	२०७२	१	खेतबाली र तरकारी खेतीमा क्षति	३ नं वडाका धेरै बस्ती		संभावना भएको
	भू-कम्प	२०७२	१	आन्दाजी ३५ घर आंशिक रुपमा चर्केको	काउले, टिमुरे,लामीडाँडा, डोब		जोखिम कायमै
	रोगकिरा	२०७५	१	मकैका विरुवा २५% खेतीमा क्षति, डाले घाँस(तुसारा, किम्मु,	सम्पूर्ण ३ नं वडा भरि		उत्पादनमा कमी, पशुपालनमा घाँसको कमी भई आर्थिक अवस्था कमजोर बनाईदिने
	महामारी	२०७६	१	२ जनाको मृत्यु भएको, करिब १०० जना संक्रमित (कोरोना तथा डेगुका कारण)	सम्पूर्ण ३ नं वडा भरि		धेरै न्यून भएको
	पशुरोग	२०८०	१	लगायेगाई गोरुमा लम्पी स्किन रोग र बेलाबेलामा आज्ञात रोग , जोत्ने गोरु र दुहुना गाई लागायत आन्दाजी १५०/२०० मरेका	वडा नं ३ को पुरै बस्ती		जोत्ने गोरु र दुहुना गाईको संख्या घट्ने
४	हुरीबतास	प्रत्येक बर्ष	३०	बिद्यालयहरुको छाना उडाएर क्षेति पुर्याएको (शिव प्रा.वि. आपखोली, नेरा प्रा. वि. पोखरा, मालिका प्रा. वि. कोटमाझखर्क), घर को छाना उडाएको (अन्दाजी ५० घर)		बिद्यालय हरु पुन हावाहुरीले छाना उडाएर क्षति गर्न सक्ने	वडा र समुदायको पहलमा सामान्य मर्मत
	डढेलो	प्रत्येक वर्ष	३०	बाघखोर वन, आपखोली वन, भूमे सामुदायिक वन, देउती सामुदायिक वन, शान्ती सामुदायिक वन, कोट वन,		वनजङ्गलको बिनास हुन सक्ने, वन्यजन्तुको वासस्थानको समस्या यसको	आगो निभाउने काम, बिरुवा रोप्ने, जनचेतनाको अभियान

				माझखर्क वन (साना बिरुवाहरु र वन्यजन्तुहरु बढी प्रभावित, भूमे वनको क्षेत्रफल ११६ हेक्टर)		कारणले जलवायुमा समस्या देखापर्न सक्ने	
	सुख्खा खडेरी	२०५५/० ६०	१	खानेपानी अभाव, पानिको लागी टाढा जानुपर्ने, सहरका विभिन्न समुदाय आपखोली, औपटाकुरा, सिंचाइ अभाव, बालीनालीको उत्पादनमा कमि, गरिबी बढायो, मानिसहरुको बसाई सराई, परम्परागत अन्नबाली र फलफूलहरुको उत्पादनमा कमि, बिकासे जातहरुको उत्पादन गर्न समुदाय हरु बाध्य		पानीको अभाबका कारण बसाई सराईमा वृद्धि भएको, कृषि, मानव शक्ति, आर्थिक उपज, शिक्षा, स्वास्थ्यको क्षेत्रको विकाशमा असर परेको, बिकासे जातको अन्न, फलफूल, तरकारीहरु उत्पादन गर्न रासायनिक मल, बिषादीहरुको प्रयोग गर्दा अप्रत्याश रुपमा स्वास्थ्यमा असर परेको, बालबालिका कुपोशित भएको, आर्थिक रुपमा स्थानीयहरु कम्जोर भैरहदा रोजगारीका लागी बिदेसिनेहरु बढेका	वनजङ्गल संरक्षणको प्रयास, समुदायक वन स्थापना, खानेपानी र सिंचाइ उपभोक्ता समिति गठन, जलवायु परिवर्तन र असरको बारेमा जनचेतनाका कार्यक्रमहरु संचालन गरेको (वडा, संस्थाहरुमा), पानिको मुहानहरुको संरक्षण गर्ने काम, श्रमदान/
	बाढी	२०७१ साउन ३१	१	खेतियोग्य जमिन बगाएको घोद्रेखोला देखि गोछेखोला सम्म, आपखोली अ-५०० रोपनी, कुलोहरु बगाएको, घर बगाएको (८-१० वाटा), सडक बगाएको १ कि.मि.,		आगामी दिनमा यस्ता खाले पहिरो आएमा कैयौ गुणा बढी क्षति हुनसक्छ जस्तैः गोछेखोली, धोदेखोला, गोलरह, आपखोली, बाघमारे	तटबन्धन गरेको १००० मि., सडकहरुमा कच्ची र पक्कि,नाला, निर्माण गरेको ८०० मि., वृक्ष्यरोपण ४०० बोट

				वन क्षेत्रमा पहिरो गएको विभिन्न स्थानमाहरुमा पशुपंशीहरु को मृर्तु भएको			
	भू-कम्प	२०७२	१	घर, विधालयका भवनहरु चर्किएको अवस्था		पुन यो समस्या आउन सक्ने	मर्मत, लिपपोत
	चटयाङ्ग	२०७५	१	कोटमाईखर्क टोलमा गणेश खत्रीको घरमा चटयांग परि घरका २ जना घइते भएको		यस्तो घटना पुन हुन सक्ने	घरमा चटयांग लागी घाइते भएका व्यक्तिलाई हस्पिटल सम्म लैजाने व्यवास्था
	रोगकिरा	२०७६/०७७ पछिल्लो प्रत्येक वर्ष	५	धनको बाला काट्ने समस्या (प्रत्येक टोलमा ५५ प्रतिशत), मकैको साना बिरुवा काट्ने समस्या (अन्दाजी ४० प्रतिशत)		यस्ता समस्याहरु पुन आउन सक्ने सम्भावना	औषधीहरुको प्रयोग
	बाढी	२०७७	१	बाघमारे खोलामा भएको खा. पा. धोस्त (१५० घर), सिंचाइ ड्याम र पक्कि कुलो भत्काएको, दाङ-रुकुम पूर्व सडकको हेम्मपाईप बुजिएर, सडक आबरुद्दा भएको २० मि., दमाई टोल - डोब्रा सडकआबरुद्दा भएको (१ कि. मी)		झालेपदर, कोट, माझखर्क, डोब्रा, दमाईटोल, तल्लाकाडा, आपखोलीमा पहिरो जान सक्छ	पहिरो रोकथाम, का लागि जाली लगाएको

	महामारी	२०७७/०७९ सम्म	१	वडाका प्रत्येक समुदायलाई प्रभाव पारेको (१५० जना भन्दा माथि), ९ जनाको कोरोनाबाट मृर्तु		यस्तै महामारी भविस्यमा अझै बढी आउन सक्ने	चेक जाचमा सक्रियता, औषधी उपचारको लागी हस्पिटलहरुमा जाने, पोषण तत्त्व वितरण, खोपमा सहभागिता, जनचेतनाको प्रयास, मस्क सेनिटाइजर वितरण
	असिना	२०७८/०७९	१	धान, मकै, तरकारी, फलफूल (प्रत्येक टोलमा), अन्दाज क्षति ८० प्रतिशत धानको, तरकारी तथा फलफूल ४० प्रतिशत, मकै ४० प्रतिशत		जलवायुको कारणले अझ बढी क्षति हुने सम्भावना	क्षतिपुर्तिको लागी स्थानीय तहमा माग पेश
	पहिरो	२०७९	१	डाडागाउ वुदवुदी खाने पानीको मूल भासिएको प्रयोगकर्ता (७०घर) , घरहरु भत्किएका(४५ घर), सिंचाइमा अबरोध (१५० घर)		भबिस्यमा अझै क्षति हुन सक्ने, बस्ती बसी सराई मा समस्या देखा पर्न सक्ने, खानेपानीको समस्या देखिन सक्ने	समुदायले कच्ची बाध तयार गरि सिंचाइ संचालन
	आगलागी	२०७९/०८०	१	कोटढुंगा घर आगलागी, धन र पशुको क्षति (५ लाख बराबरको क्षति) आपटाकुरा टोलको गोठ आगलागी, धनसम्पती अन्दाजी ३ लाख बराबर को क्षेति		धना बस्ती हुने ठाउँहरुमा अन्य घरहरु पानी आगलागी हुने सम्भावना	वडा स्थरबाट घर पुर्न निर्माण गर्ने कार्य गरेको, समुदायहरु बाट आर्थिकसङ्कलनको कार्य गरी सहयोग गरेको

५	भू-कम्प	२०७१	१	पहिरो, पशु, धनजनको क्षति		बाढी, पहिरो आउन सकने	जनचेतना मूलक कार्यक्रम भएको
	बाढी	२०७२	१	पहेरोले घर, बारी, कुलो, पानीको मुहान, कुलाको बाध, खेत, आदि बगाएको, घर, खेत, पशुचौपाया, सिंचाइ कुलो, खानेपानी मुहान,-५ , २५ वटा, कुखरा-२२० , गोछेखोला अन्तर्गत पोखरा फाट, कुर्मी खोला खेत, कुर्मीको खानेपानी मुहान सुकेको छ, निग्लेनी डोटेखोला सिंचाइ कुलाको बाध प्रत्येक वर्ष बाढीबाट प्रभावित भएको, कुर्मी खोलाले बगाएर मृत्यु(१ जना)(२०७८), पोखरीपाटामा घर-४, गोठ-१, जग्गा-९ रोपनी वगाएको, कुर्मी, निग्लेनी, थाग्लेनी, दमार, राजिगाउँ का खेतमा काटिएका धान बारीमा बर्षाको पानी डुबानमा परि अनुमानित ४२० रोपनी खेतको धानबाली नस्ट भएको	सिमखोरिया, डाँडापानी रातमाटे, ओखले, घर-७, पानीको मुहान-१, कुला-८, पशुचौपाया-४	पुन बढी आउन सक्ने, खाद्यान उत्पादनमा प्रभाव आउन सक्छ, जमीन क्ष्यईकारण भएर जना सक्छ, बिस्थापित हुनु पर्ने	तटबन्ध, खानेपानी मर्मत, घरनिर्माण, स्थानीय निकायबाट क्ष्यतिपुर्ति र समुदायको श्रमदान, बढी आउदा कसरी बच्ने भन्ने बिषयमा जनचेतना अभिबृधि कार्यक्रम
	रोगकिरा	२०७७ देखि २०७९	२	सबै टोलमा मकैवालिमा सेतो जुले किराको प्रकोप बढेको छ, धान वालीमा हरियो किराको प्रकोप बढेको, तरकारीवालीमा किसिमका रोग किरा को प्रकोप बढ्दै गएको छ, गहुँमा सिन्दुरे रोग र कालो पोके रोगको प्रकोप बढेको छ		उत्पादनमा ह्राश आउन सक्छ, युवा जनशक्ति विदेश पलायन हुन सक्छ, जमीन बाजो रहन सक्छ, खेती प्रति नैराश्यता पैदा हुन सक्छ	रासायनिक बिषादीको प्रयोग गरी नियन्त्रण गरिएको छ

	हुरीबतास	२०७८, २०७९	२	थालेनी विद्यालयको छाना, थाग्लेनी गाउँमा ७ वटा, राजीगाउँ ३ वटा, कुर्मी निग्लेनी ३ वटा घर को छाना, फलफूल झरेर नस्ट भएको रातमाटे-१, कोशिघाट-१, बेतेनी-२, पोखरीपाटा-६ वटा घरको छाना उडाएको		जनधनको क्षति हुन सक्छ	स्थानीय वडा पालिकाबाट पाता अनुदान सहयोग र समुदाय बाट अरु आवश्यक जनश्रमदानमा काठ, ढुंगा, माटोको व्यवस्था
	आगलागी	२०७९	१	दुरविनडाँडा सामुदायिक वनमा आगलागी हुदा बोटविरुवा, सालका काठ तथा वन्यजन्तुलाई असर गरेको(	हल्दे-१,पोखरीपाटा-१	शिक्षा तथा जनचेतनाका कारणले आगलागी हुने	गाउँ, टोलमा जनचेतना मुलक कार्यक्रम संचालन
	पहिरो	२०७९	१	सिमखोरिय, पोखरीपटा, कुलो-३, पानीको मुहान-१, जग्गा-२१ रोपनी, घर-५ वटा क्षति भएको		बाटो कटान तथा बोटबिरुवा, आगलागी तथा भौगोलीक विकटताका कारण	स्थानीय , प्रदेश, केन्द्रसँग समन्वय गरी पुननिर्माण तथा जनचेतना मूलककार्यक्रम संचालन भएको
	पशुरोग	२०८०	१	गाई, गोरु, भैसीमा लम्पि स्किन संक्रमण रोग फैलिएकोछ र सयौ पशुचौपायालाई असर गरीरहेको छ (करिच २० वटा मरेका)	वडा भरी	पशु उत्पादन तथा श्रममा ह्राश आउने	स्थानीय पालिका बाट पशु स्वास्थ्य टोलीले उपचारका साथै पशु स्वास्थ्य शिबिर संचालन गरी उपचार गरिरहेको छ
६	डढेलो	सबै वर्ष	३०	वडामा रहेका सामुदायिक वनमा वर्षेनी डढेलो लाग्ने गरेको र पोथ्रा पोथ्रीलाई असर			

				र वढ्न नदीने हुनाले वनमारा जस्ता झार धेरै फैलिएको			
	वन्यजन्तु आक्रमण	सबै वर्ष	३०	बालीनालीमा क्षति (बदेल, बादर) (खारखोला, निमारे)			
	सुख्खा खडेरी	२०६८	१	हिउदे खेति गर्न नसकेको (गैरा, बडाखोलि-२५० रोपनी)			
	पहिरो	२०७२	१	मानविय क्षति (३ जनाको मृत्यु, ७ जना घाइते), घर+गोठ भत्केको (१ घर+गोठ), खानेपानी वितरणमा क्षति (५०० मि. पाइप), पक्की नाली तथा सडक (नेपाल राष्ट्रिय मा. वी. बडाखोली- ४ कि. मी.)		जलवायु संगै अव्यवस्थित सडक निर्माणले थप जोखिम बढ्ने, वनजङ्गलको गुणस्तर घटेको	आर्थिक तथा सर सम्मान सहयोग वितरण
	बाढी	२०७२ श्रावन	१	खेतियोग्य जमिन कटान [सर्किमारे खोला क्षेत्र- ४० रोपनी, सोतर खोला- ४० रोपनी, कुर्मी खोला- २० रोपनी, खर खोला+सिन्दुरे खोला+ठुलो खोला- २५ रोपनी, गोचे खोला (जम्बुधारी +चितमारे)-१५ रोपनी], सिंचाइ कुलो(७००० मि), खानेपानी (५ खाने पानी योजनाको इन्टेक, मुहान ७०० घरधुरी)		तटवन्धन लगायतको कमीले बाढीको समस्या बढ्न सक्ने	तटवन्धन- (२०००-२५००मी)

	हुरीबतास	२०७४/०७५/०७८/०७९/०८०	५	छाना उडाएको कृषि (धान, मकै), ४५ घर - नक्कले सानो र ठुलो, शान्ति चौर, निमारे, सानो नक्कले (जन सेवा प्रा. वि.), बडाखोलि, तोरीबारी,			खरको छाना हटाउने १३ खरको छाना (पालिका), केन्द्रबाट- ६० वटा,
	आगलागी	२०७४/०७८	१	धनजनको, लता कपडा, भाडाको क्षति, कृषि उपज, १ घर लेख बडाखोलि, ३५ के. जी.			राहत वितरण भाडाकुडा, अन्न, त्रिपाल
	महामारी	२०७६/०७८/०७९	२	झाडा पखाला (८०-९० जनाको उपचार), कोरोना(निमारे-१, बडाखोलि-१, तोरीबारी-२)			स्कुलमा क्याम्प संचालन, औषधी वितरण, पोषण समग्री वितरण
	रोगकिरा	२०७७ (पछिल्लो ६ वर्ष	६	मकै बालीमा क्षति (१० रोपनी, वडा तहको क्षेत्र- २० प्रतिशत)			औषधी वितरण
	पहिरो	२०७९	१	खेति योग्य जमिनमा क्षति, कृषि उपज क्षति, २०-२२ रोपनी (तोरीबारी), कुर्मी खोला छेउ			
७	पशुरोग	२०००	१	लम्पी स्किनका कारण वडा भरीका करीव २०० पशुचौपायालाई असर गरेको	गु.न.पा. ७ नांगी	पशुपालनमा कमी	सामान्य घरेलु उपचार

	सुखखा खडेरी	२०४५	अहिलेसम्म	उत्पादनमा ह्राष	गु.न.पा. ७ का सबै क्षेत्र	खाद्यान्न वाली, कृषि कपडाको उत्पादनमा ह्रास आई अभावको सिर्जना हुन सक्ने	समुदाय बाट प्रयास नभएको
	वन्यज न्तु आक्रम ण	२०५०	१	वालीनाली नस्ट र मानवीय क्षति(घाइते)	गु.न.पा. ७, थक्लेनी, नांगी, मानिडे	अनियन्त्रित र वालीनालीको बडी क्षति हुन सकने	सामुदायीक प्रयास
	रोगकिरा	२०६५	अहिलेसम्म	वाली बिरुवाको पात खाएर क्षति	गु.न.पा. ७ का सबै क्षेत्र	वाली बिरुवाकोवाली वृद्धिबिकाश र उत्पादनमा असर हुन सकने	केही हदसम्म संखेकिरा सङ्कलन गरी नस्ट गरिएको
	बाढी	२०७२	१	सिंचाइ कुलोको बाधमा क्षती: सहारे ६०%(२९ मि.), माथिल्लो श्रीबारी(बलसी टोल र पुन टोल), मानिके मुहानको च्याम्बर र ड्याममा क्षति, रिटे झाक्रीको घर निर लाइनिंग भत्किएको (२० मि.), गोकलपुर र गोछे खोला(८ + ५ रोपनी)	सहारे ६०%(२९ मि.)	खानेपानी तथा सिंचाइबाट बन्चित	जन श्रमदान, ढुंगा, माटोको प्रयोग वाट बाध निर्माण
	पहिरो	२०७२ २०७९	२	कोप्ची पासखोला क्षेत्रमा पहिरोको प्रकोप , गु.न.पा. ७, को नांगी क्षेत्र को बाँदरकटेरा देखि मुलपानी सम्म झन्डै १ कि.मी. क्षति भएको	गु.न.पा. ७, कोप्ची, बाँसखोला सेरोफेरो क्षेत्र	यस भेगमा रहेका पिउने पानीको मुहान पुरिने, खेतीयोग्य जमिन पुरिने, खेतीयोग्य जमीन क्षतिग्रस्त	समुदायबाट प्रयासको असक्ष्यमता

				पिउने पानीको मुहान पूर्णरुपले क्षति , कोप्ची-नक्कले जोड्ने सडक पहिरोले क्षतिग्रस्त १०० मिटर		बढ्दै जाने भएको र वस्तिहरु जोखिममा परेको	
	महामारी	२०७८	१	कोरोना तथा दादुर र डेंगुका कारण वडामा करीव ५० भन्दा बढी संक्रमित भएका	गु.न.पा. ७ नांगी	वडा कार्यालयका विनियोजित बजेटमा आर्थिक भार	स्थानीय सरकार द्वारा सामान्य सहयोग
	रोगकिरा	२०७८/२०७९	२	धान वाली खाएर नस्ट (गवारो, डढुवा, सलहकिरा, फौजि किरा)	गु.न.पा. ७ का सबै क्षेत्र	धान वाली उत्पादनमा ह्रास आईरहेको	बिषादी को प्रयोग
	आगलागी	२०८०	१	डढेलोको कारण सिंचाइ वितरण पाईप जलेर नस्ट हुदा सिंचाइमा अवरोध भईरहेको वर्षेनी	गु.न.पा. मालारानी चौर	सिंचाइमा अवरोध	छैनन्
८	मिचाहा झार	प्रत्येक वर्ष	३०	तरकारी वारी तथा वनमा धेरै असर गरेको	गु. न. पा-८		
	हुरीबतास	प्रत्येक साल	३०	घर ,गोठ, मकै तथा तरकारी वालीमा क्षति	गु. न. पा-८		
	आगलागी	प्रत्येक साल	३०	घर जलेर धनमाल नस्ट	बिचटोल (१), बजारटोल (३)		
	पहिरो	२०७०	१	घर क्षति, कृषि क्षेत्रको कटान	गंगटे टोल, सुन्दर बजार टोल	घरमा जोखिम, पहिरो गइरहन सक्ने	

	भू-कम्प	२०७२	१	घरहरु आंशिक क्षति भएको दिपटोल (१), सुन्दरगाउँ बजार टोल(१), रोल्पाली टोल (३), गंगटे टोल (३), ठारी टोल, बिच टोल, खटांग टोल (१), बजार टोल (३)	वडा भरी		
	बाढी	२०७२	१	नदी कटान, बस्ती (१८ मी.) बिस्थापित, गोठ भत्किएर गोरु, चौपायको मृत्यु, अन्नबालीको क्षति, घर जोखिम(५-६ वटा), खाने पानी ट्यांकी डुबान, खैरेनी चौर डुबान तथा कटान, सिटी हल, खानेपानी, अफिस, नर्सीरि, खेलकुद मैदान, प्रतिक्षालय डुबान, सिंचाइ नहरमा क्षति, सिमाना टोल डुबान	गंगटे टोल, घारी टोल, बजार टोल	पहिरो जन सक्ने, , कटान	जाली तटबन्धन, वृक्षारोपण
	वन्यजन्तु आक्रमण	२०७४ (स्यालले टोकेको)	१	स्यालले टोकेर घाईते बनाएको, बंदेलले खेतिपातीमा क्षति गरेको	घारीमेहेलकुना टोल, सुन्दरगाउँ टोल		
	रोगकिरा	२०७७ (फौजीकिरा, शंखेकिरा), आपमा कालो ढुसी	५	कृषि बालीमा क्षति, आप बालीमा क्षति	वडा भरी	बढ्न सक्ने	कृषिबाट बिषादी प्रास

		(२०७९/ ०८०)					
	असिना	२०७८	१	धानबाली नस्ट (२०%)	वडा भरी		
	डढेलो	२०८०	१	वडा. न. ७ मा जङ्गलमा आगलागी जसको कारण ८ नं मा आउने सिंचाइको पाईपमा असर	वडा नं ७ को वन क्षेत्र		
९	पशुरोग	प्रत्यक वर्ष		चरचरे, खोरेत, भ्यागुते रोग ले सताउने गरेको, लम्पी स्किनका कारण १४ गोरू र ३ भैंसिको मृत्यु भएको, १०० भन । दा बढी बाख्राको मृत्यु भएको	वडा भरी		
	वन्यजन्तु आक्रमण	वर्षौंनी		१०-४०% बालीको नोक्सान हुने गरेको (बांदर र बंदेल)	भालुखोला, सिमघाट, नादेकोट, दाप्चा, साजगैरा, भुल्के गरी वडाका अन्य स्थानमा समेत असर गर्ने गरेको	जोखिम अझै वढ्दै गइरहेको छ	
	सर्प दंश	२०५० पछी	३०	वार्षिक २ जनाको मृत्यु हुने गरेको	बोटोचौर, भुल्के, दमारगाउँ,		
	दुर्घटना	२०५१	१	ट्रक दुर्घटनाका कारण ४ जनाको मृत्यु			

	आगलागी	२०५१, २०५७, २०६४, २०७२, २०७४	५	५ घर गोठको क्षति	भालुखोला, काप्रेखोला, सिमघाट		
	बाढी	२०६८,२०७०, २०५९, २०६२	४	४ जनाको डुवेर मृत्यु भएको			
	डढेलो	२०७० देखि निरन्तर	१०	सामुदायिक वनमा भएका सालका पोथ्रा पोथ्रीको नोक्सान भएको (करीब ४० हेक्टरमा क्षति)	चौपारी र देवी साब		
	चट्याङ्ग	२०७१	१	१ जनाको मृत्यु	चिसापानी माझ खर्क		
	भू-कम्प	२०७२	१	९३ घर आंशिक क्षति, १ गोठ पुर्ण क्षति			
	नदी कटान	२०७२ देखि निरन्तर	८	भुल्के देखि बोटेचौर सम्म कृषि योग्य जमिन बगाएको , २०७२ सालमा २ विघा भन्दा बढी बगाएको			
	पहिरो	२०७२, २०७८	२	१ घर र १ गोठ क्षति भएको, १ घर पुरेको	खुटी, माथिल्लो भालु खोला		

	बाढी	२०७२, २०७८, २०७९	३	सिंचाइ कुलो १०० मिटर र २ वांध क्षति भएको, बोटेचौर डुबान भएको, सिमलगैरा सिंचाइ कुलो तथा बांध भत्किएको, नादेकोटमा ३ घर पुर्ण क्षति भएको, ४ वटा घर क्षति भएको	भालुखोला, खहरेखोला, काप्रेखोला, घुघुति खोला क्षेत्र, नादेकोट	हाल सम्म राम्रो सँग मर्मत हुन नसकेको र सिंचाइमा समस्या भएको	
	दुर्घटना	२०७४, २०७३	२	२ जनाको भिरबाट लडेर मृत्यु भएको, ३ जनाको मृत्यु	नादेकोट र दाप्चामा		
	हुरीबतास	२०७५, २०८९	२	भुल्के प्रा.विको छाना उडाएको, सिमघाट मा.विको पर्खाल भत्केको, १ घर उडाएको, आंप र लिचिका फुल पुर्ण क्षति भएको (२०८०)	वडा भरी		
	महामारी	२०७६ देखी हाल सम्म	४	कोरोनाका कारण ३ जनाको मृत्यु, डेंगुका कारण ५ जनाको मृत्यु भएको	भालुखोला, बोटेचौर, सिमघाट र चिसापानी		
	रोगकिरा	२०७७	१	वाडा भरीको १५०० रोपनी खेतमा लगाएको वाली सलह किराले ५०% नोक्सान भएको			
	सडक दुर्घटना	२०७८	१	१ जनाको मृत्यु ट्रक दुर्घटना	बोटोचौर, भुल्के, दमारगाउँ,		

	सडक दुर्घटना	२०७९	१	२ जनाको मृत्यु भइको ट्रक दुर्घटना हुंदा	चौपारी डांडा		
	बाढी	२०७९	१	६ रोपनी खेत बगाएको	खहरेखोला		
१०	रोगकिरा	बर्सेनि	३०	करिब २०% तेलजन्य र तरकारी खेतिमा क्षति गरेको	भूमे-१०		
	मिचाहा झार	बर्सेनि	३०	बनमाराले खेतिपाती तथा वनजङ्गल साल लगायतका विरुवा उम्रिन नदोएको, निलो फुल्ने बोकेझार, गाजर प्रकारको झार, कान्डे झार खेतमा फैलिएर उत्पादनमा कमि भएको	भूमे-१०		
	हुरीबतास	बर्सेनि		फलफूल तथा अन्नबालीमा क्षति पुर्याएको (यो वर्ष आपमा ९०% क्षति भएको)	भूमे-१०		
	असिना	बर्सेनि		फलफूल तथा अन्नबालीमा सामान्य क्षति पुर्याएको	भूमे-१०		
	सुख्खा खडेरी	बर्सेनि		धान, मकै खेतीमा उत्पादन घटाउने गरेको (२०-२५%), दलहन र गहुँ बारीमा क्षति पुर्याउने गरेको (३०-४०%)	भूमे-१०		

	आगलागी	बर्सेनि		वार्षिक रुपमा औषत ३ का दरले	१० नं. का सबैक्षेत्रमा	संरचनामा सुधार नभएमा र जनचेतनाको अभाब रहेमा दोहोरिन सक्ने	वडा, पालिका तथा रेडक्रस, समुदायबाट पारम्भिक सहयोग भएको
	पहिरो	२०७१, २०७८, २०७९	३	खानेपानीको इनटेक ४ घ. मि. को पुरिएको, सिंचाइ कुलो १० मि. क्षति भएको, खानेपानीको इनटेक ६ घ. मि. को पुरिएको, घरगोठ क्षति (१ परिवारको), ६५ मि. क्षति भएको (विभिन्न भागमा), (२५+२० मि.) दुइ खण्डमा, सिमखोला-हनिमान खण्डमा\ रहेको सिंचाइ कुलोमा ५ ठाउँमा क्षति पुर्याएको, सिमखोला-इयाक्रेघारी खण्डमा रहेको सिंचाइ कुलोले बन्चरेगौडा नजिक क्षति भएको	पतेनाघारी, मुलबाटो, आगरखोला (भेडाबारी), लामितालेको पुर्वी क्षेत्रमा, सिमखोला-हनिमान- भेडाबारी सिंचाइकुलो, सिमखोला-इयाक्रेघारी सिंचाइ कुलो	कम्जोर संरचना / कच्ची संरचनाका कारण पुन क्षति दोहोरिन सक्ने तथा खानेपानि मुहान क्षति हुने सक्ने	पक्कि कुलो बनाई प्रयोगमा आएको
	बाढी	२०७१/४/२९	१	सिमखोला-हनिमान-भेडाबारी सिंचाइ कुलोको मुहान क्षति भएको, सिमखोला-इयाक्रेघारी कुलोमा क्षति भएको, सिम्खोलमा रहेका खानेपानी इन्टेक ट्यांकीमा क्षति भएको, वितरण ट्यांकी भत्केको, पाईपलाइन बगाएको, बाढीले तटबन्ध बगाएको (करिब १०० भन्दा बढि सिसौका रुख बगाएको)	गु. न. पा. १०	फेरी त्यस्तै वर्षा भएमा क्षति दोहोरिन सक्ने	मुहान सरसफाई, पाइप् जोड्ने, ट्यांकी मर्मत, सिंचाइ कुला मर्मत

	रोगकिरा	२०७४ देखि निरन्तर	५	मकै खेतीको उत्पादनमा ३०-३५% कमि भएको	भूमे-१०	क्षति बढ्न सक्ने, आम्दानीमा कम भइ खर्च बढ्न सक्ने	सामान्य औषधि प्रयोग बढ्न सक्ने
	बाढी	२०७९ असोज	१	बाढीले तटबन्ध बगाएको (करिब २० मि.)	बाघमारे टापु	अतिवृष्टिका कारण आत्याधिक बाढी आउने	
	अतिवृष्टी	२०७९/६/१९ देखि २५ सम्म		गु. न. पा. १० का सबै टोलमा (हनीमान पूर्णक्षति-२, डाडागाउ- लौरेदमार पूर्णक्षति (२ वटा), सामान्य क्षति भएको ५० घर, फुलबारी-१ क्षति		कमजोर संरचनाका कारण दोहोरिन सक्ने	वडा कार्यलय तथा रेडक्रसबाट सहयोग गरेको
११	रोगकिरा	पछिल्लो २-३ वर्ष	३	धान र मकै उत्पादनमा कमी	समग्र वडा		औषधी एग्रोभेट
	वन्यजन्तु आक्रमण	२०५०	सधै	कृषि उत्पादनमा कमी, कृषि क्षेत्रबाट विस्तापित, डोवकमा कृषि गर्न छोडेको	भित्री खोला, सिम खोला, लेक सुर्मा, आँप गौरा, अल सुर्मा(सम्पुर्ण वडा)	बढ्ने	कुकुर पाल्ने, राती आगो बालेर बस्ने, टिन बजाउने
	चट्याङ्ग	२०५६	१	मानवीय क्षति, पशुचौपाया मृत्यु			
	बाढी	२०७१ श्रावण	२	घर भत्केको, घट्ट, खेतीयोग्य जमीन, सिंचाइ कुलो(बाँध), पशुचौपाया(क्षति), बर्मागर खोला, सुर्मा खोला, ढोप्का खानेपानी, लेकसुर्मा खानेपानी, आँप गौरा	सिमखोला, निरिन्ग्य मंसेरी, घुम खोला(सिमलखोला), मिर्ती खोला,	बढ्ने, ३ खोला आसपास	खानेपानी मर्मत, सिंचाइ मर्मत, राहत वितरण, जनचेतना

		२७-३०, २०७८		सिंचाइ, गैरी गाउँ खा.पा., अलसुर्मा खा.पा. क्षति भएको			
	चट्याङ्ग	२०७२		मानवीय क्षति			राहत
	हुरीबतास	२०७३, २०७८, २०७९	३	विधालय पाता र छाना उडाएको, विधालयको पाता (सुर्ज्यजोती आँप गौरा), विद्यालय चर्पी पाता , विधालय पाता र छाना उडाएको	ने.रा.प्रा.वि राधाकृष्ण, सुर्यज्योती आँप गौरा, ने.रा.प्रा.वि भित्रीखोला, चुनीअमाराई, आँप गौरा, ढीनी गाँउ, घुमखहरे स्वास्थ्य चौकी		
	अतिवृष्टी	२०७९	१	घर भत्केको	भलय दमार, भित्री खोला		५२ घर राहत(रेडक्रस), १३५ घर त्रिपाल र प्लास्टिक वितरण
	पशुरोग	२०७९-८०	१	लम्पी स्किनका कारण पशुचौपायाको मृत्यु (१० वटा)	समग्र वडा		
१२	हुरीबतास	२०५० देखि हालसम्म	३०	घर गोठको छानो उडाउने	भूमे १२ सबै स्थानमा	सबै ठाउँमा	ढाक छोप गरेको
	आगलागी	२०५०/ हालसम्म	३०	वनजङ्गल आगलागी र वनमा भएका पोथ्रा पोथ्री समाप्त	प्रगतिसिल सामुदायिक वन, शान्ती सामुदायिक वन, बसन्त	जनावर, चराचुरुंगीको, लोप,	निभाउने प्रयास

					बहार सामुदायिक वन, चेतना एकता वन		
	वन्यजन्तु आक्रमण	२०५०/८० सम्म	३०	खेति वाली नष्ट (१५% धान तथा मकै क्षति)	राईके, सिमल गैरा किटेनी, लामकाने, घट्टेचौर, पिपल टाकुरा, लमीदाडा, मंग्रा साबिक ४ दहचौर, आपगैरा	रोकथाम नगरे भोकमारीमा पर्ने	धपाउने प्रयास
	भू-कम्प	२०७२	१	घर गोठ चरकेको	राईके, ज्यामिरे, सुभाघाट, साबिक ४ दहचौर		
	बाढी	२०७२	१	घर, खेतबारी बगाएको (५० रोपनी)	ठुलो राईके, सानो राईके, धबेनी खोला देखि भेरी नदी सम्म, काभ्रेटोल वारीपारी	ठुलो राईके, सानो राईके बगाउन सक्ने	बर्खाको समयमा अस्थाई छेकबार
	रोगकिरा	२०७७ देखि हालसम्म	३०	मकै बाली नष्ट (३०% क्षति भएको)	भूमे १२ सबै स्थानमा	भोकमारी	किनमेल गरेर, औषधी प्रयोग गरेको
	रोगकिरा	२०७७ देखि हालसम्म	४	खेति वाली नष्ट विशेष गरी तरकारी, मकै	भूमे १२ सबै स्थानमा	भोकमारी	भगाउने प्रयास गरेको

	महामारी	२०७७/८०	१	मानबिय मृत्यु कोरोनाका कारण	भूमे १२ सबै		प्राथमिक उपचार
	अतिवृष्टी	२०७८/७९	१	धान खेति नष्ट	भूमे १२ सबै स्थानमा	राईके, ज्यामिरे, सुभघाट, डुबांगडुबांग सिमलगैरा साबिक ४ नं.	ढाक छोप गरेको
	आगलागी	२०७९	१	घर गोठ आगलागी (२ वटा)	साबिक ४ दहचौर		निभाउने प्रयास
	बाढी	२०७९	१	खेतबारी बगाएको (१० रोपनि)	सुनदह	सुनदह गाउँ बगाउने जोखिम रहेको	छेकबार
	हुरीबतास	२०७९	१	विद्यालयको छाना उडायको	रईके, सरस्वती प्रा. वि, शान्ति प्रा. वि, जनता प्रा. वि, सुर्य ज्योति प्रा. वि, कुमार प्रा. वि	हावाहुरीले पुन छाना उडाउन सक्ने	
१३	रोगकिरा	२०७०	अहिलेसम्म	शेरा फाटमा बिउ समेत नहुने गरेर कृषि वालि नस्ट गरेको	विउ नस्ट गर्ने		१००% नस्ट गरेर कृषि क्षेत्रबाट विस्तापित हुन सकने
	बाढी	२०७२	१	१२० घरधुरीको राईके मा १५ बिगाहा खेत बगाएको, २ जनाको मृत्यु, ५ कुलो-१५० मि बगाएको , गुमि खानेपानी, बेतिनी खोलाको सिमलरुख माथि बर-करिब सैया देखि, खत्री खोला देखि गर्जु खोला सम्म	राइके, भम्का, सैया ताल , भम्का, रोरा(तल्लो), बेतेनी खोला, सैघा ताल(२ वटा)		

				खेत बगाएको, भेरी नदी ले १५०० मी कटान गरेको			
	पहिरो	२०७२	बर्षेनी	खानेपानी(गुठि) को मुख्य लाईन ५०० मि भन्दा बढी क्षति भएको	१४ न. वडा (हिलेनी)		
	असिना	२०७६	१	धानवाली नस्ट	समग्र वडा		
	वन्यजन्तु आक्रमण	२०७६	पछिल्लो ६-७ वर्ष देखि	१५-२०% कृषि उत्पादन क्षति, ९ जना घाइते	सामुदायीक वन छेउछाउका वस्ती		
	रोगकिरा	२०७७	१	३०% धान उत्पादनमा क्षति	समग्र कृषि क्षेत्र, धान उत्पादन क्षेत्र(वडा १३)		
	चट्याङ्ग	२०७७	१	१ खसी, १ गोरु को मृत्यु तथा १ गोठ नोक्सान	सैया		
	अतिवृष्टी	२०७९	१	खेती ७०% नस्ट भएको	समग्र वडा		
	हुरीबतास	२०७९/८०	१	५ घरको छाना उडाएको, १ स्कुलको छाना उडाएको, १२ जनाको मृत्यु, २५० संक्रमित			

१४	सर्प दंश	बर्षेनी	१	५/६ जनाको मृत्यु, २०७८मा १ को मृत्य			
	वन्यजन्तु आक्रमण	सदाबहार	१	हिऊदे, बर्षे खेति क्षति, थुम्का, राते डाडा, खारखोला, खोल्ते पानी, डुम्का	लोसे, ढाउपानी देखि जहरे, राता माटे, शिकारी बास, बेतेनी, कपासे, बतासै	वन्यजन्तु व्यबस्थापन नहुदा सम्म	छाप्रा बनाई कुर्ने, भाँडा ठटाई आवाज सुनाइ ढपाउने, कठ पुतली, हाँक्कु बनाई झुनडाउने
	मिचाहा झार	२०६०	१	टिमुर उम्रन नदीने, पानिको मुहान सुक्ने, घाँस उम्रन नदीने	वडाको सबै क्षेत्र		समुदायले उखालेर फाल्ने
	सुख्खा खडेरी	२०६२/०२,०३,०४	४	धान, मकै बालीमा क्षति	सम्बन्धित वडा सबै कृषि क्षेत्र		
	चट्याङ्ग	२०६६/११/१६	१	मानविय क्षति	जहरे		आर्थिक सहयोग
	रोगकिरा	२०६७/२/०१ देखि असर साउन	१	मकै र तरकारी बाली नष्ट	वडा सबै	अझै असर हुने	जम्मा गरि नुन हाल्ने, मार्ने
	हुरीबतास	२०६८	१	मकै बालीको नष्ट	लोसे, रातामाटे, पण्डितकाल्ना, कपासे, बेतेनी लगायत वडाको लेक बेल्ट		

	बाढी	२०७१/ ४/ २८		खेतिबारी बगायो, पशु , चौपाया, खोल्टे पानी, गौंडाखोला, तल्लो विकासि, रेऊकी कुलो, मोतिपुर कुलो, भिमपुर कुलो, तल्लो जहरे, माथिल्लो जहरे कुलो, अम्बापुर कुलो बगएको	गौंडा देखि जहरे	कृषि क्षेत्र बगाउने त्रास	ग्याबिन जाली १४५ मी.
	असिना	२०७५/२ ०७८	२	पाकेको अन्न बाली क्षति गरेको	रातामाटे, पण्डितकाल्ना, बेतेनी, कपासे, लोसे, जुगेपानी लगायतको वडाको माथिल्लो बेल्ट		
	महामारी	२०७६/१ २/०१	१	५ जनाको मृत्यु, संक्रमित ३००१ जना	वडा सबै		
	रोगकिरा	२०७६/४ /२३	१	खेतिबाली, बोट विरुवाको पातहरु नोक्सान	शिकारीबास, लोसे, पण्डित काल्ना, जुगेपानी, थुम्का, भर्लेनी गौंडा		थाल बजाउने, घन ठटाउने, आगो ध्वनी लगाउने, ढपाउने
	चट्याङ्ग	२०७७/५ /२५	१	मानविय तथा पशु चौपायाको क्षति	जुगेपानी		आर्थिक सहयोग
	हुरीबतास	२०७९/० १/०७	१	घरको छानो उडाउने	सिरेनी कुनरा, रातामाटे, कपासे, नेप्टेकाँडा, कृष्णगाउँ, बिशालचोक, जहरे		

	बाढी	२०७९/०६/१८	१	११ घर भत्कियो र ५०% भन्दा बढी धान कुहिएको	पण्डित काल्ना, बतासे, थुम्का, कपासे, भर्लेनी		गाउँ पालिका र रेडक्रस संस्थाबाट सहयोग
	डढेलो	२०८०/०१/०५	१	खाने पानिको पाइप लाइन जलेको तथा वन विनास भएको	सिस्नेरी, रातमाटे, लाम्पोखरी सा.ब.		उपभोक्ता समिति लगायत सेवाग्राही भेला भई आगलागी नियन्त्रण गर्ने

अनुसूची २: स्थानीय विपद व्यवस्थापन समितिको पदाधिकारीहरुको नामावली

क.सं	नाम	पद	संस्था	सम्पर्क नम्बर
१.	होम प्रकाश श्रेष्ठ	अध्यक्ष,	भूमे गाउँपालिका	९८६०२३५३०८
२.	सबिना बुढा	उपाध्यक्ष,	भूमे गाउँपालिका	९८६६९४९०८६
३.	देबिलाल बी.के	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	भूमे गाउँपालिका	९८५११९९४७६
४.	मानकाजी पुन	वडा अध्यक्ष - वडा नं १	भूमे गाउँपालिका	९८०८६८५३९९
५.	नारायण पुन मगर	वडा अध्यक्ष - वडा नं २	भूमे गाउँपालिका	९८०८६८५३९९
६.	पारसुराम बुढा	वडा अध्यक्ष - वडा नं ३	भूमे गाउँपालिका	९८४३६०८७७८
७.	श्याम प्रसाद बुढा	वडा अध्यक्ष - वडा नं ४	भूमे गाउँपालिका	
८.	टेक प्रसाद बुढा	वडा अध्यक्ष - वडा नं ५	भूमे गाउँपालिका	९८४५१६०८८५
९.	बिक्रम पुन मगर	वडा अध्यक्ष - वडा नं ६	भूमे गाउँपालिका	९८४३८६५८९६
१०.	सन्त्राम रोका	वडा अध्यक्ष - वडा नं ७	भूमे गाउँपालिका	९८६६६५०८९९
११.	दिनेश रोका	वडा अध्यक्ष - वडा नं ८	भूमे गाउँपालिका	
१२.	बिनोद बुढा	वडा अध्यक्ष - वडा नं ९	भूमे गाउँपालिका	
१३.	सुन कुमारी रोका	कार्यसमिति सदस्य	भूमे गाउँपालिका	
१४.	फोमाली बुढा	कार्यसमिति सदस्य	भूमे गाउँपालिका	
१५.	जित बहादुर कामी	कार्यसमिति सदस्य	भूमे गाउँपालिका	
१६.	भारती नेपाली	कार्यसमिति सदस्य	भूमे गाउँपालिका	
१७.	उपेन्द्र यादव	एल.डी.एम.सी सम्पर्क व्यक्ति, भूमे गाउँपालिका	भूमे गाउँपालिका	९८४७९८१०३७
१८.	सञ्जीव खड्का	जनस्वास्थ्य निरीक्षक - भूमे गाउँपालिका	भूमे गाउँपालिका	९८४३१९९०२९
१९.	विर बहादुर के.सी	ठेकेदार	भूमे गाउँपालिका	
२०.	जनक ओली	सूचना प्रविधि अधिकृत	भूमे गाउँपालिका	९८४४९७२०६६

अनुसूची ३ : भूमे गाउँपालीका स्तरीय सथानीय अनुकूलन कार्ययोजना निर्माण अन्र्तगत परिचय तथा अभिमुखिकरण कार्यक्रम (२०८१/०५/२०)

क्र.सं.	नाम	पद	संस्था	सम्पर्क नम्बर
१.	होम प्रकाश श्रेष्ठ	अध्यक्ष	भूमे गाउँपालिका	९८६०२३५३०८
२.	देविलाल वि.क.	प्र.प्र.अ	भूमे गाउँपालिका	९८५११९९४७६
३.	गणेश ओली	ले.अ.	भूमे गाउँपालिका	९८०९७९८८८४
४.	प्रेम प्रसाद भटराई	अधिकृत	भूमे गाउँपालिका	९८६९३३१३३९
५.	कौसल कुमार तिवारी	शिक्षा अधिकृत	भूमे गाउँपालिका	९८४५२२७४९०
६.	जनक ओली	IT Officer	भूमे गाउँपालिका	९८४४९७२०६६
७.	उपेन्द्र यादव	स्वास्थ्य संयोजक	भूमे गाउँपालिका	९८४७९८१०३७
८.	रंजित साह	अ.सव.इ.	भूमे गाउँपालिका	९८१५८०९६९८
९.	गंगा बुढाथापा	Animal health technician	भूमे गाउँपालिका	९८४१०८६१८६
१०.	चेतन बुढामगर	सहायक पाचौं	भूमे गाउँपालिका	९८४४९२८६९१

११.	सुन्दर प्रसाद उपाध्यय	आ.ले.प.	भूमे गाउँपालिका	९८६४७२५३७४
१२.	विशाल पुन मगर	JTA	भूमे गाउँपालिका	९८६६९०४६५६
१३.	एलिशा सुनार	पोषण सहजकर्ता	भूमे गाउँपालिका	९७४२८०८४६१
१४.	नारायण पुन मगर	वडा अध्यक्ष	भूमे गाउँपालिका	९८०८१६८५३५
१५.	साकार विष्ट	MIS अपरेटर	भूमे गाउँपालिका	९८६४२८८२६४
१६.	सरोज पौडेल	सव इन्जिनीयर	भूमे गाउँपालिका	९८४७३२४९४७
१७.	बालाराम शेर्पाली	पत्रकार	भूमे गाउँपालिका	९८६८६४८०५८
१८.	विक्रम पुन मगर	वडा अध्यक्ष	भूमे गाउँपालिका २	९८४३८६५८९३
१९.	चन्द्र रसाईली	रोजगार संयोजक	भूमे गाउँपालिका	९८६४७७१०६२९
२०.	विनोद वि.क.	रोजगार सहायक	भूमे गाउँपालिका	९८५१३११४४२
२१.	तेज ब. रोका	वडा अध्यक्ष	भूमे गाउँपालिका	९७६५८०१४३३
२२.	नारायण पुन मगर	वडा अध्यक्ष	भूमे गाउँपालिका २	९८०८१६८५३५
२३.	सन्तोष घर्ति मगर	सव इन्जिनीयर	भूमे गाउँपालिका २	९८६१६१८८५१
२४.	सुनिल बुढा मगर	प्राविधिक सहायक	भूमे गाउँपालिका ८	९८६८६९८६६७
२५.	उस्मिता पुन	Natural leader	भूमे गाउँपालिका ३	९८४३७९९०५१
२६.	उर्मीला पुन	सामाजीक परिचालीका	KIDS	
२७.	धनिसा पुन मगर	M.B.Ni.	भूमे गाउँपालिका	९८६५१२७८८४
२८.	बाबुराम सुवेदी	कार्यक्रम संयोजक	KIDS	
२९.	असगर हुसेन धुनिया	कार्यक्रम अधिकृत	KIDS	
३०.	विष्णु देवकोटा	प्रादेशीक अधिकृत	Ipas Nepal	

अनुसूची ४: भूमे गाउँपालीका स्तरीय स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना मस्यौदाको छलफल तथा अन्तक्रिया गोष्ठी (२०८१/०९/२५)

क्र: म	नाम	पद	संस्था	सम्पर्क नम्बर
१	होम प्रकाश श्रेष्ठ	अध्यक्ष	भूमे गाउँपालिका	९८६०२३५३०८
२	सबिना बुढा	उपाध्यक्ष	भूमे गाउँपालिका	९८६६९४९०८६
३	देविलाल बि.क	प्रमुख प्रसाशकिय अधिकृत	भूमे गाउँपालिका	९८५११९९४७६
४	मन काजी पुन	वडा अध्यक्ष	भूमे गाउँपालिका -१	९८०८६८५३९९
५	परशु राम बुढा	वडा अध्यक्ष	भूमे गाउँपालिका -३	९८४३६०८७७८
६	टेक प्रसाद बुढा	वडा अध्यक्ष	भूमे गाउँपालिका -५	९८४५१६०८८५
७	बिक्रम पुन मगर	वडा अध्यक्ष	भूमे गाउँपालिका -६	९८४३८६५८९६
८	संगम रोका	वडा अध्यक्ष	भूमे गाउँपालिका -७	९८६६६५०८९९
९	बिनोद बुढा	वडा अध्यक्ष	भूमे गाउँपालिका	
१०	प्रेम बहादुर थापा	S .1	Area police office	९८४८२६२१०६
११	गणेश ओली	लेखा अधिकृत	भूमे गाउँपालिका	९८०९७९८८८४
१२	उपेन्द्र यादव	जनस्वास्थ्य निरीक्षक	भूमे गाउँपालिका	९८४७९८१०३७

१३	चेतन बुढा मगर	सहायक ५ औ	भूमे गाउँपालिका	९८४४९२८६९१
१४	धनिषा पुन मगर	M.B.Ni	भूमे गाउँपालिका	९८६५१२७८८४
१५	जनक ओली	सूचना प्रविधि अधिकृत	भूमे गाउँपालिका	९८४४९७२०६६
१६	सुन्दर प्रसाद उपाध्याय	आन्तरिक लेखापरीक्षण	भूमे गाउँपालिका	९८६४७२५३७४
१७	गंगा बुढा बुध थापा	पशु स्वास्थ्य प्राविधिक	भूमे गाउँपालिका	९८४१०८६१८६
१८	बलराम शेर्पाली	पत्रकार	भूमे गाउँपालिका	९८६८६४८०५८
१९	कौशल कु . तिवारी	शिक्षा अधिकृत	भूमे गाउँपालिका	९८४५२२७४९०
२०	सन्जिब खड्का	जनस्वास्थ्य निरीक्षक	भूमे गाउँपालिका	९८४३१९९०२९
२१	साकार बिस्ट	MIS Operator	भूमे गाउँपालिका	९८६४२८८२६४
२२	दिनेश रोका	वडा अध्यक्ष	भूमे गाउँपालिका	९८४७९९३७७९
२३	श्याम प्रसाद बुढा	वडा अध्यक्ष	भूमे गाउँपालिका	९८६३६३४८०३
२४	स्वतन्त्र राज चौधरी	कृषि अधिकृत	भूमे गाउपालिका	९८४१८०२७३२
२५	बिनोद बि . क	कर्मचारी समन्वयकर्ता	भूमे गाउपालिका	९८५१२११४४२
२६	बिर बहादुर के. सी	Computer Operator	भूमे गाउपालिका	९८४७६६२७५८
२७	मोहन डाँगी	JTI	भूमे गाउपालिका	९८४७८६१३२९
२८	इन्द्र बहादुर ओली	AMIN	भूमे गाउपालिका	९८६९८४९६९६
२९	बिजय बाठा मगर	लेखापाल	भूमे गाउपालिका	९७६२५२७१३२

अनुसूची ५: फोटोहरु

चित्र १२: लापा तयारीको सुरुवाती तथा अन्तिम मस्यौदा छलफल गोष्ठी

चित्र १३: लापा तयारीको वडा स्तरीय गोष्ठी तथा छलफल